

Fremskrittspartiet – Norges nye arbeiderparti? Eller et radikalt høyreparti?

*En velgeranalyse av Fremskrittspartiets
plass i det politiske system*

Ole Søre Eriksen

Masteroppgave i Statsvitenskap, Institutt for Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

22. mai 2009

Abstract

In most comparative accounts of radical right parties, the Norwegian Progress Party (FrP) is perceived of as one of the first representatives of this party family to appear in the European context. In Norway, an alternative view seems to have found support in semi-academic accounts, the media and the political parties, perceiving the Progress Party as Norway's new labour party.

The aim of this study is, through comprehensive analysis of the voters and their characteristics, to find an answer to the overarching question *Has the Progress Party become Norway's new labour party?* The analysis pitches Progress Party voters against the Norwegian Labour Party voters to seek answers to this question.

The comparative literature is everpresent in the background, used as a tool to decide whether the Progress Party is better described and understood as a representative of the radical right party family.

The Progress Party can be understood as Norway's new labour party if only class-voting patterns are taken into account. However, my analysis reveals that social structure and voter background only provides a very limited explanation for voting behaviour. None of the two parties can be described as traditional class parties. The sociostructural composition of the two parties' voters appear to be closer to that of catch-all-parties. Values and attitudes turn out to be the main defining characteristics for explaining the voters' preferences for both the Labour Party and the Progress Party. The study reveals significant differences between Labour Party and Progress Party voters' values, making it challenging to defend the popular myth of the FrP as a labour Party. Analyzed with theory from the radical right literature, the Progress Party voters show certain characteristics also found amongst radical right party voters in other countries. However, my analysis allows for a more nuanced description of the voters, showing that the party can be described as a hybrid, more specifically a populist variant of a radical right party, with voters expressing welfare chauvinism, low political trust and protest attitudes.

Forord

Et langt år går mot slutten og det er, overraskende nok, med et visst vemod jeg reflekterer over at mitt andre hjem i en årrekke, Eilert Sundts Hus, snart skal forlates. Utsikten mot Nordmarka fra kontoret i syvende etasje har vært kilden til mang en dagdrøm, og blir savnet. Det gjør også det faglige og sosiale miljøet på master i statsvitenskap, som har vært unikt, med en flott samling intelligente sparringpartnere og mange nære venner. Ingen nevnt, ingen glemt.

Mye av skylden for min tiltagende fascinasjon for velgere og politiske partier kan legges på min eminente veileder, professor i statsvitenskap, Hanne Marthe Narud. I den akademiske tåke, med dype irrganger og utallige blindveier, har jeg hatt en ledestjerne som har korrigert og irectesatt meg, som har åpnet øynene mine og vist vei. Jeg har også blitt behandlet som en likemann og en faglig ressurs, noe jeg har følt som et enormt kompliment. Tusen takk for godt samarbeid.

En stor takk bør også rettes til Jon-Andreas, Siri, Kristin, Jonas, Martin og Eskil. Sammen har vi stått løpet ut og delt gleder så vel som faglige bekymringer, gitt hverandre gode innspill og oppmuntring i denne prosessen. En stor takk til Jon-Andreas for utrenskning av språkblomster, floskler og korrekturlesing.

Jeg er også min familie en stor takk skyldig, som har gitt meg et trygt fundament og et forsvarsverk å møte små og store utfordringer med. Takk for all støtte, oppmuntring, positive innspill og praktisk hjelp.

Sist men ikke minst, en stor takk til min utvalgte. Linn har vært et solid ankerfeste i en kaotisk hverdag, som alltid har vært tilstede og gitt meg trygghet, omsorg og trøst. Og ikke minst passet på at jeg har fått mat i magen! Tusen takk Linn, dette hadde ikke gått uten deg.

Ole Sjø Eriksen, Blindern, 21. Mai 2009.

Antall ord: 34780

Innhold

1. INNLEDNING	1
1.1 FRA EGGELIKØR OG ANTIPARTI TIL PARTIET FOR FOLK FLEST	1
1.2 HVORDAN NÆRME SEG MYTEN? PROBLEMSTILLING.	2
1.3 HVA AVGJØR VELGERNES PARTIPREFERANSE? FORHOLDET MELLOM VELGER OG PARTI.	4
1.4 VELGERE I VILLREDE PÅ VANDRING MELLOM PARTIENE	8
1.5 FRP – ARBEIDERPARTI ELLER RADIKALT HØYREPARTI? DISPOSISJON	9
2. TEORETISKE BETRAKTNINGER, AKTUELL FORSKNING	11
2.1 FRP – ET RADIKALT HØYREPARTI?	11
2.1.1 <i>Hvordan studeres det radikale høyre og FrP i den komparative litteraturen?</i>	12
2.1.2 <i>Hva skiller radikale høyrepartivelgere fra andre velgere?</i>	14
2.2 HVORDAN FORSTÅ VELGERNES ATFERD?	17
2.2.1 <i>Sosiale bakgrunnsvariabler</i> <i>– politiske skillelinjer og partienes sosiale sammensetning</i>	17
2.2.2 <i>Holdningsdimensjonene – velgernes ideologiske orientering</i>	28
3. METODISKE BETRAKTNINGER	35
3.1 DATAGRUNNLAGET: RELIABILITETS- OG VALIDITETSBETRAKTNINGER	35
3.2 OPERASJONALISERINGER	37
3.3 ANALYSER – STATISTISKE VERKTØY	44
4. ANALYSER OG RESULTATER	49
4.1 VELGERGRUPPENES SOSIOSTRUKTURELLE SAMMENSETNING	49
4.2 HOLDNINGER	60
4.3 VELGERVANDRINGER	71

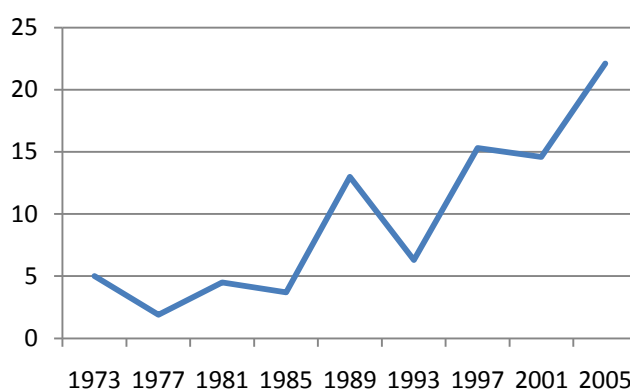
4.4	SAMLET MODELL – REGRESJON	80
5.	AVSLUTNING.....	99
	KILDELISTE.....	109

1. Innledning

1.1 Fra eggelikør og antiparti til partiet for folk flest

Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep (ALP) kunne ha endt som en fotnote i Norges politiske historie. Partiet var i full oppløsning da Anders Lange døde i 1974, ett år etter brakvalget som sikret ALP fire stortingsrepresentanter. Langes død åpnet imidlertid døren til Stortinget for 1. vararepresentant Carl Ivar Hagen. Etter et brudd med ALP var Hagen leder for Reformpartiet og stilte som stortingsrepresentant for dette. De to partiene ble senere gjenforent og i 1977 omdøpt til Fremskrittspartiet (FrP).

Partiet har utviklet seg fra et lite, økonomisk protestparti til en etablert politisk aktør ”for folk flest”. Det store gjennombruddet var i 1989 da innvandring kom på agendaen fremfor fiskal

Figur 1-1 ALPs/FrPs oppslutning ved stortingsvalg 1973-2005

konservatisme. Oppslutningen ved valg har svingt mye, men partiet har de senere år tiltrukket seg ca hver femte velger, og sporadisk vært Norges største parti på meningsmålingene. Dette er en klar indikator på FrPs potensial hos velgerne. Partiet har jevnt høy oppslutning i skolevalgene, og særlig blant menn (Bjørklund 2003: 134). Ved stortingsvalget i 2005 var FrP det største partiet blant førstegangselgerne (Aardal et al 2007: 11). Til tross for manglende regjeringsmakt har partiet tydelig markert seg i Stortinget og hatt politisk innflytelse som støtteparti ”på vippen”, noe som i perioder har gitt partiet betydelig styrke vis á vis ulike regjeringer.

FrPs vekst og konsolidering er langt fra unik. Partiet føyer seg inn i en partifamilie som grovt kan omtales som ”det nye høyre”, på mange politikkområder beliggende til høyre for de tradisjonelle, borgerlige partiene. En omfattende

faglitteratur har avfødt en rekke forskjellige benevnelser og klassifiseringer for det nye høyre (Mudde 2007). Høyrefløypartiene engasjerer også utenfor academia. Med varierende grad av akademisk forankring har det i dagligtalen og dagspressen oppstått nærmest mytelignende oppfatninger av disse partiene og deres politiske suksess.

Som ett av mange eksempler fra det norske systemet fikk journalisten og forfatteren Magnus Marsdal (2008) mye oppmerksomhet med boken *FrP-koden*. En

av hovedkonklusjonene som har vært til stede i samfunnsdebatten i flere år, er myten om FrP som det nye arbeiderpartiet. Påstanden fremsettes og diskuteres til stadighet i mediene, og partiet har gjentatte ganger omtalt seg selv som det "nye arbeiderpartiet". I partiets retorikk og valg av virkemidler er det klare paralleller til arbeiderbevegelsens symboler og språkbruk.

Målet med denne masteroppgaven er å undersøke hvilken status Fremskrittspartiet har som politisk parti i dagens Norge. Holder myten om FrP som det nye arbeiderpartiet vann i møte med vitenskapelige analyser? Eller er det mer korrekt å karakterisere partiet som et radikalt høyreparti, i tråd med oppfatningen av partiet i internasjonal forskning?

1.2 Hvordan nærme seg myten? Problemstilling.

*"Nå preges vi av samhold. Organisasjonsbyggingen fortsetter. Vi har et flott sekretariat på Youngstorget, ikke helt tilfeldig lagt mellom LO og Arbeiderpartiet. Vi er det nye arbeiderpartiet! Vi tilpasser oss nye tider. Frp kan forene arbeidstakere og arbeidsgivere i kampen mot den griske staten."*¹

¹Partileder Carl Ivar Hagens festtale til landsmøtet ved FrPs 30-årsdag i 2003.

Daværende partileder Carl. I Hagen var i storform under landsmøtet for å markere partiets 30 årsdag i 2003. I Hagens festtale ble arbeiderne, arbeidsgiverne og fagorganisasjonene omfavnet. Det ”andre” Arbeiderpartiet ble sendt en politisk knyttneve. Den overordnede problemstillingen i de følgende analyser sammenfaller med myten som er skapt rundt partiet: ”Har FrP blitt det nye arbeiderpartiet?”

Det er flere mulige tilnæringsmåter for å besvare denne problemstillingen. For det første kunne det vært interessant å analysere partiets retorikk og program og vurdere hvorvidt FrP kommuniserer og programfester typisk politikk for et arbeiderparti. En annen tilnærming kan være å analysere faktisk politikk (policy), og vurdere hvorvidt partiet i praksis driver ”arbeidervennlig” politikk. Den tredje og siste tilnærmingen nærmer seg myten ved å spørre: Hva vil det si å være et arbeiderparti? Er det et parti som arbeidere stemmer på? Er det et parti som taler arbeideres sak ut i fra sammenfallende politiske holdninger? Valgforskningen analyserer velgerne med utgangspunkt i blant annet sosiale bakgrunnsvariabler og holdninger. Jeg har fulgt sistnevnte tilnærming og basert min analysemodell på de norske valgundersøkelsene for å besvare problemstillingen.

Myten om FrP som det nye arbeiderpartiet danner basis for visse forestillinger og forventninger. Gitt at myten stemmer, og FrP *har* blitt det nye arbeiderpartiet, hvilke implikasjoner har dette i forhold til velgernes holdninger og verdier? Dernest, hvordan forventes velgerne å se ut i forhold til sosial bakgrunn? Til sist, hva kan forventes i forhold til velgervandringer og konkurranse om stemmene, bytter FrP og Ap velgere? Ved hjelp av valgundersøkelsene kan velgernes sosiale bakgrunn og holdninger avdekkes. Er det bildet som fremkommer av Fremskrittspartivelgeren et speilbilde av myten om FrP som det nye arbeiderpartiet? Det er viktig å ikke skape et karikert bilde av arbeiderpartivelgeren. FrP-velgerne sammenlignes derfor med Ap-velgerne slik de fremtrer i valgforskningen. Begge partiers velgere er med andre ord analyseobjekter. Jeg oppfatter dette som et naturlig utgangspunkt for sammenligning. Ap og FrP er Norges største partier og har definitivt den mest folkelige appellen. Partiene har utpekt hverandre til hovedfiender. Et tydelig uttrykk for dette er Arbeiderpartiets tidligere partisekretær Martin Kolbergs fremstøt for å knekke ”FrP-

koden”. På landsmøtet våren 2009 ble FrP på ny utpekt som hovedmotstander i stortingsvalget samme høst. Fremskrittspartiet på sin side tviholder på parolen ”for folk flest” og har ved flere anledninger de senere år taktisk minnet om tredje vers i arbeiderbevegelsens kampsang Internasjonalen: ”av skatter og avgifter tynges vi ned”.

Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet, har ikke dette skjedd over natten. Analyser over tid vil derfor være interessante for å kartlegge endringer. Ved hjelp av valgundersøkelsene kan FrP-velgerne kartlegges fra 1977. Rammene for en masteroppgave krever imidlertid en avgrensning, og jeg mener det vil være naturlig å legge hovedtyngden av fokus på de tre siste stortingsvalgene. Med unntak av valget i 1989 er det først fra 1997 at FrP har jevnt høy oppslutning. Derneft er det først ved de senere valg at partiets eventuelle arbeiderpartiprofil har blitt synlig. Så sent som i september 2002 definerte Hagen FrP som et ”liberalistisk frihetsparti”. To måneder senere definerte partiet seg som sentrumparti mellom Arbeiderpartiet og Høyre. FrP mente selv det hadde tatt opp i seg det beste fra begge sider og lå mellom LO og NHO (Solberg 2004). Tatt i betraktning sitatet over fra Hagens landsmøtetale i 2003 kan det antas at det har skjedd drastiske endringer i partiet og velgermassen på 2000-tallet. Ett tydelig tegn på at partiet har endret strategi kom på landsmøtet i 2002 da ikke bare tidligere NHO-sjef Finn Bergesen jr. var invitert, men også daværende LO-leder Gerd Liv Valla. Til tross for Vallas kritiske tale, kan LO-lederens tilstedeværelse likevel tolkes som svært symbolsk. Videre oppfordret FrPs strategiutvalg i 2004 fagorganiserte FrP-medlemmer til å bli aktive i LO, slik at de på lang sikt kunne påvirke organisasjonen innenfra og redusere venstresidens makt (FrP 2004).

1.3 Hva avgjør velgernes partipreferanse? Forholdet mellom velger og parti.

Hva bestemmer velgernes partipreferanse? I *Norske Velgere. En studie av stortingsvalget 2005* (Aardal (red.) 2007) skilles det mellom stabile elementer, dynamiske elementer og politisk situasjon som forklaringsfaktorer for partivalg. I

stabile elementer inngår sosial bakgrunn med variablene yrke/sector, LO-medlemskap, alder, kjønn og utdanning samt ideologiske grunnholdninger (holdningsdimensjoner). De dynamiske elementene er sammensatt av velgernes oppfatning av hva som er valgets viktigste sak og hvilket parti som oppfattes å ha best politikk på feltet. Et eksempel på sistnevnte, er hvordan Fremskrittspartiet profiterte på den rød-grønne regjeringens uklarhet og vingling i blant annet hijab-saken vinteren 2009. Midt i finanskrisen, med Aps sakseierskap på sysselsetting og økonomisk krisehåndtering i regi av det offentlige, definerte FrP snik-islamisering som en trussel mot det norske samfunnet. FrP oppnådde med dette grepet å bli Norges største parti med rundt 30% av velgerne i ryggen på en rekke meningsmålinger i løpet av mars. Det tredje elementet i modellen er operasjonalisert gjennom velgernes tillit til politikerne og velgernes syn på bruk av oljepenger. Dette siste elementet er et område der FrP tydelig har markert sitt syn, ved bredt anlagt kritikk mot regjeringen og gjennom å ta til orde for en kraftig økning i bruken av oljepenger. Samlet forklarer disse enkeltelementene fra i underkant av 30% til i overkant av 50% av velgernes partipreferanse, avhengig av parti (Aardal 2007a: 351ff).

Mine analyser tar utgangspunkt i denne modellen for å forklare valg av parti, med vektlegging av de stabile elementer – sosial bakgrunn og holdninger. Det sentrale empiriske grunnlaget for å analysere velgernes sosiostrukturelle bakgrunn består av de norske valgundersøkelsene fra stortingsvalgene mellom 1977 til 2005.² Perioden omfatter åtte stortingsvalg som er observasjonspunktene i denne delen av mine analyser.

Valgforskningsprosjektet har kartlagt sosiale bakgrunnsvariabler og velgernes underliggende holdninger tilbake til 1977. Det er derfor mulig å kartlegge Ap- og FrP-velgerne fra etableringen av FrP og frem til stortingsvalget i 2005. Mine

² En del av de data som er benyttet i denne publikasjonen er hentet fra de norske valgundersøkelsene i 1977, 1981, 1985, 1989, 1993, 1997, 2001 og 2005. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon gjennom Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Henry Valen og Bernt Aardal var ansvarlig leder for undersøkelsene, og Statistisk sentralbyrå sto for innsamling av dataene. Hverken ansvarlige ledere, Statistisk Sentralbyrå eller NSD er ansvarlig for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her.

detaljanalyser, som omfatter både sosial bakgrunn og velgernes holdninger, begrenser seg imidlertid til stortingsvalgene i 1997, 2001 og 2005.

Ved å sammenligne velgerne over tid, har jeg påvist endringstendenser i velgergruppenes sosiale sammensetning og holdninger. Statistiske verktøy og multivariat analyse har vært sentrale verktøy for å kartlegge enkeltvariablers forklaringskraft og avdekke bakgrunnen for velgernes partivalg. Målet for analysene har vært å kartlegge og vurdere i hvilken grad FrP, sett ut i fra partiets velgere, har gjennomgått en transformasjon til et arbeiderparti, eller om partiet ligner mer på et radikalt høyreparti. Analysemodellen jeg har konstruert skal imidlertid i første rekke brukes som verktøy for å besvare den overordnede problemstillingen: ”Har FrP blitt det nye arbeiderpartiet?”

Sosiale bakgrunnsvariabler.

Fremskrittspartiets velgermasse – en arbeiderbastion?

Sosial plassering og bakgrunn har historisk vært en sentral determinant for stemmegivning. Tidligere kunne partiene deles i en borgerlig og en sosialdemokratisk/sosialistisk blokk, og sosial klasse hadde stor betydning for partivalget. Arbeiderne stemte sosialistisk eller sosialdemokratisk da disse partiene fremmet arbeiderklassens økonomiske interesser. Høy utdanning med påfølgende høy lønn og overordnede stillinger var antatt å drive velgeren mot høyre (Bjørklund 2003: 134). I litteraturen på feltet er sosiale bakgrunnsvariablers betydning for partivalg omdiskutert, og det antydes at sammenhengen til dels er betydelig svekket de senere år (Berglund 2003). Hvorvidt sosiale bakgrunnsvariabler har betydning for stemmegivningen til ”våre” to partier diskuteres videre i teorikapittelets del 2.2. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet er min forventning at FrP og Ap har appell hos, og tiltrekker seg, velgergrupper med sammenfallende sosiale kjennetegn, og i særlig grad arbeidere.

Men hva er en arbeider? Og hva vil det si å være et arbeiderparti? Tor Bjørklund (2009) påviser meget interessante nyanseringer ved å vurdere to ulike definisjoner av arbeider i valgundersøkelsene. Ved å sammenligne arbeidervelgere, slik disse defineres objektivt i valgundersøkelsene, med velgere som uttrykker

selverklært identifikasjon med arbeiderklassen, fremtrer markerte holdningsforskjeller og ulike partipreferanser. Dette poenget tas opp i teorikapittelets del 2.2.1 samt i diskusjonene rundt mine funn. Sammensetningen av Arbeiderpartiets og Fremskrittspartiets velgermasse beskrives og endringer over tid kartlegges i analysekapittelets del 4.1. Analysemodellen og variablene som inngår diskuteres i teorikapittelets del 2.2.1 og operasjonaliseres i metodekapittelets del 3.2.

Politiske holdningsdimensjoner

Fremskrittspartiet – sosialdemokratens hjemmehavn?

Valgundersøkelsene kartlegger velgernes holdninger gjennom en rekke politiske stridsspørsmål. Enkeltspørsmålene settes i sammenheng ut fra både empiriske og statistiske vurderinger, og utgjør dermed grupper av holdninger samlet langs ulike dimensjoner. Disse har sine teoretiske røtter i studiet av politiske skillelinjer, et helt sentralt studieområde i statsvitenskap.

Valgforskningsprosjektet analyserer politiske konflikter i form av stridsspørsmål eller motsetninger i den offentlige opinion. Holdningsdimensjonene antas å reflektere underliggende, langsiktige motsetninger i befolkningen. Motsetningene i Norge avtegner seg i en dominerende sosioøkonomisk offentlig-privatdimensjon samt dimensjoner for moral-religion og sentrum-periferi. De senere år har det også avtegnet seg dimensjoner for saker relatert til vekst-vern og innvandring-solidaritet samt en foreløpig svak global-nasjonaldimensjon, som antas å få økt relevans i fremtiden (Aardal 2007b: 59ff).

Gjennom velgernes fordeling på de ulike dimensjonene fremtrer en distinkt karakter for det enkelte parti og dermed kan det politiske landskapet defineres. Analyser av det enkelte partis program har avdekket et politisk terreng som stemmer godt overens med det som avdekkes hos velgerne (Narud&Valen 2007:139ff). Særlig tydelig er dette langs dimensjonene med historisk opphav, men også langs de nyere dimensjonene vekst-vern og innvandring-solidaritet (Aardal 2007b:79). Narud og Valen (2007:131ff) finner også sammenfallende mønstre i sine eliteundersøkelser, der partielitene måles på de samme dimensjonene som velgerne. Med utgangspunkt i

velgernes holdninger kan det altså med en viss forsiktighet sies noe om partiene som sådan.

Holdningsdimensjonenes teoretiske aspekter diskuteres i teorikapittelets del 2.2.1 og operasjonaliseres i metodekapittelets del 3.2. Funn redegjøres og diskuteres i analysekapittelets del 4.2 og 4.4. Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet forventer jeg at holdningene til Aps og FrPs velgere konvergerer over tid og at velgerne vektlegger samme holdningsdimensjoner. Også her vil det være interessant å analysere ulike segmenter av velgerne spesielt, både arbeidere og øvrige grupper av betydning for Arbeiderpartiet.

1.4 Velgere i villrede på vandring mellom partiene

Som antydnet over har sosiostrukturell plassering blitt mindre utslagsgivende over tid for å forklare velgernes partipreferanser (Berglund 2003). Et mål på dette er såkalt klassestemmegivning, som har avtatt markert i etterkrigstiden. Velgerne er ikke lenger like forutsigbare i sine partipreferanser ut fra sosial bakgrunn. Sosiale bakgrunnsvariabler har derfor langt på vei havnet i bakgrunnen som forklaringsvariabler, og velgernes subjektive oppfatninger av politiske saker har fått en fremtredende rolle for å forklare valgatferd. Et annet uttrykk for dette er også økt velgervolatilitet der velgerne i større grad er på ”vandring” mellom partiene. Ved valget i 2005 var hele 47% av norske velgere (inkludert hjemmesitterne) på ”vandring” og skiftet parti (Aardal et al 2007: 8).

Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet forventer jeg at ”mine” velgere i all hovedsak vandrer mellom Ap og FrP og at denne tendensen har tiltatt over tid. Analyser av velgervandringer kan også antyde noe om hvor trofaste velgerne er. FrP og SV har vært dyktige til å rekruttere nye tilhengere, ved valget i 2001 kom over halvparten av begge partiers velgere til i løpet av valgkampen. Disse to partiene evner også best å oppveie tap av velgere gjennom nyrekruttering (Aardal&Berglund 2004: 312). Imidlertid antyder store utskiftninger at velgernes partitilknytning er svak og preget av kortsiktighet. Er det tydelige forskjeller mellom Ap- og FrP-velgerne i så

måte? Hva har holdninger å si for velgervandringer? Spørsmålene forfølges videre , og vandringerne til og fra Ap og FrP beskrives og diskuteres, i analysekapittelets del 4.3. Klassestemmegivning diskuteres i teorikapittelets del 2.2.

1.5 FrP – arbeiderparti eller radikalt høyreparti?

Disposisjon

Innledningen etterfølges av teorikapittelet der relevant litteratur relatert til studier av valgfaterd diskuteres. Analysemodellen jeg har utarbeidet med basis i litteraturen på området åpner for å diskutere hvorvidt FrP kan omtales som et arbeiderparti, eller om partiet bedre kan beskrives som et radikalt høyreparti. Spesifikke hypoteser utledes for å komme nærmere et svar på disse to overordnede spørsmålene. I tredje kapittel drøfter jeg analyseverktøyene som benyttes og de valg som tas for å besvare problemstillingen og hypotesene. Her har jeg også betraktninger rundt utvalg, datainnsamling, reliabilitet og validitet. En sentral del av metodekapittelet er operasjonaliseringen av de ulike variablene som inngår i analysemodellen.

De tre første kapitlene etterfølges av analysekapittelet der undersøkelsene følger den tredelte strukturen jeg har etablert. Velgernes sosiale bakgrunn, deres holdninger og velgervandringer analyseres hver for seg. Til sist settes de ulike elementene sammen i en samlet analysemodell. Resultatene redegjøres for fortløpende og diskuteres parallelt i lys av teori og øvrig empiri på feltet. Hvert enkelt underkapittel avsluttes med en oppsummerende seksjon med svar på relaterte hypoteser og foreløpige konklusjoner. I oppgavens siste kapittel gir jeg en kort oppsummering av sentral funn, diskuterer implikasjonene av disse og trekker endelige konklusjoner.

2. Teoretiske betraktninger, aktuell forskning

Har Fremskrittspartiet blitt det nye arbeiderpartiet? Eller er det riktigere å beskrive partiet som et radikalt høyreparti relatert til en rekke lignende partier verden over? I følgende kapittel drøftes sentral litteratur i studiet av radikale høyrepartier og velgeratferd. Målet er å bygge en teoretisk basert analysemodell og utlede spesifikke hypoteser. Innledningsvis diskuteres teorier for å forklare radikale høyrepartiers oppslutning hos velgerne. I del 2.2 diskuterer jeg viktige bidrag som tar utgangspunkt i skillelinjemodellen for å forklare velgernes stemmegivning.

2.1 FrP – et radikalt høyreparti?

Det europeiske partisystemet er fremdeles dominert av partier langt eldre enn noen av partienes velgere. Kun to nye partifamilier har slått rot i den politiske floraen siden partisystemene i Lipset og Rokkans (1967) terminologi ”frøs” fast på 1920-tallet. De grønne/nypolitikkipartiene beliggende på venstresiden, og på motsatt side av spekteret de radikale høyrepartiene.

Radikale høyrepartier har tiltrukket seg omfattende akademisk interesse etter betydelig fremgang og suksess over store deler av Europa på 1980- og '90-tallet.³ Det er påfallende lite konsensus i litteraturen når det gjelder kategorisering og definering av FrP og beslektede partier. I Cas Mudde's (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe* beskrives ikke mindre enn 24 ulike titler og kategoriseringer av samme fenomen. Hans-Georg Betz (1994) vurderte de skandinaviske fremskrittspartiene som de første i en bølge av populistiske høyrepartier. I den innflytelsesrike *The Radical Right in Western Europe* definerte Herbert Kitschelt (1995) det franske Front National som idealtypen på et radikalt høyreparti, kjennetegnet av nyliberalisme samt politisk og kulturell autoritarianisme. Kitschelt (1995: 121-158) understreket at de skandinaviske land mangler en autoritær, anti-demokratisk tradisjon som

³ For oppsummeringer av den komparative litteraturen og gjennomgang av sentral teori på feltet se: Betz (1994); Kitschelt (1995); Betz&Immerfall (1998); Hainsworth (2000); Schain, Zolberg&Hossay (2002); Ignazi (2003); Carter (2005); Norris (2005); Mudde (2007).

høyrradikale partier kan profitere på, men mente likevel at FrP ligger "fairly close to the «ideal-type»." (1995: 121). Mudde (2000; 2007) definerte derimot FrP ut i sin kategorisering av populistiske, høyrradikale partier der Dansk Folkeparti inkluderes. Mudde omtaler i stedet FrP som et nyliberalistisk høyreparti: "Despite its occasional highly xenophobic campaigns, or its more recent defense of welfare chauvinism, the FRP is best classified as a neoliberal populist party." (Mudde 2007: 47). Oesch (2008) velger imidlertid å holde Dansk Folkeparti utenfor og inkluderer FrP i sine analyser.

En årsak til ulike kategoriseringer kan være at studieobjektet er et bevegelig mål. Velgerne, partiene og den politiske kontekst er i stadig endring. FrP har for eksempel de senere år fokusert på sosialpolitikk og offentlig pengebruk. Tilsvarende gjelder Front National som også har fjernet seg fra den nyliberale økonomiske linjen. Gyldigheten til eksempelvis Betz' og Kitschelts kategoriseringer av FrP som høyrepopulistisk og høyrradikalt kan derfor diskuteres. Pippa Norris (2005) plasserer i likhet med Oesch (2008) FrP entydig i gruppen radikale høyrepartier i *Radical Right. Voters and Parties in the Electoral Market*. Norris baserer sin kategorisering på Marcel Lubbers ekspertskala.⁴ Partier med en skåre over 8 på Lubbers skala defineres som radikale høyrepartier. FrP skårer 8.7 og faller dermed godt innenfor (2005: 52ff; 66). Det er imidlertid tydelig uenighet i litteraturen, og det argumenteres overbevisende både for å inkludere og ekskludere FrP i partifamilien. Forskjeller til tross, det kan argumenteres for at det eksisterer visse likheter som ikke gjør en sammenligning mellom FrP og radikale høyrepartier urimelig.

2.1.1 Hvordan studeres det radikale høyre og FrP i den komparative litteraturen?

Ikke bare kategoriseringen av partiene, men også hvordan partifamilien best analyseres og forstås er omstridt i litteraturen. På den ene siden kan FrP omtales som

⁴ Ledende forskere i en rekke land har rangert partiene på en ideologisk skala fra 0 til 10 i forhold til den økonomiske venstre-høyredimensjonen samt mål for innvandring i 1990 og 2000. Informasjon om partiorganisasjonen og lederskap supplementerer dataene. Lubbers skala korrelerer meget sterkt ($R=.99$) med en tilsvarende indeks laget av Huber og Inglehart i 1995 og regnes derfor som et godt mål (Norris 2005: 46ff). For en diskusjon av bruken av slike ekspertskalaer se Kim&McDonald(2002); Budge(2000).

et neoliberalt parti. På den andre siden kan det beskrives som et klasseparti (arbeiderparti). Dernest kan det omtales som et anti-innvandringsparti, eller et protestparti. Imidlertid er det konsensus hos de fleste forskere om at omveltninger i det politiske systemet henger tett sammen med samfunnsendringer som kan være årsak til holdningsendringer og misnøye hos velgerne. Norris' forklaringsmodell har røtter i Anthony Downs (1957) økonomisk inspirerte tilnærming. Downs (1957:140) argumenterer for at forandringer i den politiske fordelingen av velgere drevet frem av misnøye, er en av de viktigste faktorene bak politisk endring. Konsekvensen av slike forandringer i velgermassen kan være at eksisterende partier endres drastisk, at maktfordelingen mellom partiene forskyves eller at nye partier oppstår og i noen tilfeller erstatter de eksisterende (1957: 125ff).

Norris (2005) baserer sin analysemodell på Roger Eatwells (2003) skille mellom tilbud (partier) og etterspørsel (velgere) på det politiske markedet. Disse to nivåene suppleres med analyser av nasjonal, institusjonell kontekst, slik at rammeverket blir en trenivåmodell. Cas Mudde (2007) opererer med en tilsvarende tredeling, men fokuserer i større grad på tilbudssiden enn Norris, som fremhever velgerne. Det redegjøres for en rekke ulike forklaringsmodeller med bakgrunn i de tre nivåene. Hver for seg har de ulike tilnærmingene begrenset forklaringskraft. Sentralt i kritikken mot velgerorienterte forklaringsmodeller er at partienes rolle tas for gitt – deres funksjon er å utkjempe valg. Hvis strukturelle endringer utløser etterspørsel etter radikale høyrepartier burde alle vestlige land ha radikale høyrepartier. Slike partier har imidlertid høyst ulik grad av suksess, på tvers av land som har gjennomgått tilsvarende strukturelle forandringer (Norris 2005: 10ff). Giovanni Sartori (1990) kritiserte allerede i 1968 *akademia* for ensidig å konsentrere seg om velgeren og ignorere partienes betydning. Norris understreker derfor at samspillet mellom institusjonell kontekst, partistrategier og fordelingen av velgernes holdninger er sentralt for å forklare oppslutningen til de høyre-radikale partiene. Mine analyser tar som nevnt utgangspunkt i velgerne og deres karakteristika for å besvare spørsmålene jeg stiller. Dermed er det kun sentrale teorier knyttet til etterspørselssiden som implementeres i mine analyser.

2.1.2 Hva skiller radikale høyrepartivelgere fra andre velgere?

På etterspørselsiden kan tre sentrale momenter trekkes ut som relevante for mine analyser. Disse er dels konkurrerende og overlappende, men har alle vært dominerende for å forklare høyreradikal suksess blant velgerne.

Nye skillelinjer: Den sosiale basisen for høyrefløystøtte

Teoretikere som støtter en slik teoretisk tilnærming hevder at økonomiske og sosiale omveltninger har skapt grobunn for misnøye blant velgerne, med påfølgende forskyvninger i velgermassen i favør av høyreradikale partier. Både Hans-Georg Betz (1994) og Herbert Kitschelt (1995) kan sies å ha en slik tilnærming. Betz (1994) hevder at det har vokst frem en marginalisert underklasse i postindustrielle økonomier som omtales som ”moderniseringens tapere”. Dette, i kombinasjon med innvandring og arbeidsledighet over tid, legges til grunn for etterspørsel etter partier som kan være et utløp for politiske frustrasjoner blant ”moderniseringens tapere”. Kitschelt (1995) hevder at partier med tydelig neoliberal økonomisk politikk, i kombinasjon med autoritær og nasjonalistisk sosiokulturell politikk, har størst velgerpotensiale blant de som uttrykker misnøye med samfunnsomveltningene (Kitschelt 1995: 275).

Hvorvidt partiene på høyre fløy tiltrekker seg velgere ved hjelp av uttalt neoliberal økonomisk politikk er omstridt.⁵ I forlengelsen av dette hevdes det at velgerne ikke nødvendigvis foretrekker neoliberal politikk, men at en høyreradikal partipreferanse kan være et uttrykk for misnøye og frustrasjon med den økonomiske situasjonen som sådan (Betz 1994, Betz & Immerfall 1998, Norris 2005). Dette åpner for å forstå høyrepopulistiske partiers oppslutning dels som et utslag av protest. Hvorvidt stemmegivning er et resultat av politiske preferanser eller protest blir dermed et åpent spørsmål, som er besvart med motstridende konklusjoner (Mudde 2007: 226ff). For min del er det interessant å vurdere i hvilken grad FrP-velgerne uttrykker økonomisk protest, i hvilken grad de foretrekker høyreorientert økonomisk

⁵ Se for eksempel Carter 2005, Mudde 2000, Mudde 2007:119ff, Norris 2005.

politikk og om dette er avgjørende for partivalget. Dessuten vurderes hvorvidt FrPs velgermasse kan sies å være en ny ”underklasse”. Sosial profil er med andre ord sentralt, men også perifere relasjoner til sosiale organisasjoner trekkes frem som en del av bildet (Oesch 2008). På denne bakgrunnen er følgende hypoteser formulert:

1. Hvis Fremskrittspartiet er et radikalt høyreparti reflekterer partiets velgermasse en ”sosial underklasse”.
2. Hvis Fremskrittspartiet er et radikalt høyreparti har velgerne svake koblinger til sosiale organisasjoner.
3. Hvis Fremskrittspartiet er et radikalt høyreparti uttrykker velgerne økonomiske protestholdninger.

Politics of resentment: Politisk avmakt og misnøye

I denne retningen hevdes det at økende støtte for radikale høyrepartier er et uttrykk for utbredt protest mot status quo og misnøye med politikken som tilbys av det politiske establishment. Dette settes i sammenheng med omfattende politiske endringer i vesteuropa de siste tiårene, og særlig sterkt økende globalisering og europeisk integrasjon gjennom EU både i dybden og bredden. I borgernes øyne kan slike prosesser ha flyttet politisk makt fra den nasjonale arenaen og utenfor demokratisk kontroll. Videre har en rekke land opplevd politiske skandaler og korrupsjon som ytterligere har svekket velgernes tillit til politikerne. Dermed forklares oppslutningen om radikale høyrepartier (delvis) med at velgerne ønsker å uttrykke misnøye med sittende politikere og det politiske systemet (Kitschelt 1995, Norris 2005, Rydgren 2005, Ignazi 2003, Betz 1994). Dette betyr imidlertid ikke nødvendigvis at de samme velgerne er enige i all politikken de radikale høyrepartiene står for. Videre kan stemmegivningen være et utslag av protest mot postmaterialistiske og grønne verdier (Kitschelt 1995). For meg er det relevant å vurdere FrP-velgernes tillit til det politiske systemet, eventuelle uttrykk for misnøye og deres holdninger. På denne bakgrunnen har jeg formulert følgende hypoteser:

1. Hvis Fremskrittspartiet er et radikalt høyreparti har velgerne lav politisk tillit.
2. Hvis Fremskrittspartiet er et radikalt høyreparti er velgerne negative til ”new-left”-holdninger.

Kulturell proteksjonisme, innvandring og authoritarianisme

Enkelte velgere kan oppfatte sin nasjonale identitet som truet på grunn av globalisering, innvandring og fremveksten av flerkulturelle samfunn. Misnøye og motstand mot innvandring kan derfor ha skapt uro blant velgerne som de radikale høyrepartiene kan profitere på (Ivarsflaten 2008: 8). En rekke studier understreker innvandring som helt sentralt for å forklare det nye høyres oppslutning (Betz 1994; Norris 2005; Mayer 2005; Mudde 2007; Van der Brug et al 2000). Dette er også bakgrunnen for at enkelte forskere omtaler radikale høyrepartier som enkeltsakspartier, en påstand som er tilbakevist i andre studier (Carter 2005, Mudde 2000). En relatert påstand er at velgergruppene til det radikale høyre generelt har autoritære trekk (Betz 1994; Minkenberg 2000; Mudde 2007; Norris 2005). Flere studier har også påvist at velgerne til radikale høyrepartier er opptatt av lov og orden-saker (for eksempel Bjørklund & Andersen 2002). Disse sakskompleksene settes ofte i sammenheng. I forhold til mine analyser er det aktuelt å vurdere velgernes plassering på innvandring-solidaritetsdimensjonen i norsk politikk, som fanger opp mange av disse elementene. Er innvandring årsaken til at velgerne stemmer FrP? Er FrP i så fall et enkeltsaksparti? Er arbeiderne generelt mer innvandrings skeptiske enn velgerne for øvrig? Hva er viktigst for velgerne – tradisjonelle politiske stridsspørsmål relatert til økonomisk politikk eller såkalt ”nypolitikk”, der innvandring er en sentral komponent? På denne bakgrunnen har jeg formulert følgende hypotese:

1. Hvis Fremskrittspartiet er et radikalt høyreparti vektlegger velgerne spørsmål relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen og er negativt innstilt til innvandring.

Som vi ser forklares radikale høyrepartivelgere ut i fra sosiostrukturelle kjennetegn og holdninger. Forklaringsvariablene er helt sentrale i teoretiske modeller med utspring i skillelinjemodellen som søker å forklare politisk atferd og stemmegivning mer generelt. I neste delkapittel vendes oppmerksomheten mot dette.

2.2 Hvordan forstå velgernes atferd?

2.2.1 Sosiale bakgrunnsvariabler – politiske skillelinjer og partienes sosiale sammensetning

Sosiale bakgrunnsvariabler er en sentral komponent i relasjonen mellom velger og parti, som tradisjonelt har hatt stor betydning for velgernes partipreferanse. Partier med klare forankringer i sosiale struktur har kunnet forme varige bånd til velgerne innen gitte segmenter av samfunnet, og har forsvart ”sine” velgeres interesser og holdninger. Sosiale bakgrunnsvariablers betydning for partipreferanse studeres gjerne ved å fokusere på politiske skillelinjer, som er sentrale i statsvitenskapelige studier av politikk. Teorier om klassestemmegivning utledes fra skillelinjene, og særlig arbeiderklassens stemmegivning har vært gjenstand for analyser. I det følgende diskuteres skillelinjemodellens relevans som analytisk verktøy. Deretter diskuteres politiske skillelinjers svekkede sammenheng med partipreferanse og påfølgende fall i klassestemmegivning. Videre diskuterer jeg to ulike operasjonaliseringer av begrepet ”arbeider”, før jeg kort redegjør for den teoretiske bakgrunnen for mitt utvalg av sosiale bakgrunnsvariabler.

Hva er politiske skillelinjer?

Det kan skisseres to hovedretninger i skillelinjestudier. Den ene retningen fokuserer på sosiale konflikter og strukturelle forhold som antas å ha skapt grunnlaget for politiske partier. Her er siktemålet å forklare de politiske partier, og vise hvordan sosiale konflikter påvirker etableringen og utformingen av partisystemet. Den andre retningen analyserer politiske konflikter basert på stridsspørsmål eller motsetninger i opinionen, og diskuteres nærmere i del 2.2.2.

Lipset og Rokkans (1967) klassiske *Party Systems and Voter Alignments* står helt sentralt i studiet av skillelinjer. Ved å vise den historiske utviklingen av konfliktstrukturen i en rekke vesteuropeiske land kartlegges bakgrunnen for utviklingen av ulike nasjonale partisystemer. Lipset og Rokkan fokuserte på epokegjørende revolusjoner som transformerte de europeiske landene fra føydalsamfunn til moderne industristater. Den nasjonale revolusjonen medførte

etablering av politiske institusjoner, demokratiske reformer og de første partiene. Lipset og Rokkan hevdet at de sentrale motsetningene gjaldt kulturelle forhold (religion), etnisitet, geografi og motsetninger mellom tradisjonelle eliter og et voksende borgerskap. I kjølvannet av den industrielle revolusjon oppstod nye betingelser for politikken, og klare økonomiske motsetninger utkrystalliserte seg og dominerte konkurransen mellom ulike politiske grupperinger. Motsetningen i arbeidsmarkedet stod mellom arbeidskraft og kapital, og i varemarkedet mellom produsenter og forbrukere av matvarer. Lipset og Rokkan vektla altså strukturelle betingelser for å forklare partisystemer. Grunntanken er at skillelinjene i et land, basert på velgermassens sosiale bakgrunn, avgjør partienes tilknytning til velgerskaren (Narud&Valen 2007: 122ff).

Bartolini og Mair (i Aardal 1994) definerte eksplisitt politiske skillelinjer. I følge disse må en skillelinje ha et empirisk grunnlag, det vil si at det må skilles mellom individer på bakgrunn av sosiale kjennetegn, for eksempel klasse. Der nest må skillelinjen ha et normativt element, ved at de ulike gruppene føler en form for kollektiv tilhørighet. Politiske holdninger bestemmes altså ikke alene av plassering i sosiale struktur. Til slutt må skillelinjen ha et organisatorisk uttrykk, et parti eller en organisasjon må arbeide for gruppens interesser. I følge Aardal (1994) er det siste punktet sentralt fordi de ulike skillelinjene over tid blir autonome og dermed strukturerende for velgernes oppfatning av politiske saker.

Skillelinjene i Norge

Stein Rokkan og Henry Valen (1964) var avgjørende for utviklingen av det norske valgforskningsprogrammet. Rokkan og Valen hevdet at territorielle variasjoner i velgernes partipreferanser overlappet med kulturell og sosial struktur.

Valgforskningsprogrammet er derfor utformet med bakgrunn i en strukturell kontekst, som tar hensyn til en rekke kryssende skillelinjer i det politiske systemet (Valen&Aardal 1994: 287ff). I Norge er det definert seks skillelinjer som utgjør bakgrunnen for partisystemet. Den første er en territoriell konflikt basert på motsetninger mellom perifere og sentrale strøk samt mellom by og land. Der nest følger tre kulturelt betingede skillelinjer med opphav i spesifikke norske motkulturer

– religion, målsak og avholdssak. Disse tre står i konflikt med motsvarende bykulturer. Til sist er to økonomiske konfliktlinjer. I arbeidsmarkedet går skillelinjen mellom arbeidsgivere og arbeidstagere, i varemarkedet mellom produsenter og forbrukere av varer fra primærnæringene jordbruk, fiske og skogbruk (Rokkan&Valen 1964, Valen&Rokkan 1974, Narud&Valen 2007: 125). Sosial klasse, religion og geografi har vært særlig viktige i det norske politiske systemet for å forklare partitilhørighet.

Skillelinjemodellen definerte partisystemet og velgernes partipreferanse. Partisystemet og skillelinjene i det politiske systemet var nokså stabile fra 1920-tallet og frem til 1960-tallet, og ble derfor omtalt som ”fastfryst”. Nye saksdimensjoner, endringer i partisystemet og økende valgvolatilitet ble imidlertid et permanent fenomen i norsk politikk fra 1970-tallet. Ved det såkalte ”jordskjelvvalget” som etterfulgte EF-striden i 1973 var Sosialistisk Valgforbund og Anders Langes protestparti nye aktører på den politiske arenaen (Arter 1999: 127). Helt nye politiske saker, som abort, kvinnefrigjøring og miljø kom på den politiske agendaen i løpet av 1970-tallet, og store deler av velgermassen skiftet parti (Valen&Aardal 1994: 295f). Den klassiske skillelinjemodellen med ”frosne” skillelinjer møter forklaringsproblemer når nye saksområder og fremveksten av FrP og SV skal forklares.

Etterkrigstiden medførte store sosiale omveltninger. Økt utdanning er et sentralt moment som har lagt grunnlaget for en stor middelklasse i avanserte industrisamfunn som Norge (Berglund 2004b: 102). Dette har resultert i omfattende endringer i yrkes- og klassestrukturen. Stadig færre er sysselsatt i primærnæringene, arbeiderne utgjør en stadig mindre andel av arbeidsstyrken, mens middelklassen og det såkalte funksjonærskiktet vokser. Dette har brutt ned de politiske skillelinjer som lå til grunn for etableringen av de tradisjonelle partiene og velgernes langsiktige forhold til disse. Parallelt med svekket betydning av sosial bakgrunn antas det at holdninger og verdier har fått langt større betydning for velgernes valg av parti, og fenomenet har fått stor oppmerksomhet i statsvitenskapelig litteratur. En retning hevder at langsiktige bindinger mellom velgere og partier er i ferd med å forsvinne

totalt, såkalt ”dealignment”. Andre forfattere hevder at bindingene endrer karakter, såkalt ”realignment” (Berglund 2004b: 26). Uavhengig av hvordan fenomenet defineres, har den svekkede betydningen av sosiale bakgrunnsvariabler for partivalg lagt grunnlaget for utviklingen av alternative modeller, der sosiale skillelinjer ikke lenger er relevante som strukturerende prinsipper for stemmegivning (Berglund 2004b; Dalton 1996; Dalton et al. 1984).

Skillelinjenes betydning for å forklare partivalg

Korrelasjonene mellom sosial struktur og partipreferanse har avtatt betydelig fra 1970-tallet og utover. Stridsspørsmål, som til dels går på tvers av partilinjene, har vist seg å få stadig større betydning for velgernes stemmegivning. En rekke publikasjoner relatert til valgundersøkelsene utover 1980-tallet konkluderte med at sosiale bakgrunnsvariabler hadde fallende betydning for velgernes partipreferanse (Valen 1981, Valen&Aardal 1983, Aardal&Valen 1989, Valen et al. 1990a). Valen og Aardal (1994: 298) hevder at særlig i etterkrigsgenerasjonene har partiloyaliteten til sosiale grupper definert av de strukturelle skillelinjene vært sterkt fallende. Svekkelsen av relasjonen mellom velgernes sosiale bakgrunn og partivalg fremheves i litteraturen som et av de viktigste utviklingstrekkene i etterkrigstiden (Bjørklund 2001; Franklin et al. 1992, Valen&Aardal 1983: 244). Et eksempel er svekkelsen av motkulturenes betydning, som har hatt negative konsekvenser for partiene i sentrum og indirekte styrket partiene til høyre. Et enda tydeligere eksempel er den kraftig reduserte betydningen av den manuelle arbeiderklassen for Arbeiderpartiets oppslutning (Valen&Aardal 1994: 297).

Klassestemmegivning

Med utgangspunkt i skillelinjemodellen kan partiene deles i en borgerlig og en sosialdemokratisk/sosialistisk blokk. Sosial klasse har vært en viktig determinant for partivalget og det var tidligere klare koblinger mellom sosial bakgrunn og partipreferanse (Bjørklund 2003). I litteraturen er det uenigheter rundt hvordan klassestemmegivning skal måles og tolkes. Det mest kjente målet, Alfords indeks, måler differansen mellom andelen sosialiststemmer blant arbeidere og andelen sosialiststemmer utenfor arbeiderklassen. En ofte påpekt svakhet ved dette er

dikotomiseringen av klasse (arbeiderklasse/ikke) og parti (sosialistisk/ikke), som kan tilsløre forholdet mellom klasse og parti (Evans 1999; Berglund 2007: 142). Videre er målet upresist ettersom størrelsesforholdet mellom klasser endrer seg (Berglund 2004b:104). En rekke bidrag har like fullt fastlått at klassestemmegivning med utgangspunkt i Alfords indeks og ulike andre mål har gått ned, om enn i varierende grad (Valen 1981; Listhaug 1989a, 1997; Ringdal og Hines 1999; Berglund 2004b, 2007; Knutsen 2006).

Men er det slik at arbeiderklassen automatisk har stemt på Arbeiderpartiet eller andre av venstresidens partier? Den sterke koblingen mellom sosial struktur og parti som legges til grunn for klassestemmegivning kan oppfattes som at partivalg er et mekanisk utslag av sosial bakgrunn, mer enn at velgerne vet hva partiene står for. I en analyse av den historiske sammenhengen mellom sosial bakgrunn og ideologisk orientering for de antatte kjernevelgerne til Arbeiderpartiet fastslår Frode Berglund følgende: "[Det har aldri] vært noen automatikk i at arbeidere gir sin stemme til Arbeiderpartiet." (Berglund 2003: 134). Den antatte kjernegruppen består av lavt utdannede med små ressurser. Berglund forventet derfor at disse velgerne har lav ideologisk forståelse og i liten grad kobler ideologi og parti. Forventningen var at klasse ville være utslagsgivende for partivalget og ideologi irrelevant. Hovedfunnet var imidlertid at det i hovedsak er arbeidere som ønsker et sterkt offentlig innslag som stemmer Ap. Arbeidere som støtter private løsninger stemmer sjelden Ap. Høyere private og offentlige funksjonærer som er for offentlige løsninger stemmer Ap i like stor grad som arbeidere. Oppslutningen synker raskt ettersom preferansen for offentlige løsninger avtar (Berglund 2003: 133-135). Dette antyder at velgernes plassering på offentlig-privatdimensjonen er av sentral betydning for partipreferansen.

Debatten rundt klassestemmegivning er ikke direkte relevant for mine videre analyser. Relatert til mine analyser er det imidlertid viktig å understreke at det å være et arbeiderparti ikke utelukkende er betinget av klassetilhørighet og yrkeskategorisering. Berglunds funn understreker at både holdninger og sosial bakgrunn er og har vært avgjørende for velgernes partivalg, og at forholdet mellom

velger og parti er dynamisk. Dette er utgangspunktet for at jeg bruker Ap-velgerne som sammenligningsgrunnlag for å vurdere hvorvidt FrP er det nye arbeiderpartiet. Det å være et arbeiderparti i 2005 er noe helt annet enn ved FrPs første stortingsvalg i 1977. Sammensetningen av den norske velgermassen er også betydelig endret slik at andre sosiale bakgrunnsvariabler enn de som var sentrale for skillelinjemodellen må belyses. At FrP omtales som det nye arbeiderpartiet henger typisk sammen med at partiet særlig ved de to siste valgene har hatt et fast grep om store deler av arbeidervelgerne. Men sier det egentlig noe om hvorvidt partiet har blitt et arbeiderparti?

Skillelinjenes betydning for Arbeiderpartivelgere

Berglund fastslår at sosial og geografisk tilknytning fremdeles har betydning for partivalg etter å ha reanalysert data fra valgundersøkelsene. Betydningen av sosial struktur for stemmegivning til alle norske partier faller fra ca 60 prosent forklart varians på 1960-tallet og ned til ca 40 prosent ved årtusenskiftet. En tredjedel fall er isolert sett betydelig, men samtidig kan altså 40 prosent av velgernes stemmegivning forklares med deres sosiale bakgrunn ved valget i 2001. For Arbeiderpartiets del avdekkes imidlertid et dramatisk fall. Sosial struktur var sentralt frem til valget i 1985, men betydningen falt deretter til ca 10 prosent ved valget i 2001 (Berglund 2003: 107-138; Aardal 2007d: 41f). Dette er omtrent på like lavt nivå som for SV, V og FrP, som av denne grunn ble holdt utenfor Berglunds analyser.

Relevante indikatorer

Berglunds funn understreker at tradisjonell arbeiderklassebakgrunn ikke er avgjørende for arbeidervelgernes partipreferanse og er dermed en indikasjon på at også andre sosiale bakgrunnsvariabler må tas inn i analysene. Fokus bør også være på det sjiktet der ”folk flest” befinner seg i moderne industrisamfunn. Størstedelen av den nye middelklassen er som nevnt funksjonærer, og befinner seg i spenningspunktet mellom arbeid og kapital. I valgundersøkelsene skilles det mellom offentlig og privat sektor, noe som har vist seg å ha betydning for velgernes partipreferanse (Knutsen 2001, Berglund 2004b: 104ff). Flere studier har vist at offentlige funksjonærer foretrekker venstresidens partier, mens private trekker mot

høyre (Bjørklund 1999 ; Berglund 2007: 144; Goul Andersen 1999; Knutsen 1986; Valen et al. 1990). Konflikten mellom offentlig og privat sektor overlapper altså med konflikten mellom arbeid og kapital. Andre studier har imidlertid funnet at ansatte i offentlig sektor like ofte stemmer til høyre som til venstre (Aardal 1999). Dette tyder på at sektorene ikke er homogene og derfor at også andre sosiale bakgrunnsvariabler bør vurderes.

Medlemskap i en yrkesorganisasjon er dermed en viktig faktor. Tette bånd mellom en organisasjon og et parti øker eksponeringen for politisk sosialisering blant medlemmene og var viktig i skillelinjemodellen. Koblingene mellom LO og Ap har vært meget tette. LO-medlemskap tydeliggjør konflikten mellom arbeid og kapital i funksjonærsjiktet og blant arbeidere (Berglund 2004b: 107f). Hvis FrP har fått sterkt innpass blant LO-medlemmer kan det tolkes som en indikasjon på at partiet kan omtales som arbeiderparti. Oesch (2008) (jmf. 2.1) hevder imidlertid at svake relasjoner til sentrale samfunnsorganisasjoner er en komponent for å forklare radikale høyrepartiers velgerappell. Hvis så er tilfelle kan dette tolkes som en indikator på at vi i større grad har med et radikalt høyreparti å gjøre.

Alder er en interessant variabel da det kan antas at yngre mennesker i større grad berøres av økonomiske og sosiale forandringer. Slike endringstendenser skaper kryssende og motstridende interesser på individnivå som i neste runde svekker politisk identifikasjon med bakgrunn i den tradisjonelle skillelinjestrukturen (Valen&Aardal 1994:299). Alder kan også si noe om graden av politisk sosialisering. Tidligere var det typisk slik at partipreferanse ble påvirket i ung alder og gjerne i sammenheng med foreldrenes bakgrunn. I takt med økende sosial mobilitet og mindre sannsynlighet for å følge i foreldrenes yrkesfotspor har politisk rastløshet tiltatt blant yngre velgere. Empiriske ulikheter er påvist, yngre velgere identifiserer seg med SV og FrP, mens eldre oftere stemmer SP, KrF og Ap. Det er også påvist at de unge i lavere grad identifiserer seg med FrP og SV etter hvert som de blir eldre (Berglund 2003; 2007: 148).

Kjønn er en relevant variabel for analysene. En av de virkelig store omveltningene i arbeidslivet de siste tiårene er kvinnes inntog. Kvinner ble politisk bevisstgjorte i kvinnesakskampene om likestilling, selvbestemt abort og offentlig omsorg. Kvinner er oftere sysselsatt i offentlig sektor enn menn og oftere i lavtlønte omsorgsykker. På alle disse områdene har mange kvinner funnet større samsvar med venstresidens partier (Aardal & Valen 1989:254; Listhaug et al 1995; Inglehart & Norris 2003; Aardal & Narud 2007: 203). Arbeidere har i all hovedsak vært menn, og FrP har typisk vært omtalt som et manneparti (Aardal & Narud 2007:201). Det er derfor viktig for mine analyser å kontrollere hvorvidt kjønn gjenspeiler seg i ulike partipreferanser. I følge Bjørklund (2003) har kjønn ubetydelig utslag på offentlig-privatdimensjonen, men spiller en tydelig rolle for mer verdipolitiske holdninger ved at kvinner er mer venstreorienterte politisk enn menn. Som det ble påvist i delkapittel 2.1 har verdipolitiske temaer vært viktige for oppslutningen til radikale høyrepartier, og det er interessant å analysere hvorvidt det er tydelige kjønnsforskjeller mellom Ap og FrP.

Utdanning er en helt sentral variabel for mine analyser. Økt utdanningsnivå i befolkningen generelt har som tidligere nevnt vært en helt sentral faktor for å bryte ned sammenhengen mellom klasse og parti (Listhaug 1989). I moderne valgforskning er utdanning vurdert som en indikator på kognitiv kapasitet. Utdanning er imidlertid også et sentralt moment i sosial status ved å bidra til, og forsterke sosial lagdeling; jo høyere utdanning, jo høyere status. Mulighetene i arbeidslivet utvides for alle lag av befolkningen og åpner for å klatre på den sosiale rangstigen. Utdanning kan dermed redusere klassetilhørighet blant arbeidere og tydeliggjøre funksjonærers status. Utdanning er derfor, i tillegg til yrke, viktig for å forklare stemmegivning (Berglund 2003:116). Utdanning er også et verdivalg, der det fremheves at høy allmennutdanning bidrar til toleranse og humanisme (Bjørklund 2003:134). Variabelen var sentral i Berglunds analyse av FrPs sosiale sammensetning. Høyt utdannede foretrakk SV eller Venstre, FrP fremstod langt mer ”folkelige” med høyest popularitet blant de lavt utdannede (Berglund 2004:131). I delkapittel 2.1 så vi at en sentral teori (Betz 1994) hevder at radikale høyrepartier henter støtte i en antatt

moderne ”underklasse”, med begrensede ressurser og lav utdanning. I et moderne samfunn har imidlertid utdanningsrevolusjonen medført at store lag i befolkningen har kunnet bevege seg oppover i yrkeshierarkiet, noe som gjenspeiler seg i funksjonærsjiktens betydning for Arbeiderpartiets oppslutning.

Utvalget av sosiale bakgrunnsvariabler i min analysemodell er identisk med de som benyttes i valgundersøkelsenes analyser. Som Aardal understreker, tar dette utvalget ”[h]øyde for at den sosiale strukturen har gjennomgått endringer.” (Aardal 2007a:353).

Definisjonen av arbeider – objektiv versus subjektiv arbeiderklassetilhørighet.

Henry Valen (1981: 128) trakk opp ett skille mellom objektive og subjektive indikatorer for arbeiderklassekategorisering. I valgundersøkelsene er klasseinndeling operasjonalisert objektivt via yrkeskategorisering og via en subjektiv indikator for arbeiderklassetilhørighet.⁶ I sistnevnte angir velgerne hvorvidt de føler tilhørighet til arbeiderklassen. Tidligere studier har vist at subjektiv klasseidentifikasjon har sterkere sammenheng med partivalg enn objektiv klasse i forhold til Arbeiderpartiet (Bjørklund 2009; Jensen 1999; Listhaug 1989a).

Med arbeider som indikatorer finner Bjørklund (2009) at arbeidernes stemmegivning til venstre i politikken avtar markant. Tidligere var Arbeiderpartiet og venstresiden klart overrepresentert blant arbeidere, nå har tyngdepunktet forskjøvet seg til Fremskrittspartiet. I den selverklærte arbeiderklassen er det derimot stadig stor oppslutning om venstresiden, til tross for en fallende tendens. Bjørklund konkluderer dermed at venstresidens partier opprettholder en arbeiderklasseprofil, mens Fremskrittspartiet kan sies å ha fått en arbeiderprofil (Bjørklund 2009: 15ff). Fallet i oppslutningen om venstresidens partier skyldes i hovedsak Arbeiderpartiets tap til høyresiden. Partier til venstre for Ap har imidlertid styrket sin posisjon blant de med arbeiderklasseidentifikasjon. Det påfallende her, er at SV har blitt det Herbert Kitschelt (1995) omtaler som et ”left-libertarian party”, altså et parti for de høyt

⁶ Variabelen inngår frem til 2001.

utdannede som rekrutterer fra middelklassen. De to gruppene har med andre ord over tid blitt mindre sammenfallende. Dette er nok en indikasjon på at validiteten til modeller som måler klassestemmegivning, for eksempel Alfords indeks, i Bjørklunds terminologi har blitt tvilsom. Tilsvarende kan sies rundt hva det vil si å være et arbeiderparti hvis det tas utgangspunkt i en antagelse om at yrkeskategorien ”arbeider” tilhører arbeiderklassen (Bjørklund 2009: 17).

Det må understrekes at arbeiderklassetilhørighet er en holdningsvariabel, mens yrkesbetegnelsen arbeider er en sosial bakgrunnsvariabel. Bjørklund argumenterer imidlertid for at arbeiderklassetilhørighet er en mer entydig og stabil indikator enn arbeider. Da høyrebølgen på 1980-tallet fikk grepet om arbeidene, ble dette satt i sammenheng med at nyliberal økonomisk politikk også hadde fått fotfeste blant arbeiderne. Argumentet var at Høyre hadde appell til ”den markedsorienterte arbeideren” (Alldén 1981, Hompland 1981, Bjørklund 2009: 23). Men som Bjørklund bemerker: ”Det må antas å være andre forhold som gjør at de med tilhørighet til arbeiderklassen stemmer til høyre.” (Bjørklund 2009: 23). Bjørklund peker derfor på at det kan være rimelig å tro at såkalte verdibaserte spørsmål, som innvandring, miljø og toleranse har vært viktige faktorer. Disse sakene kom høyt på agendaen da venstresiden mistet grep om velgere med arbeiderklassetilhørighet, og er sentrale for å forklare radikale høyrepartiers oppslutning (jmf. 2.1).

Berglund (2004b) er imidlertid skeptisk til det subjektive klassebegrepet, da kausalforholdet mellom klasseidentitet og partivalg kan gå begge veier. Det vil si at klasseidentitet like mye kan være et resultat av partivalg, som partivalg kan være et resultat av klasseidentitet. Arbeiderklassetilhørighet kan dermed forstås som en konsekvens av at man identifiserer seg med Arbeiderpartiet (Berglund 2004b: 109). Bjørklund regner imidlertid arbeiderklasseidentifikasjon som et mer valid mål da ”ikke alle arbeidere føler tilhørighet til arbeiderklassen[.]” (Bjørklund 2009: 12).

Variabelen inngår ikke i selve analysemodellen min, men Bjørklunds (2009) funn er likevel svært interessante og relevante for diskusjonene relatert til mine analyser. Det å være et arbeiderparti anno 2005 dreide seg fremdeles om å søke bred

folkelig oppslutning i en tid der arbeidere utgjør en stadig mindre andel av arbeidstyrken.

Sosial bakgrunn og FrP som arbeiderparti/radikalt høyreparti

Jeg ønsker å bruke de sosiale bakgrunnsvariablene til å belyse forskningsspørsmålet på to måter. For det første vurderer jeg hvorvidt FrP kan sies å være det nye arbeiderpartiet ut i fra konkrete mål. Dette vurderes ut fra en formell vurdering av hvorvidt partiene har en arbeiderprofil. Bjørklund (2009) definerer dette som at et gitt parti har overrepresentasjon av arbeidere. Et neste kriterium er hvorvidt arbeiderne utgjør 50% eller mer av partiets velgere. Partiet omtales i så tilfelle som et arbeiderparti.

I tillegg til disse målene, som typisk følger opp klassestemmegivningsdebatten, vurderer jeg hvorvidt partienes velgermasser konvergerer i forhold til øvrige sosiale kjennetegn. Utgangspunktet for dette er de sosiale bakgrunnsvariablene nevnt over. Arbeiderpartiet har i etterkrigstiden og frem til i dag vært Norges største parti, og har klart å opprettholde en relativt bred og høy oppslutning til tross for omfattende samfunnsendringer og endret yrkesstruktur. FrP kniver med Ap om statusen som Norges største parti, og partiene har som tidligere nevnt erklært hverandre som hovedfiender. I en analyse av FrPs sosiale profil omtalte Berglund partiet som et folkeparti (Berglund 2003: 131). Det er derfor fristende å omtale begge partier som folkepartier og sammenligne dem ut fra en slik tilnærming. Særlig er dette interessant gitt at det å være arbeider antas å ha liten betydning for partivalget. Sammensetningen av Arbeiderpartiets velgermasse ved det enkelte valg er dermed målestokken for hvorvidt FrP kan omtales som et nytt arbeiderparti. Hvis partiene konkurrerer om de samme segmentene i befolkningen kan dette tolkes som en indikasjon på at både FrP og Ap kan oppfattes som arbeiderpartier og/eller folkepartier. Med denne tilnærmingen tar jeg FrPs partisekretær Geir Almåsvold Mo på ordet når han sier at: ”Å være det 21. århundres arbeiderparti vil si å være det partiet folk stemmer på.”⁷

⁷ Partisekretær i FrP, Geir Almåsvold Mo, i debatt med Martin Kolberg under ”Frokost med Bernt” ved UiO 21.11.2008.

Målet for første del av analysene er å kartlegge velgermassens sosiale sammensetning og belyse i hvilken grad partiene konkurrerer om de samme velgerne, med særlig fokus på arbeidere. Med utgangspunkt i teorien som er gjennomgått så langt er følgende hypoteser formulert:

1. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet har partiet tilsvarende velgerprofil som Arbeiderpartiet basert på de sosiale bakgrunnsvariabler inkludert i analysen.
2. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet utgjør arbeidere en substansiell andel av deres velgermasse.
3. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet er LO-medlemmer viktige velgere for partiet.
4. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet har FrPs og Aps velgermasser konverget over tid. Partiene, oppfattet som brede folkepartier, tiltrekker seg de samme velgergruppene, ikke bare arbeidere.

2.2.2 Holdningsdimensjonene – velgernes ideologiske orientering

Ettersom sosiale bakgrunnsvariabler har blitt mindre viktige for å forklare velgernes partipreferanse er fokus i langt større grad flyttet mot velgernes holdninger til ulike stridsspørsmål. Standpunkt til slike politiske saker kan skifte, og den politiske agendaen dikterer hvilke saker som til enhver tid er aktuelle. Hvordan forholder velgerne seg til dette? Har de en rekke løsrevne holdninger til enkeltspørsmål eller er det en underliggende ideologisk sammenheng i ulike saker? Det foreligger en betydelig internasjonal litteratur på feltet med røtter i artikkelen *The Nature of Belief Systems in Mass Publics* av Philip Converse (1964).

Betydningen av nye skillelinjer og verdier i politikken

Individualisering, likestilling, miljøproblemer, globalisering og innvandring er nye utfordringer som krever nye politiske løsninger og strukturer (Dalton 1996; Sejersted 1997; Neumann 1998; Dalton&Wettenberg 2000). Slike omfattende sosiale og økonomiske omveltninger har som nevnt gjort at skillelinjemodellens relevans er omdiskutert, og alternative forklaringsmodeller har blitt lansert. En sentral teori er

Ronald Ingleharts (1977; 1990) teori om postmaterialistiske verdier, som også er fulgt opp av blant andre Flanagan (1979; 1987) og Hellevik (2002a; 2006; 2008). Det argumenteres for at postmaterialistiske verdier har vært viktige for å forklare den politiske utviklingen her hjemme, men betydningen for å forklare partipreferanser i Norge er omstridt (Jenssen&Listhaug 1988; Knutsen 1988;1990). Selve verdidiskusjonen lar jeg ligge, men disse momentene har fått omfattende oppmerksomhet i politiske atferdsstudier og har lagt grunnlaget for holdnings- og verdibaserte modeller for å forklare stemmegivning.

Holdninger i de norske valgundersøkelsene

Valgundersøkelsene har siden 1977 inneholdt et stadig økende antall spørsmål konstruert for å måle holdning til politiske saker. Analyser av sammenheng mellom spørsmålene har avdekket fire stabile underliggende dimensjoner ved valgene siden 1969 – holdning til offentlig versus privat økonomi, en moralsk-religiøs dimensjon, holdning til sosial velferd og vekst versus miljøspørsmål. Plassering på offentlig-privatdimensjonen har vært klart viktigst og utgjør den grunnleggende oppdelingen av partisystemet langs venstre-høyreaksen (Valen&Aardal 1994: 299).

Holdningsdimensjonenes substans og relevans er ikke ubestridt. Sosial bakgrunn er langt mer stabilt som måleverktøy enn flyktige holdninger. Et sentralt spørsmål er derfor hvorvidt de ”nye” holdningsdimensjonene kan omtales som skillelinjer i klassisk forstand, eller om de kun er et uttrykk for foranderlige meninger blant velgerne (Aardal 1994, Knutsen&Scarbrough 1995, Aardal&Walldahl 2004). Valen lanserte begrepet ”ideologiske skillelinjer”, definert som ”motsetninger som eksisterer i bevisstheten hos individer og kan identifiseres ut fra deres oppfatning og vurdering av gitte stridsspørsmål.” (1981: 13 SJEKK). Aardal (1994) kritiserte definisjonen fordi begrepet skillelinje brukes på aktuelle politiske saker, noe som bryter med skillelinjenes langsiktige karakter. Aardal (1994) mente derfor at begrepet holdningsdimensjon er riktigere. Men er det slik at det er vanntette skott mellom politiske skillelinjer og holdningsdimensjonene?

Ved de senere valgene har seks dimensjoner utkrystallisert seg. Den sentrale dimensjonen er fremdeles offentlig-privat. Denne kan sies å ha klare paralleller til de økonomiske konfliktlinjene fra skillelinjemodellen. Dimensjonen for moral-religion tar opp i seg holdning til saker som abort, alkohol og kristne verdier, politiske saker som kan settes i sammenheng med motkulturene i skillelinjemodellen. Derneft følger en dimensjon for sentrum-periferi, som dels kan sies å falle sammen med den territorielle skillelinjen til Rokkan og Valen (1964). Vekst-verndimensjonen inkluderer holdning til miljøvern og økonomisk vekst og kan ikke direkte relateres til den klassiske skillelinjemodellen. Tilsvarende gjelder for innvandring-solidaritetsdimensjonen som tar for seg holdninger til innvandring og bistands-/innvandringspolitikk. Den siste dimensjonen som har avtegnet seg er global-nasjonal, som søker å kartlegge holdninger relatert til globalisering og internasjonal orientering. Denne har imidlertid vist seg å ha relativt svak forklaringskraft, men antas å få økt betydning i fremtiden (Aardal 2007b: 59ff).

Mønsteret som avtegner seg har mange fellestrekk med skillelinjemodellen skissert i del 2.2.1. To klare avvik bør imidlertid presiseres. For det første utgjør holdningsdimensjonene en forenklet utgave av de strukturelt baserte skillelinjene. Særlig tydelig er dette ved at de økonomiske motsetningene samles i en dimensjon. Derneft utkrystalliserer kun den ene motkulturen seg tydelig, med et klart religiøst/moralsk innslag. De øvrige tre holdningsdimensjonene tar opp i seg relativt nye politiske stridsspørsmål. Vekst-vern kom på agendaen i løpet av 1970-tallet, mens innvandring ble et relevant tema mot slutten av 1980-årene. Det som er særlig påfallende, er at de to partiene uten røtter i skillelinjemodellen, SV og FrP, klarest markerer seg på nettopp disse to dimensjonene. SV er et klart verneorientert parti mens FrP tydelig har markert innvandringsmotstand (Narud&Valen 2007: 129ff). Parallellene til verdidiskusjonen nevnt over er klare, men Aardal (2007b:60) understreker at dimensjonene for innvandring-solidaritet og vekst-vern ikke er konstruert med utgangspunkt i Ingleharts materialisme-postmaterialisme-teori. Dette til tross for klare fellestrekk med Flanagans oppdeling av mpm-dimensjonen i en grønn dimensjon og en authoritarianismedimensjon.

Betyr fokuset på ideologi at sosial bakgrunn og sosialstrukturelle motsetninger er irrelevante? Frode Berglund (2003) påviser at ideologi gir et vesentlig bidrag i tillegg til strukturelle forhold fra sekstitallet og utover for å forklare partivalg. Tendensen er at ideologi øker mens sosial struktur faller. Ideologi økte kraftig ved valget i 1977, og betydelig fra 1981. Med unntak av valget i 1993 fanger ideologi opp rundt en fjerdedel av variasjonen for alle partier i Berglunds analyser. Nedgangen i 1993 skyldes EU-saken som ikke ivaretas av de ideologiske dimensjonene, og som igjen gikk på tvers av etablerte motsetninger mellom partiene. Også i Bernt Aardals (2003; 2007) analyser av de senere valgene spiller ideologi en hovedrolle for å forklare stemmegivning for de fleste partier. Det blir imidlertid feil å anta at strukturelle skillelinjer tidligere hadde alt å si, mens ideologi har alt å si i dag. Sammenhengen mellom velgernes partivalg og sosial bakgrunn har som påvist i del 2.2.1 aldri vært mekanisk. Velgernes subjektive oppfatning av politiske hovedretninger har alltid vært en faktor mellom sosiale bakgrunnsvariabler og partivalg (Aardal 2007c: 82). Valen og Aardal (1994:297) argumenterer for at den beste måten å studere dynamikken i politisk endring, er å lete etter koblinger mellom sosial struktur og politiske saker og spørre: I hvilken grad reflekterer foranderlige saksdimensjoner de underliggende strukturelle skillelinjer? Hvordan påvirker den varierende relasjonen mellom disse to individuelle velgeres partivalg?

I klartekst betyr det at koblingene mellom ideologi og sosial struktur ikke bør overses. Som Berglund fastslår kan ideologi videreformidle bakenforliggende sosial struktur (Berglund 2003:108). Bernt Aardal (2007: 82) understreker også dette poenget: ”[de] gamle motsetninger lever [] videre, men i fornyet drakt.”. Holdningsdimensjonene kan dermed sees som en refleksjon av sosiale konfliktlinjer, men også et uttrykk for ideologiske bindinger mellom parti og velger uavhengig av sosial bakgrunn. Med andre ord betyr det at modellen som legges til grunn i 2005 ikke er den samme som modellen til Valen og Rokkan fra 1964. Det subjektive elementet spiller en langt større rolle. Slik sett blir det glidende overganger mellom de to ulike tilnærmingene til studiet av politiske skillelinjer. Det norske valgforskningsprosjektet har helt klart en strukturell tilnærming, men holdningsdimensjonene utgjør en kontinuerlig utvikling av den opprinnelige

modellen og kan forstås både som et uttrykk for skillelinjemodellen og som en refleksjon av nye sakskomplekser. Med teorien som er gjennomgått i delkapittelet, har jeg formulert følgende hypoteser:

1. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet har Ap- og FrP-velgerne tilsvarende holdninger slik disse defineres i holdningsdimensjonene.
2. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet har Ap- og FrP-velgernes holdninger konvergere over tid.
3. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet har sosioøkonomiske stridsspørsmål med røtter i skillelinjemodellen større betydning enn såkalte nypolitikk-saker (innvandring-miljø) for FrP velgerne, da dette er viktige saker for Arbeiderpartiet.
4. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet går velgervandringer til og fra Ap og FrP i all hovedsak mellom disse to partiene.

Oppsummering – sosial bakgrunn, holdninger og Fremskrittspartiet som arbeiderparti/radikalt høyreparti

Til grunn for velgernes partivalg kan det ligge et mangfold av forklaringsfaktorer. Jeg har redegjort for skillelinjemodellen og det norske valgforskningsprosjektet. Dette utgjør fundamentet i min teoretiske modell for å analysere Aps og FrPs velgere med basis i det Aardal (2007) omtaler som stabile elementer – utvalgte sosiale bakgrunnsvariabler og underliggende ideologiske holdninger, samt holdningsindikatorer for politisk tillit og økonomisk protest. Min overordnede problemstilling er *Har FrP blitt det nye arbeiderpartiet?* En god og forskbar problemstilling bør imidlertid inkludere både avhengig og uavhengige variabler. Med utgangspunkt i teorien som er diskutert, er følgende problemstillinger formulert:

1. I hvilken grad og på hvilken måte forklarer sosial struktur og holdninger Ap- og FrP-velgernes stemmegivning ved stortingsvalgene 1997-2005?
2. Hvordan har dette forholdet utviklet seg over tid?
3. På hvilken måte kan teorier om radikale høyrepartier forklare FrPs oppslutning?

Problemstillingene utgjør verktøyet for å besvare hypotesene som ble formulert med utgangspunkt i sentral teori og litteratur for å forklare velgeratferd samt

stemmegivning til radikale høyrepartier. Hypotesene er samlet og gruppert i tabell 2-1 under. Som redegjort for i kapittel 1, har jeg strukturert analysene rundt Ap- og FrP-velgernes sosiostrukturelle karakteristika(H1-H6), deres holdninger (H7-H13) og velgervandringer (H14).

Tabell 2-1 Hypoteser

H1	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har partiet tilsvarende velgerprofil som Arbeiderpartiet basert på de sosiale bakgrunnsvariablene inkludert i analysen.
H2	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet utgjør arbeidere en substansiell andel av deres velgermasse.
H3	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet er LO-medlemmer viktige velgere for partiet.
H4	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har FrPs og Aps velgermasser konverget over tid. Partiene, oppfattet som brede folkepartier, tiltrekker seg de samme velgergruppene, ikke bare arbeidere.
H5	Hvis FrP er et radikalt høyreparti reflekterer partiets velgermasse en "sosial underklasse".
H6	Hvis FrP er et radikalt høyreparti har velgerne svake koblinger til sosiale organisasjoner
H7	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har Ap- og FrP-velgerne tilsvarende holdninger slik disse defineres i holdningsdimensjonene.
H8	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har Ap- og FrP-velgernes holdninger konverget over tid.
H9	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har sosioøkonomiske stridsspørsmål med røtter i skillelinjemodellen større betydning enn såkalte nypolitikk-saker (innvandring, miljø) for FrP-velgerne da dette er viktige saker for Arbeiderpartiet.
H10	Hvis FrP er et radikalt høyreparti har velgerne lav politisk tillit.
H11	Hvis FrP er et radikalt høyreparti uttrykker velgerne økonomiske protestholdninger.
H12	Hvis FrP er et radikalt høyreparti er velgerne negative til "new-left"-holdninger.
H13	Hvis FrP er et radikalt høyreparti vektlegger velgerne spørsmål relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen og er negativt innstilt til innvandring
H14	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet går velgervandringer til og fra Ap og FrP i all hovedsak mellom disse to partiene.

Hvis myten om FrP som det nye arbeiderpartiet stemmer forventer jeg altså konkurranse om de samme velgersegmentene, sammenfallende holdninger, vektlegging av de samme sakskompleksene og en konvergens i Ap- og FrP-velgernes holdninger over tid. Hvis det viser seg å ikke være slik, kan det tyde på at FrP ikke lever opp til myten, og at aspektene som ble diskutert i delkapittel 2.1 bør granskes nøyere. Hvordan den teoretiske modellen for å måle velgeratferd kan operasjonaliseres for å få svar på mine spørsmål, er tema for neste kapittel.

3. Metodiske betraktninger

Formålet med dette kapittelet er å redegjøre for datagrunnlaget, operasjonalisering av variablene som inngår i analysene og metodebruk.

Ved utforming av en operasjonell definisjon av et teoretisk begrep må krav til både reliabilitet og validitet ivaretas. Samsvaret mellom teoretiske og operasjonelle definisjoner avgjør den definisjonsmessige validiteten. En operasjonalisering som klart og presist angir hvordan målingene skal utføres er en forutsetning for å oppnå høy reliabilitet. Reliabilitet er med andre ord et mål for hvor nøyaktig målingene er utført og en vurdering av datas pålitelighet. Reliabilitet vurderes først og fremst ved kildekritikk, dernest gjennom statistisk vurdering av målingenes konsistens. Høy validitet er betinget av høy reliabilitet. Validitet, eller gyldighet, går på om vi måler det vi ønsker å måle. Validiteten kan dermed sees som et mål på datas relevans for oppgavens problemstillinger. Målet er at operasjonaliseringen skal fange opp innholdet i den teoretiske definisjonen av analysemodellen (Hellevik 2002b:51ff, 183; Ringdal 2001: 165ff).

3.1 Datagrunnlaget: reliabilitets- og validitetsbetraktninger

Jeg benytter data fra valgundersøkelsene i tilknytning til de åtte stortingsvalgene i perioden 1977 til 2005, med særlig vekt på de tre siste valgene. Formålet med valgundersøkelsene er å rette oppmerksomheten mot aktuelle tendenser i norsk politikk, men også å legge grunnlaget for kontinuerlige analyser. Utvalg, utforming av spørsmål, datainnsamling og tekniske vurderinger er inngående beskrevet i dokumentasjonsrapportene som følger hver undersøkelse.⁸ Gjennom utvalgsmetodene gis utvalgene en sammensetning som samsvarer godt med universet, og det er rimelig å anta at vi analyserer et tverrsnitt av det norske folket (Aardal et al 2007: 21; Hellevik 2002b: 380-382). Hvis nettoutvalget skiller seg markant fra bruttoutvalget på enkelte kjennetegn kan det være uheldig for analysene, fordi utvalget ikke lenger

⁸ Se Valen (1977); Øien (1982); Schancke (1986); Valen et al (1990b); Valen & Aardal (1994); Aardal et al (1995); Aardal et al (1999); Kiberg et al (2000); Aardal et al (2003); Aardal et al (2007).

kan regnes som representativt for populasjonen. Et viktig moment er derfor i hvilken grad de som ikke ønsker å delta avviker systematisk fra resten av utvalget. Hvis ulike grupper er mindre villige enn andre til å delta kan utvalget være preget av selvseleksjon, som kan ha konsekvenser for ytre validitet, da enkelte segmenter kan være over- eller underrepresentert. Hvis frafallet har sammenheng med variablene i analysen er dette klart problematisk (Skog 2004: 99f; Hellevik 2002b: 122).

Utvalgsdesignet skal gi et representativt og selvveiende utvalg. Det er like fullt en gjennomgående trend i undersøkelsene med en viss underrepresentasjon av kvinner, de yngste og eldste velgerne samt velgere bosatt på Østlandet. Høyt utdannede har en tendens til å være overrepresentert (Kiberg et al 2000; Aardal et al 1995: 10f; Aardal et al 1999: 11; Aardal et al 2005: 14; Aardal et al 2007: 23ff).

Om lag halvparten av intervjuobjektene (IO) trekkes fra forrige valgs bruttoutvalg og utgjør et panel. Fordelen med paneldata er sikrere opplysninger om tidligere stemmegivning og skåring på andre variabler. Opplysningene om valgdeltagelse er kontrollert mot avkryssede manntall. Stemmegivningen er selvsagt hemmelig, men det kan kontrolleres hvorvidt IO har stemt eller ikke, noe som kan sammenlignes med intervjuopplysningene. Videre har valgundersøkelsene i form av selve valgresultatet en fasit å sammenligne oppgitt stemmegivning med. Samlet gir dette muligheter til å kontrollere kvaliteten på dataene. Det er et gjennomgående funn at flere oppgir å ha stemt enn det som er tilfelle. Videre er det en gjennomgående trend at FrP er signifikant underrepresentert i undersøkelsene (Aardal et al 1995; Aardal et al 1999; Aardal et al 2005: 15; Aardal et al 2007: 26ff). Dette kan skyldes at utvalget ikke dekker populasjonen godt nok, men kan også være et innslag av selvseleksjon og ikke minst intervju effekt. Dette kan være en kilde til systematiske målefeil og dermed et validitetsproblem (Hellevik 2002b: 361-363).

Tatt i betraktning valgforskningsprosjektets lange tradisjon, og grundige for- og etterarbeid, anser jeg valgundersøkelsene som reliable og dermed valide mål for mine analyser, med dertil positive følger for ytre validitet og generalisering. Det er imidlertid viktig å holde ovennevnte betraktninger in mente.

3.2 Operasjonaliseringer

Sosiale bakgrunnsvariabler

Normer for samfunnsvitenskapelig forskning tilsier at relevante variabler må inkluderes i analysemodellen for å skape et helhetlig bilde som kan gi en forståelse av hva som skjer. Bakgrunnsvariablene jeg benytter baserer seg på valgforskningsprosjektets modell for å forklare stemmegivning.

Informasjon om kjønn hentes fra befolkningsdatabasen når IO velges ut til å delta i undersøkelsen. Variabelen er omkodet slik at menn har verdien 0 og kvinner verdien 1.

Aldersvariabelen er tilsvarende basert på informasjon om IOs fødselsår fra befolkningsdatabasen. For deskriptive analyser av velgermassens sammensetning har jeg valgt å benytte en tredelt aldersvariabel der velgerne deles i aldersgrupper opp til 30 (verdi 0), 31-50 samt 51 og høyere. Med en slik grov inndeling forenkles analysene, men samtidig kan jeg miste noen nyanser. Forsøk med mer findelte inndelinger, endret ikke hovedtendense jeg ønsker å belyse i utstrakt grad. Jeg har konstruert en kontinuerlig aldersvariabel basert på IOs fødselsår for bruk i regresjonsanalysene, der 18 år er gitt verdien 0.

Jeg har konstruert en tredelt utdanningsvariabel med kategoriene grunnskole (verdi 0), videregående samt høyskole/universitet. "Grunnskole" har ingen utdanning utover obligatorisk skolegang. I de eldre datasettene er "GYM 1" og "GYM 2" slått sammen til "videregående". Førstnevnte betegnet yrkesfaglig videregående uten artium, mens sistnevnte innebærer avlagt examen artium. Kriteriet for å havne i kategorien universitet/høyskole er at minst en eksamen som krever artium/videregående er avlagt. Den firedelte inndelingen og selv plassering ble forlatt i 1997 til fordel for standardisert tredeling og opplysninger hentet fra SSBs utdanningsregister. Opplysninger fra 1997 og 2001 er imidlertid ikke helt sammenlignbare med opplysninger fra 2005. I sistnevnte undersøkelse hentes utdanningsinfo igjen fra selv plassering. For regresjonsanalysene har jeg konstruert dummyvariabler for de ulike utdanningsnivåene, og testet med dikotom

høyere/lavere. Forskjellene var små slik at sistnevnte benyttes, der grunnskole/videregående er tildelt verdi 0.

Yrkesvariabelen er helt sentral for mine analyser. Arbeidere og det stadig økende funksjonærsjiktet utgjør grunnstammen i Arbeiderpartiets velgermasse og er essensielle for mine analyser. I valgundersøkelsene jeg benytter foreligger ulike indikatorer for yrke. I de deskriptive analysene er pensjonister og arbeidsledige tildelt tidligere yrke, hjemmeværende er tildelt hovedforsørgers yrke slik at alle enheter faller innenfor en yrkeskategori. Jeg har konstruert en yrkesvariabel med syv yrkeskategorier basert på en foreliggende variabel med omkodinger av flere indikatorer. Arbeidere har verdien 0 og i stigende rekkefølge har jeg definert lavere/høyere offentlig funksjonær, lavere/høyere privat funksjonær, selvstendige og andre. Kategorien ”andre” inneholder yrker som faller utenfor øvrige kategorier, derav ansatte i primærnæringer som utgjør meget små andeler av totalutvalgene. Kategorien har ingen substansiell interesse, men er inkludert for å beholde alle enheter i analysene og definert som referansekategori i regresjonsanalysene. Inndelingen gjør det mulig å foreta analyser over tid med tilsvarende kategorier ved alle valg.

Plasseringen av enheter i de ulike kategoriene er imidlertid noe avvikende i de ulike undersøkelsene og endret ved flere anledninger. Frem til 1989 var det en relativt ensartet definisjon av arbeider, der yrke ble målt ut i fra selvplassing i forhåndsdefinerte kategorier. I 1981, 1985 og 1989 ble dette supplert med data fra en objektiv yrkesklassifisering (Nordisk Yrkesklassifisering). I 1993 ble selvplassing forlatt. IO ble fra da av bedt om å oppgi yrke mens SSB tok seg av kategoriseringen med utgangspunkt i NYK-koder (Nordisk yrkesklassifiseringskode). Et utslag av endringen var at andelen som kategoriseres som arbeidere faller markant fra 1989 til 1993 (Aardal et al 1995: 12). Klassifiseringene som benyttes i 2001 og 2005 er basert på ISCO-koder (International Standard Classification of Occupations) som identifikator for ulike yrker. Disse variasjonene gjør det vanskelig å trekke bastante slutninger over tid. I de tre valgene som inngår i mine detaljanalyser er

yrkeskodingen relativt ensartet og jeg anser derfor kategoriene som sammenlignbare på tvers av valgene.

I valgundersøkelsene ligger LO-medlemskap inne i samtlige datasett. Opplysningene er basert på spørsmål om tilknytning til yrkessammenslutning. Variabelen er kodet om og dikotomisert slik at respondenter med LO-medlemskap får verdien 1, alle andre har verdien 0.

Operasjonalisering av holdningsdimensjonene

Holdningsdimensjonene består av flere indikatorer/variabler som er slått sammen til additive indekser. Først og fremst forenkles datamatriksen ved at det konstrueres en sammensatt variabel av flere, som gir et konsentrert uttrykk for egenskaper ved de opprinnelige indikatorene. Informasjon kan gå tapt, men samtidig er det klare fordeler ved å konstruere indekser. For det første kan sammenslåing av flere målinger av samme egenskap øke datas reliabilitet ved at utslag på grunn av tilfeldige feil reduseres. Dette styrker i neste runde dataenes validitet direkte. I tillegg kan indekser gi økt validitet ved at bruk av flere variabler gir mulighet til å dekke alle aspekter ved egenskapen som måles (Hellevik 2002b: 308ff).

De additive indeksene er omkodet slik at de har verdien 0 til 20. Høye verdier (>10) er uttrykk for at velgernes holdninger heller i retning av sekulær orientering, positiv til innvandring og bistands-/innvandringspolitikken, vernorientering, sentrumsorientering og preferanse for private, markedsbaserte løsninger fremfor fellesskapsløsninger.⁹ Indikatorene som inngår er snudd slik at alle har samme retning. Velgere uten holdning til enkeltspørsmål og ”vet ikke”-svar er lagt i midtkategorien for å unngå at de faller ut av analysene. Dette lar seg forsvare så lenge enhetene ikke er likegyldige på for mange av indikatorene. Manglende holdning på opp til to indikatorer kan tillates, da enhetene har holdninger til øvrige, relaterte indikatorer som antas å måle samme fenomen.

⁹ For spørsmålene som inngår i 1997, 2001 og 2005 se appendix

Utvelgelsen av indikatorer i valgundersøkelsene har både en deduktiv og induktiv karakter. Det deduktive elementet består i at foreliggende kunnskaper og teorier om fenomenet som skal måles, danner utgangspunkt for variablene det er interessant å vurdere. Hvilke mønstre som avdekkes avhenger av hvilke spørsmål som stilles og hvordan de stilles. Kontinuitet er et uttalt mål, og tidligere brukte spørsmål følges opp i senere undersøkelser. Dette åpner for å studere endringer over tid, men er også viktig for å kunne argumentere for at det faktisk er samme fenomen(er) som studeres. Mot dette kan innvendes at politikkenes form og innhold endres betydelig over tid. For å fange dagsaktuelle saker og den politisk debatten er flere spørsmål skiftet ut i takt med agendaen (Aardal 2007b: 60). Kritiske røster kan dermed innvende at det ikke nødvendigvis er det samme underliggende fenomenet som måles. Idelogiske mønstre i den offentlige opinionen har imidlertid vist seg å være svært konsistente over tid, særlig tatt i betraktning svekket partiidentifikasjon og økende velgervolatilitet. Dette antyder at dimensjonene er stabile på makronivå. På mikronivå har velgernes plassering på dimensjonene også vært meget stabil over tid. For å teste stabiliteten har valgforskningsprosjektet kjørt korrelasjonsanalyse av indeksene på paneldelen av undersøkelsene. Denne avdekker et "[...] solid empirisk belegg for å hevde at norske velgere har konsistente og stabile holdninger til sentrale politiske spørsmål." (Aardal 2007b: 71). Det kan dermed argumenteres for at det å skifte ut enkeltspørsmål i den enkelte indeksen, ikke endrer dens substansielle innhold.

Panelkorrelasjonen for de fire kjernedimensjonene mellom 1977 og 2005 ligger i gjennomsnitt på mellom 0,56 og 0,68 ¹⁰ (Aardal 2003b: 79; Aardal 2007b: 71). Dette er relevante funn nettopp fordi spørsmålene som inngår kontinuerlig er oppdatert og endret for å fange inn nye stridstema. Spørsmålene som inngår i indeksene representerer altså både seg selv og det underliggende begrepet. Dette antyder at det underliggende begrepet som måles har et substansielt innhold med en permanent karakter. Det betyr også at holdningsdimensjonene evner å fange opp

¹⁰ Hva som er "høy nok" korrelasjon mellom paneler er noe uklart i verdilitteraturen. $R > 0,4$ synes imidlertid å være et minstekrav (Berglund 2004b: 185ff).

aktuelle trender og samfunnsendringer. Dimensjonene kan derfor antas å være nært knyttet til velgernes partivalg, og dermed et godt verktøy for mine analyser.

Utskifting av spørsmål som typisk ”tipper” mot det ene eller andre ytterpunkt kan imidlertid endre indeksens absolutte nivå ved at gjennomsnittsverdien forandres. Dette er tydelig særlig i offentlig – privatdimensjonen. Velgernes gjennomsnittsholdning har gått i retning av preferanse for offentlig økonomisk politikk, men tendensen ser ut til å ha snudd i 2005. Dette skyldes imidlertid utskifting av spørsmål som har forskjøvet indeksens tyngdepunkt, og ikke en høyredreining i velgernes holdninger (Aardal 2007b: 74ff). Slutninger basert på tilsynelatende endringer over tid bør derfor vurderes med forsiktighet.

Det induktive elementet består i at ulike empiriske tester av potensielle indikatorer gjennomføres. Som grunnlag for holdningsdimensjonene er faktoranalyse benyttet for å se sammenhenger mellom holdninger til forskjellige enkeltsaker. Faktoranalyse er et verktøy som her benyttes for å avdekke holdningsmønstre. Enkeltspørsmål som korrelerer sterkt med hverandre utgjør en faktor. Denne antas å representere en underliggende dimensjon som ikke er direkte målbar. Korrelasjonen mellom enkeltspørsmål og faktoren uttrykkes gjennom såkalte faktorladninger. Jo høyere faktorladningen er, desto sterkere sammenheng mellom spørsmålet og faktoren. Spørsmålene med høyest faktorladning utgjør utgangspunktet for additive indekser for den enkelte dimensjon (Aardal 2007b: 62ff, merk fotnote 6). En tommelfingerregel er å lete etter kombinasjoner av indikatorer med Pearssons R på over 0,3. Korrelasjon over 0,8 indikerer at variablene er så like at det er unødvendig å bruke begge (Hellevik 2002b: 319). I faktoranalysene er faktorene ikke korrelert med hverandre. Dette er valgt fordi det er en rimelig antagelse at holdningene til et gitt saksområde mest sannsynlig henger sammen med holdningene til andre saksfelt selv om retning og form kan variere. Det betyr i klartekst at faktoranalysen kun er brukt som utgangspunkt for å konstruere indeksene, og ikke som det avgjørende verktøyet. Dermed kan det tas hensyn til at faktorene korrelerer med hverandre. Dette gjør det mulig å kartlegge sammenhengen mellom forskjellige dimensjoner og spore endringer over tid.

Utvelgelsen av indikatorer til indeksene er til en viss grad preget av ”vilkårlighet”. Det betyr at spørsmålene kunne vært annerledes formulert eller at flere eller færre variabler kan inngå. Det er derfor nødvendig å vurdere hvorvidt den konstruerte indeksen gir tilnærmet samme rangering av respondentene som en annen indekskonstruksjon kunne gitt. Dette omtales som måling av indeksens interne konsistens, og kan gjøres ved hjelp av Cronbachs Alpha. Alpha-verdien varierer mellom 0 og 1, og avhenger av samvariasjonen mellom indikatorene og antall indikatorer som inngår. Jo sterkere korrelasjon mellom indikatorene, og jo høyere antall, desto høyere blir verdien og dermed styrkes reliabiliteten.¹¹ Strengt tolket bør Alpha-verdien være over 0,7 for at indeksen kan sies å ha tilfredsstillende reliabilitet (Skog 2004: 96f; Ringdal 2001: 168). Cronbachs Alpha varierer mellom i underkant av 0,5 og 0,8 for de ulike indeksene ved ulike valg (Berglund 2004b: 181f; Aardal 2007b: 64-71). Berglund (2004a: 576; 2004b:187) hevder imidlertid at det ikke eksisterer en definert nedre grense, men viser til blant andre Nunnally (1967: 226) og foreslår en nedre grense på 0,5 for ideologiske holdninger.

Jeg har basert detaljanalysene mine på de eksisterende dimensjonene som ligger i datasettene fra 1997, 2001 og 2005. Jeg har imidlertid konstruert stikkprøver av enkeltindekser for å teste Cronbachs alpha og velgernes gjennomsnittsholdninger og oppnår tilfredsstillende resultater. Både de substansielle og tekniske vurderingene som legges til grunn av valgforskningsprosjektet, gjør at jeg anser holdningsdimensjonene som reliable og valide mål på velgernes holdninger.

Operasjonalisering av tillit til politikere

Variabelen *trust* er operasjonalisert via spørsmål til IO om hvorvidt politikerne sløser bort skattepenger, hvorvidt politikerne oppfattes som dyktige og vet hva de foretar seg, samt i hvilken grad politikerne oppfattes som troverdige. Spørsmålene er slått sammen til en indeks der verdien 1 indikerer lav tillit og verdien 6 høy tillit. Enheter med missing på indikatorer er utelatt da antallet er meget lavt (varierer mellom 0 og under to prosent(N=2-6)) og det ikke gir mening å tilegne en erstatningsverdi.

¹¹ Det er viktig å understreke at antallet indikatorer som inngår i en indeks samt deres substansielle innhold bør granskes nøye, da Alpha-verdien automatisk øker ved å legge til flere indikatorer.

Operasjonalisering av økonomisk protest

Bruken av den norske oljeformuen har vært meget omstridt i befolkningen. Særlig tydelig ble dette ettersom effektene av finanskrisen høsten 2008 og våren 2009 medførte at Statens Pensjonsfond Utland ”tapte” over 600 milliarder kroner.

Økonomiske protestholdninger inngår som en indikator for å identifisere høyre-radikale partier, og er her operasjonalisert via et spørsmål til IO om hvorvidt bruken av den norske oljeformuen bør økes. Variabelen er dikotomisert slik at IO enten er for eller mot. Enheter med missing (under 1,1%) og både/og (10-14% for Ap, 6-7,3% for FrP) på indikatoren er utelatt. Det gir ikke substansiell mening å tilegne enhetene en erstatningsverdi. Lav verdi (0) = ikke bruke mer av oljeinntektene enn i dag, høy verdi (1) = bruke atskillig mer.

Operasjonalisering av avhengig variabel – stemmegivning

Jeg benytter den manntallskontrollerte stemmegivningsvariabelen som ligger i valgundersøkelsene. Variabelen er basert på selvrapportering og kontrollert mot oppgitt stemmegivning i manntallsregisteret og selve valgresultatet. I datasettet for 1981 mangler denne variabelen. Jeg har konstruert en tilsvarende med utgangspunkt i oppgitt stemmegivning og tatt hensyn til manntallskontrollen. Variabelen stemmer ”nesten” i forhold til fasit fra ISF¹². To velgere faller fra KrF, men oppveies med en på fellesliste og en ekstra på ubesvart/ikke stemt. Dette har imidlertid ingen betydning for mine analyser, da jeg kun ser på Ap og FrP. Stemmegivningsvariabelen benyttes både slik den er, der ikke stemt/vet ikke/stemte blankt er definert som missing, men også i en omkodet variant der disse er tatt inn i analysene. Dette har jeg gjort for å kontrollere fordelinger og manglende stemmegivning i ulike yrkesgrupper og blant LO-medlemmer. I analysene vist her brukes imidlertid manntallskontrollert stemmegivning, slik at alle fordelinger jeg viser er basert på velgere som har tatt et partistandpunkt. For å skille mellom alle partiers velgere og analyser der jeg bare ønsker FrP- og Ap-velgere benyttes filtervariabler. Videre har jeg til bruk i regresjonsanalysene konstruert en kategorisk variabel der AP-velgere har verdien 1,

¹² I NSDs datasett for 1981 mangler denne omkodingen samt en rekke andre. Institutt for Samfunnsforskning oppga velgerfordelingen basert på instituttets omkodinger i egne datasett.

FrP-velgere verdien 2 og øvrige velgere verdien 3. Referansekategorien er ”øvrige velgere”. Dette er valgt fordi jeg ønsker å isolere effektene av det å stemme enten Ap eller FrP. Med ”øvrige velgere” som referansekategori påvirker ikke Ap-velgerne og FrP-velgerne hverandre i analysene. Jeg kan dermed si noe om hva som er unikt for Ap-velgere i forhold til ”øvrige velgere”, og tilsvarende for FrP-velgere i forhold til ”øvrige velgere”.

3.3 Analyser – statistiske verktøy

Som redegjort for over er de fleste uavhengige variablene dikotome og kan dermed oppfattes å være på høyeste målenivå. For de øvrige kategoriske variablene har jeg opprettet dummyvariabler som er dikotome – enten har enheten egenskapen eller ikke. Alder er omkodet til en kontinuerlig variabel med nullpunkt = 18 år.

Holdningsdimensjonene oppfattes som kontinuerlige. Variablene har derfor et målenivå som tillater ulike statistiske verktøy og tester.

Analyser av velgermassens sosiale sammensetning

Jeg har krysstabulert de ulike sosiale bakgrunnsvariablene og avhengig variabel for å kartlegge velgermassenes sammensetning. Bivariate tabellanalyser er basert på prosentfordelinger, og er en enkel og intuitiv måte å vise både partienes oppslutning i ulike grupper samt fordelingen av ulike grupper innad i partiene. Variablene tillater bruk av korrelasjonsmålet Pearsons r som viser sammenheng mellom ulike variabler. Hvorvidt ulikheter i gruppefordelinger skyldes tilfeldigheter eller ikke kan fastslås ved hjelp av t-test. Pearsons r varierer mellom -1 og 1, og jo nærmere ytterpunktene verdien ligger desto sterkere er sammenhengen. I denne delen av analysene er jeg imidlertid mest interessert i fordelingene. Sammenheng mellom variabler og styrke, retning og signifikans oppgis i den samlede modellen, som utgjør siste trinn av analysene.

Analyser av velgernes holdninger

Velgernes gjennomsnittlige holdninger i ulike undergrupper er sammenlignet ved hjelp av variansanalyse, en generell analysemetode for gjennomsnittsverdier av

kategoriske variabler med flere enn to kategorier (Christophersen 2006:79ff). Holdningsdimensjonene, som er kontinuerlige, inngår som avhengig variabel i analysene og de ulike kategoriske sosiale bakgrunnsvariablene inngår som uavhengige variabler. Sammenligning av gjennomsnittsskårene for de tre valgene jeg analyserer kan si noe om hvorvidt de to partienes velgere nærmer seg hverandre holdningsmessig både på aggregert nivå og på gruppenivå. Hvorvidt partienes velgergrupper er homogene eller heterogene både i forhold til sosial bakgrunn og gjennomsnittsholdninger kan avdekkes. Videre kan det fastslås hvorvidt variasjoner i ulike gruppers gjennomsnittsholdninger er signifikante (ibid.).

Analyser av velgervandringer

Velgervandringer kartlegges ved hjelp av krysstabulering av paneldeltagernes oppgitte stemmegivning i de to ulike valgene de deltar i undersøkelsen. Paneldataene gir sikrere opplysninger om tidligere stemmegivning enn hvis dataene utelukkende baseres på velgernes erindring av hva de stemte for fire år siden. For eksempel ga hele 34 prosent av intervjuobjektene i valgundersøkelsen 2005 et annet svar om sin stemmegivning enn de oppga i 2001 (Aardal 2007e: 24). Analyser av individdata kan avdekke alle individuelle overganger blant velgerne, noe som er mer presist enn aggregerte endringer i partienes oppslutning fra ett valg til neste. Både brutto- og nettoendringer kan beregnes. Sistnevnte er mest interessant – er det netto tap eller gevinst i forhold til enkelte velgergrupper? Ved å se på netto gevinst og tap kan vandringer til og fra de forskjellige partiene sammenliges uavhengig av partistørrelse.

Den samlede modellen

Regresjonsanalyse med alle de uavhengige variablene som forventes å påvirke stemmegivning utgjør siste trinn av analysene. Målet er å undersøke sammenhengen mellom sosiale bakgrunnsvariabler, holdninger og stemmegivning. Et av de viktigste formålene med slike analyser er å fastslå den relative betydningen av ulike forklaringsvariabler (Skog 2004: 214). Jeg har et deskriptivt formål med regresjonsanalysene, målet er altså ikke å kartlegge årsak og virkning i seg selv. Hensikten er å fastslå hvilke uavhengige variabler som har betydning for ulike

velgere og hvor stor betydning de har. Analysene kjøres individuelt for de ulike valgene slik at problematikk forbundet med tidsserieanalyser unngås.

Partivalg er en kvalitativ variabel, som ikke uten videre kan antas å være på høyere nivå enn nominalnivå. Det kan argumenteres for å rangere variabelen ut fra høyre-venstredimensjonen i det politiske landskapet. Jeg har imidlertid valgt å se variabelen som kategorisk, slik at den kan dikotomiseres og dermed intuitivt tolkes som å ha et tilstrekkelig målnivå for regresjonsanalyse. Dikotom avhengig variabel forutsetter i utgangspunktet logistisk regresjon. OLS-regresjon (minste kvadratsums metode) benyttes som hovedregel på metriske avhengige variabler.

Intervallestimering og signifikanstesting ved bruk av lineære regresjonsmodeller kan bli usikker hvis avhengig variabel er skjevt fordelt. Dersom mer enn 75 prosent av enhetene har en av verdiene på avhengig variabel påvirkes estimeringen og signifikanstesting i en slik grad at resultatene ikke kan regnes som reliable (Christophersen 2006: 203). Det hevdes derfor i faglitteraturen at logistisk regresjon er generelt bedre egnet når avhengig variabel er dikotom (jmf. Ringdal 2001; Skog 2004; Christophersen 2006; Hellevik 2007). Hellevik (2007) argumenterer imidlertid for at OLS også kan benyttes på dikotome variabler så lenge utvalgsstørrelsen er stor og fordelingen på avhengig variabel ikke er ekstremt skjev.

Et hovedargument for å benytte OLS er at resultatene er enklere og mer intuitive å tolke. Med tanke på å formidle funn til et bredere publikum, som bør være et mål i seg selv for samfunnsforskning, er det et sentralt poeng å ikke bruke mer kompliserte analysemodeller enn nødvendig. Videre gir OLS et konkret mål på forklart varians (R^2) og kontrollerte, standardiserte effekter av de uavhengige variablene som er direkte sammenlignbare med hverandre (Ringdal 2001: 409). Imidlertid viste regresjonsanalyser med henholdsvis bruk av OLS og logistisk metode at både retning og signifikans ble påvirket. Dette skyldes sannsynligvis et høyt antall dikotome uavhengige variabler slik at forutsetningene for normalfordelte restledd og homoskedastisitet ble brutt i for stor grad. OLS-modellene er like fullt kjørt for å kontrollere forklart varians R^2 mot øvrige resultater. Logistiske regresjonsmodeller er både kjørt med FrP mot alle andre og Ap mot alle andre samt med Ap mot FrP. Det er

imidlertid et faktum at den avhengige variabelen egentlig har mer enn to kategorier – Ap, FrP og øvrige partiers velgere, slik at den mest egnede metoden er multinomisk logistisk regresjon. Med denne analysemetoden kan FrP-velgere og Ap-velgere sammenlignes med alle andre velgere i samme modell.

Multinomisk logistisk regresjon er i utgangspunktet en metode tilsvarende binomisk logistisk regresjon. Det sentrale effektmålet i logistisk regresjonsanalyse er oddsratene. Jeg benytter effektmålet $\exp(B)$, antilogaritmen av regresjonskoeffisienten. Denne viser relativ endring i oddsen for avhengig variabel når uavhengig variabel øker med en skalaenhet. Dette omtales som oddsraten (forholdet mellom to odds), og indikerer hvor mye oddsen øker eller minker når uavhengig variabel øker med en skalaenhet. Er oddsraten større enn 1, er sannsynligheten større for høy verdi enn lav verdi (referanseverdien) på avhengig variabel og motsatt hvis oddsraten er mindre enn 1 (Skog 2004: 361ff). Oddsratio er imidlertid ikke det samme som sannsynlighet. At oddsen øker er ikke nødvendigvis det samme som at sannsynligheten øker.

I logistisk regresjon oppgis ikke et standardisert mål på effekten av de ulike uavhengige variablene. Oddsratene er derfor kun sammenlignbare mellom variabler med samme skala. Med unntak av alder som er kontinuerlig er øvrige sosiale bakgrunnsvariabler i mine analyser dikotome og effektene av disse er derfor sammenlignbare. Holdningsdimensjonene har skala fra null til 20, og er derfor ikke sammenlignbare med de sosiale bakgrunnsvariablene. Effektene av dimensjonene i seg selv kan imidlertid sammenlignes.

Estimeringen av regresjonskoeffisientene gjøres ved hjelp av sannsynlighetsestimering (maximum likelihood estimation), som innebærer å estimere hvilke regresjonskoeffisienter som med høyest sannsynlighet har ført til de observerte verdiene på avhengig og uavhengige variabler. Hensikten er å finne løsningene som gir høyest log likelihood verdi (Eikemo&Clausen 2007). For de ulike modellene jeg har testet oppgis den kjikvadratfordelte -2 Log Likelihood-verdien (-2LL) samt endring i denne for å vise eventuell forbedring av hvor godt de ulike modellene passer til data. Videre oppgis signifikansnivået for testobservatoren, som

indikerer hvorvidt modellforbedringen er signifikant. Signifikante resultater indikerer at vi kan forkaste H_0 om at det ikke er sammenheng mellom den avhengige variabelen og minst en av de uavhengige variablene (Eikemo&Clausen 2007).

I logistisk regresjon er det heller ikke mulig å hente ut et substansielt tolkbart mål på forklart varians slik som i OLS. Nagelkerkes R^2 (såkalt pseudo R^2) er en parallel til R^2 , men har ingen direkte, intuitiv tolkning. Målet sier imidlertid noe om hvor godt modellen passer til data med utgangspunkt i endringen i -2LL-verdiene, og i hvilken grad modellen forbedres ved innføring av nye uavhengige variabler, og oppgis derfor her som et mål på de ulike modellenes forklaringskraft. Verdien varierer mellom 0 og 1 (Eikemo&Clausen 2007; Ringdal 2001: 435f).

Ved hjelp av ovennevnte analyseteknikker analyseres FrP- og Ap-velgerne for å belyse problemstillinger og hypoteser redegjort for i kapittel 2. Velgernes sosiostrukturelle karakteristika, deres holdninger og til sist velgervandringer kan gi oss indikasjoner på hvorvidt Frp kan beskrives som ett nytt arbeiderparti, eller antydninger om at det kan være vel så riktig å omtale partiet som er radikalt høyreparti. Analyseresultater og diskusjon av mine funn er tema for neste kapittel.

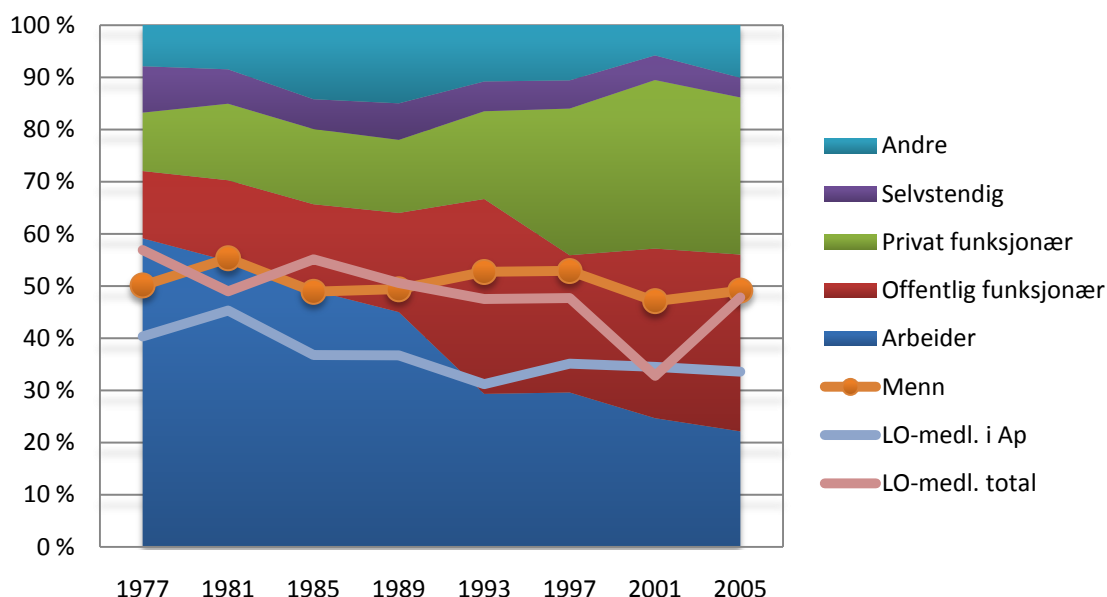
4. Analyser og resultater

Analysekapittelet følger den tredelte strukturen som ble etablert i kapittel 1.

Velgernes sosiale bakgrunn, deres holdninger og velgervandringer analyseres og presenteres i separate delkapitler. Til sist settes de ulike elementene sammen i en samlet analysemodell. Funnt redegjøres fortløpende og diskuteres parallelt i lys av teori og øvrig empiri på feltet. De ulike underkapitlene avsluttes med en oppsummerende seksjon med svar på hypoteser og foreløpige konklusjoner.

4.1 Velgergruppens sosiostrukturelle sammensetning

Yrkessammensetning, kjønnsfordeling og LO-medlemskap

Figur 4-1 Yrkessammensetning, andel menn, andel LO-medlemmer blant Aps velgere samt Aps andel av alle LO-medlemmer.¹³

Figur 4-1 viser yrkessammensetningen av Arbeiderpartiets velgermasse og utviklingen over tid. Blant Aps velgere er det kun små avvik fra en tilnærmet lik kjønnsfordeling. Som vi skal se senere er det imidlertid store avvik innad i de ulike yrkesgruppene. Partiet favnet rundt halvparten av Norges LO-medlemmer, med

¹³ Kilde: Valgundersøkelsene 1977-2005. Kategorien andre inneholder studenter, ansatte i primærnæringer (gj.snitt 2,3% av Aps velgere, under 1 % siste to valg) samt øvrige arbeidstagere som ikke passer inn i andre kategorier. Pensjonister, arbeidsledige og hjemmeværende er tildelt tidligere/hovedforsørgers yrke.

unntak av valget i 2001 som var et katastrofevalg for Ap. Andelen LO-medlemmer blant Ap-velgerne er relativt stabil over tid, og tilnærmet lik ved de tre siste valgene. Det kan likevel registreres en svakt fallende tendens sett over hele perioden. Dette kan skyldes at partiet har økt oppslutningen blant ikke-medlemmer, mer enn at LO-medlemmene går til andre partier, noe som bekreftes av den høye oppslutningen blant LO-medlemmer totalt. Yrkesfordelingene er som redegjort i kapittel 3 noe mindre sammenlignbare over tid. Særlig tydelig er fallet i andelen arbeidere mellom 1989 og 1993, noe som mest sannsynlig kan tilskrives endret yrkeskategorisering i datamaterialet. Andelen arbeidere viser imidlertid en tydelig fallende tendens over tid. Dette henger selvsagt sammen med at antallet arbeidere i Norge har blitt langt

Tabell 4-1 Andel arbeidere i befolkningen.

Valg	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005
%Arbeidere	42	37	33	33	24	23	19	18

(Kilde: Valgundersøkelsene 1977-2005)

mindre i perioden slik det fremkommer av tabell 4-1. Vi ser imidlertid en tydelig økning i funksjonærsjiktene. Både offentlige og private funksjonærer utgjør en betydelig andel av Aps velgere ved de senere valgene. Litt overraskende er kanskje den høye andelen private funksjonærer, tatt i betraktning påstanden om at private funksjonærer trekker mot høyre, slik det ble redegjort for i kapittel 2. Her er det imidlertid store kjønnsforskjeller og klare forskjeller mellom høyere og lavere

Tabell 4-2 Kjønnfordeling Ap i ulike yrkesgrupper ved valget i 2005 i %.

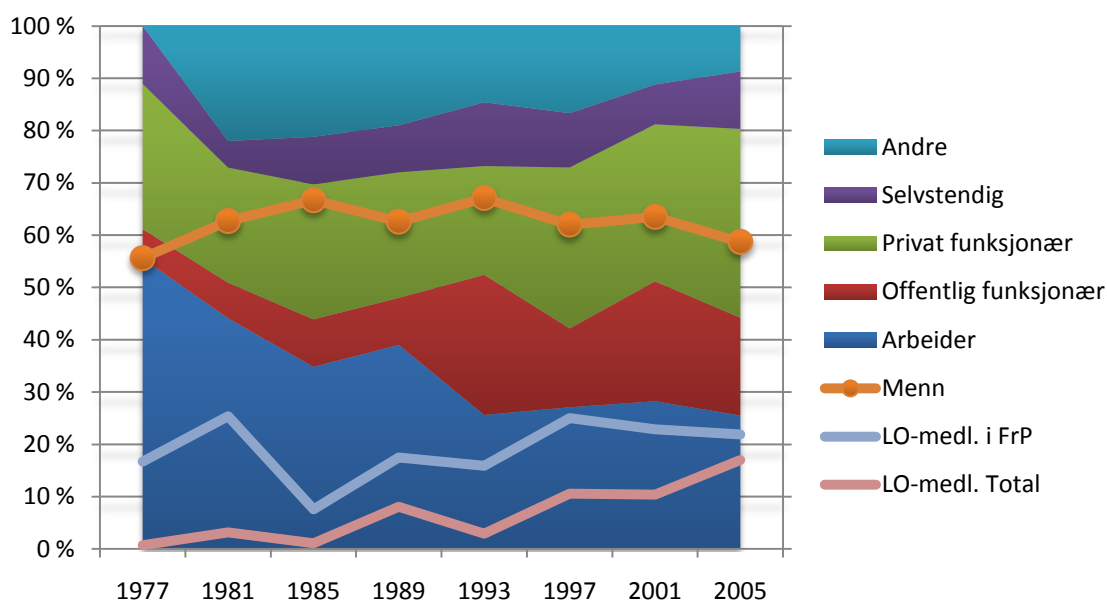
Yrke	Menn	Kvinner	Total
Arbeider	75,6	24,4	21,7
Lavere off.funk.	35,3	64,5	21,8
Høyere off.funk.	40	60	11,4
Lavere pr.funk.	34,3	65,7	17,4
Høyere pr.funk.	55	45	14,1

Kilde: Valgundersøkelsen 2005

funksjonærer som det fremkommer av tabell 4-2. En klar overvekt av det offentlige funksjonærsjiktet består av lavere funksjonærer, med en markant overvekt av kvinner. Kun blant høyere private funksjonærer er det en svak overvekt av menn. Det er også verdt å merke seg den

betydelige overvekten av mannlige velgere blant arbeidere. Samlet utgjør arbeidere og de fire funksjonærsjiktene over 85% av Arbeiderpartiets velgermasse ved de fire siste stortingsvalgene, og det er derfor naturlig å fokusere på disse gruppene i videre analyser.

Fremskrittspartiets velgermasse ser noe annerledes ut. For det første er partiet mer mannsdominert. Først ved valget i 2005 overstiger andelen kvinner i velgermassen så vidt 40 prosent. Videre ser vi at andelen LO-medlemmer blant FrP-velgerne er langt lavere enn hos Arbeiderpartiet. Partiet gjorde et meget godt valg i 1997 og andelen LO-medlemmer blant FrP-velgerne økte til over 20 prosent.

Figur 4-2 Yrkesfordeling, andel menn og andel LO-medlemmer blant FrPs velgere samt andel av alle LO-medlemmer.¹⁴

Deretter avtar tendensen noe, men partiet hadde i overkant av 20 prosent LO-medlemmer i velgermassen ved de to siste valgene. Når vi ser på FrPs popularitet blant alle Norges LO-medlemmer var oppslutningen lav frem til valget i 1997 som var meget godt for Fremskrittspartiet. For første gang oppnådde partiet å tiltrekke seg mer enn 10 prosent av Norges LO-medlemmer. Dette økte videre til 17 prosent ved valget i 2005 og tendensen er tydelig. FrP spiser seg inn blant LO-medlemmene, men befinner seg langt unna Arbeiderpartiets tiltrekningskraft. Ved valget i 2005 kapret Ap nesten annethvert LO-medlem i Norge. I yrkesfordelingene er det også blant FrP-velgerne et markert fall i arbeiderandelen mellom 1989 og 1993, noe som kan tilskrives endret yrkeskategorisering i datamaterialet. Andelen arbeidere i

¹⁴ Kilde: Valgundersøkelsene 1977-2005. Kategorien andre inneholder studenter, ansatte i primærnæringer (gj. snitt 1,6% av FrPs velgere) samt øvrige arbeidstagere som ikke passer inn i andre kategorier. Pensjonister, arbeidsledige og hjemmeværende er tildelt tidligere/hovedforsørgers yrke. Tallmaterialet for FrP er meget begrenset i de tidlige valgene, fordelingenes representativitet ifht. populasjonen er derfor svak (N: 1977: 18, 1981: 59, 1985: 66).

velgermassen ligger imidlertid relativt stabilt på i overkant av 25% ved de siste valgene. Som vi så i figur 4-1 var tendensen klart fallende hos Arbeiderpartiet. Ved valgene i 2001 og 2005 hadde FrP for første gang større arbeiderandel i velgermassen enn Ap med henholdsvis 28,2 og 25,5 prosent arbeidere, mot Arbeiderpartiets 24,6 og 21,7 prosent.

Blant funksjonærsjiktet har særlig privat ansatte funksjonærer utgjort en stabil og stor andel av FrPs velgermasse. Andelen velgere med slik yrkesbakgrunn øker også over tid. Mer oppsiktsvekkende er den stigende andelen velgere ansatt som offentlige funksjonærer. Selvstendig næringsdrivende utgjorde i gjennomsnitt rundt 10 prosent av FrPs velgere i perioden som er belyst. Gjennomsnittlig andel i Ap var i underkant av seks prosent, men klart fallende over tid. I 2005 var kun 3,7 prosent av Ap-velgerne selvstendig næringsdrivende, mot 11 prosent av FrP-velgerne. Tabell 4-3 viser kjønnsfordelingen blant de ulike yrkesgruppene i 2005. Fordelingen blant

Tabell 4-3 Kjønnsfordeling FrP i ulike yrkesgrupper ved valget i 2005 i %.

Yrke	Menn	Kvinner	Total
Arbeider	75,9	24,1	25,5
Lavere off.funk.	21,6	78,4	11,9
Høyere off.funk.	61,9	38,1	6,8
Lavere pr.funk.	44,1	55,9	19
Høyere pr.funk.	69,8	30,2	17,1
Selvstendige	76,5	23,5	11

(Kilde: Valgundersøkelsen 2005)

arbeidere er påfallende lik i begge partier.

Blant lavere offentlige funksjonærer ser vi at andelen i Aps velgermasse var nesten dobbelt så stor. Kvinneandelen var imidlertid enda høyere i FrP. Offentlige funksjonærer i høyere stillinger utgjorde 6,8 prosent av FrPs velgere mot 11,4 prosent av

Aps velgermasse. Interessant i denne gruppen er imidlertid kjønnsfordelingen, som var stikk motsatt av fordelingen i Ap, med en klar overvekt av menn i FrP. Partiet har noe flere lavere private funksjonærer blant sine velgere, og mindre dominerende overvekt av kvinner i dette segmentet. Høyere private funksjonærer utgjorde en mindre andel av FrPs velgermasse enn Arbeiderpartiets, og segmentet er klart mannsdominert. FrP har med andre ord en klart mannsdominert andel høyere funksjonærer, mens kvinnene dominerer blant lavere funksjonærer. Likeledes var kvinnene dominerende blant lavere funksjonærer i Aps velgermasse, men samtidig også blant høyere offentlige funksjonærer. I yrkesgruppen selvstendig

næringsdrivende var tre av fire FrP-velgere menn. Samlet utgjorde arbeidere og de ulike funksjonærgruppene ca 80 prosent av FrPs velgermasse ved de siste valgene.

Tabell 4-4 Over/underrepresentasjon av sentrale yrkesgrupper blant Aps og FrPs velgere. Ap til venstre, FrP til høyre.

Yrke	1997	+/-	2001	+/-	2005	+/-	1997	+/-	2001	+/-	2005	+/-
Arbeider	30	7	24	5	21	3	27	4	28	9	26	8
Off.Funk.	26	1	32	2	33	5	15	-10	22	-8	19	-9
Priv.Funk.	28	-1	31	-3	30	-2	31	2	30	-3	36	4
Selvstendig	5	-1	5	-2	4	-4	11	5	8	1	11	3

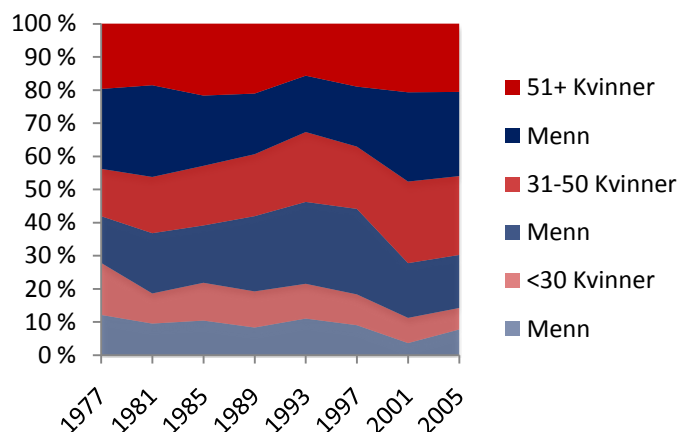
(Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

Tabell 4-4 viser partienes oppslutning i ulike yrkesgrupper og i hvilken grad gruppene er over- eller underrepresentert i forhold til befolkningen som helhet ved de siste tre valgene. Her trer forskjellene enda tydeligere frem. Begge partier er overrepresenterte blant arbeidere. Arbeiderpartiet har en fallende overrepresentasjon, mens den blant FrPs velgere er økende. Arbeiderpartiet har økende overrepresentasjon blant offentlige funksjonærer, men FrP er klart underrepresentert i segmentet. Blant private funksjonærer er bildet noe annerledes. Arbeiderpartiet er noe underrepresentert, mens FrP er svakt overrepresentert. Blant de selvstendig næringsdrivende har FrP tydelig overrepresentasjon, mens det for Aps del er økende underrepresentasjon.

Utdanning og alder

Det første som er verdt å merke seg i Arbeiderpartiets aldersfordeling er den lave andelen yngre velgere, og den store andelen fra den eldste aldersgruppen.

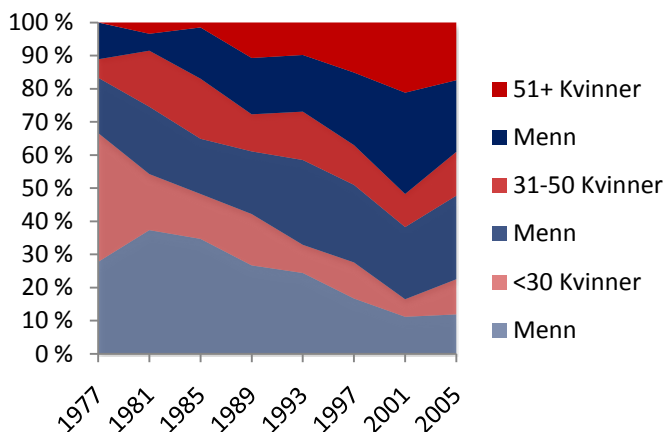
Kjønnsfordelingen er også relativt jevn i de ulike segmentene. I den midterste aldersgruppen var det imidlertid nokså store kjønnsforskjeller ved de siste to valgene. Kvinneandelen ved de to siste valg utgjør ca 8 prosentpoeng mer av

Figur 4-3 Alders- og kjønnsfordeling i APs velgermasse

velgermassen enn menn i denne aldersgruppen. I den eldste velgergruppen er imidlertid mennene i overvektige. Ved de to siste valgene utgjør den eldste velgergruppen over 45 prosent av Arbeiderpartiets velgere, hvilket kan tolkes som en utfordring for partiet, tatt i betraktning den lave andelen yngre velgere i velgermassen.

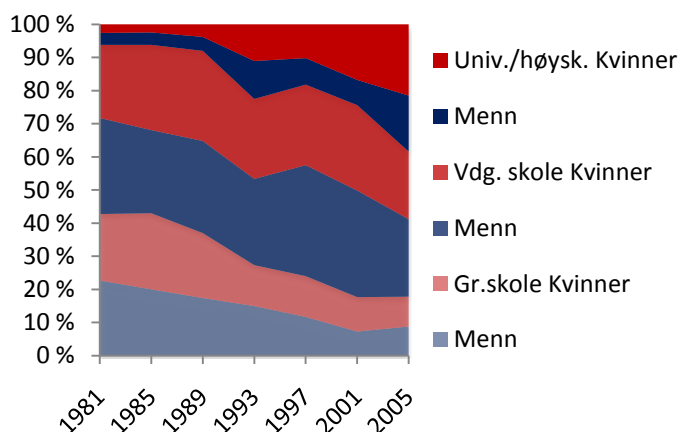
FrPs alderssammensetning er noe annerledes. For det første er det store innslaget av menn i de ulike aldersgruppene tydelig. FrPs velgermasse var i flere år også klart

Figur 4-4 Alders- og kjønnsfordeling i FrPs velgermasse

preget av unge menn. Aldersfordelingen har blitt jevnere over tid, og partiet har fått en betydelig andel velgere i den eldste aldersgruppen. Dette kan antas å ha sammenheng med partiets satsning på eldreomsorg ved de senere valgene. Partiet har også fått grep om kvinner i dette segmentet. Det midterste alderssegmentet var imidlertid klart dominert av mannlige velgere. I Ap var bildet motsatt i denne aldersgruppen. Det yngste segmentet, med tydelig økt kvinnenandel ved siste valg, utgjorde samlet over 22 prosent av FrPs velgermasse i 2005, en gruppe som i Ap kun utgjorde 15 prosent.

Fordelingen av ulike utdanningsnivåer er interessant i Arbeiderpartiet. For det første har det vært en klar økning av høyt utdannede velgere over tid, og særlig kvinner. De

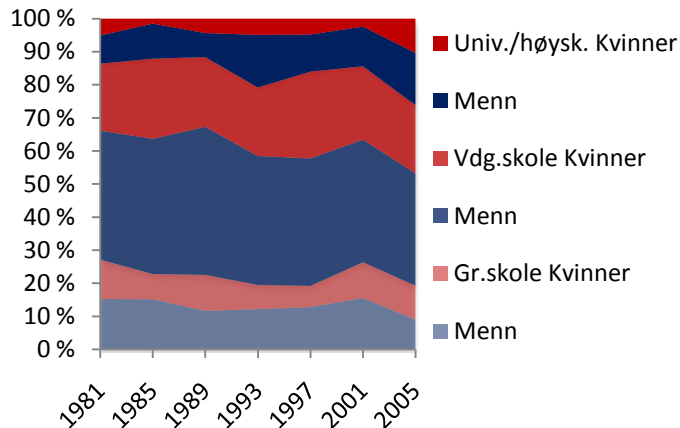

Figur 4-5 Utdanningsnivå i Aps velgermasse

lavest utdannede utgjør en stadig mindre andel av velgermassen, ved de to siste valgene ca. 18 prosent. Dette kan imidlertid tenkes å ha sammenheng med økt utdanningsnivå i samfunnet generelt. Det midterste segmentet utgjør over halvparten av

velgermassen med en topp i 1997 på nesten 58 prosent. Etter dette falt andelen til knapt 45 prosent i 2005, i takt med en økning av høyt utdannede til 38,4 prosent ved dette valget.

FrP har hatt en lav andel kvinner blant velgere med høy utdanning, men andelen økte

Figur 4-6 Utdanningsnivå i FrPs velgermasse

til 10% ved 2005-valget, og total andel høyt utdannede var knapt 26 prosent. I det midterste sjiktet, som i 2005 utgjorde knapt 55 prosent av velgermassen, har det vært en kontinuerlig og tydelig overvekt av menn. Andelen med laveste utdanningsnivå utgjorde i 2005 ca 20 prosent av velgermassen, med relativt jevn kjønnsfordeling.

Tabell 4-5 viser henholdsvis over- og underrepresentasjon i segmentene. Som det fremkommer har Ap vært kontinuerlig underrepresentert blant de yngre velgerne, mens FrP har jevnt høyere oppslutning i segmentet. I den midterste aldersgruppen har FrP vært underrepresentert i forhold til Ap, men forskjellen var små ved 2005-valget. I den eldste velgergruppen er bildet noe annerledes, med klar overrepresentasjon av segmentet blant Aps velgere ved valgene i 2001 og 2005. FrP gjorde et meget godt valg i dette segmentet i 2001, men var svakt underrepresentert i 2005. Når det gjelder utdanning er begge partier overrepresentert med store andeler velgere med kun grunnskole. Blant velgere med fullført videregående er Aps velgermasse omtrent som befolkningen ellers, mens FrP både i 1997 og 2005 var klart overrepresentert i dette

Tabell 4-5 Over/underrepresentasjon av alders- og utdanningsgrupper i Aps og FrPs velgermasser. Ap til venstre, FrP til høyre.

Alder	1997	+/-	2001	+/-	2005	+/-	1997	+/-	2001	+/-	2005	+/-
<30	18	-6	11	-5	14	-6	24	4	16	0	23	3
31-50	45	4	41	-1	40	0	35	-6	32	-10	38	-2
51+	37	2	48	6	46	6	37	2	52	10	39	-1
Utdanning												
Gr.skole	24	5	18	4	18	3	19	0	26	12	19	4
Vdg.skole	58	1	58	0	44	-1	65	8	59	2	55	10
Univ./h.sk.	18	-6	24	-4	38	-2	16	-8	14	-14	26	-14

(Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

segmentet. Den påfallende forskjellen kommer imidlertid til syne blant de høyest utdannede. Arbeiderpartiet ser ut til å ha økt sin oppslutning i segmentet, mens FrP var sterkt underrepresentert ved samtlige valg.

Sosiale bakgrunnsvariabler:

Er FrP det nye arbeiderpartiet? Eller et radikalt høyreparti?

Analysene så langt har kartlagt og sammenlignet FrP- og Ap-velgernes sosiostrukturelle kjennetegn med formål å besvare hypotesene som ble formulert i kapittel 2. De spesifikke hypotesene relatert til denne delanalysen er følgende:

H1	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har partiet tilsvarende velgerprofil som Arbeiderpartiet basert på de sosiale bakgrunnsvariablene inkludert i analysen.
H2	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet utgjør arbeidere en substansiell andel av deres velgermasse.
H3	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet er LO-medlemmer viktige velgere for partiet.
H4	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har FrPs og Aps velgermasser konverget over tid. Partiene, oppfattet som brede folkepartier, tiltrekker seg de samme velgergruppene, ikke bare arbeidere.
H5	Hvis FrP er et radikalt høyreparti reflekterer partiets velgermasse en "sosial underklasse".
H6	Hvis FrP er et radikalt høyreparti har velgerne svake koblinger til sosiale organisasjoner

Arbeiderpartiet har en mer balansert kjønnsfordeling enn FrP, som i noen grad kan omtales som et "manneparti". Blant de yngste FrP-velgerne i 2005 var det imidlertid ingen kjønnsforskjell. Ap har hatt en stabil andel LO-medlemmer blant sine velgere, og har også hatt et fast grep om rundt halvparten av Norges LO-medlemmer. I FrP var andelen langt lavere, men partiet kapret stadig flere av norske LO-medlemmer. Offentlige funksjonærer utgjorde i 2005 33,2 prosent av Aps velgermasse mot 18,7 av FrPs. Private funksjonærer utgjorde 31,5 av Arbeiderpartiets velgere mot 36,1 prosent av FrPs. Andelen selvstendige har liten betydning for Ap, men var langt viktigere for FrP. Begge partier har betydelige innslag av arbeidere og funksjonærer, men sistnevnte grupper er ulikt fordelt. Det ble avdekket kjønnsforskjeller mellom partiene, særlig i gruppen høyere, offentlige funksjonærer der kvinnene dominerte blant Ap-velgerne.

Et hovedtrekk ved aldersfordelingen er FrPs yngre velgermasse. I den midterste aldersgruppen er FrP klart mannsdominert, mens bildet var motsatt i Ap.

Kvinneandelen blant de yngste og eldste velgerne til FrP har imidlertid økt noe i perioden som er analysert. Når det gjelder utdanningsbakgrunn har Aps velgermasse tydelig endret seg og fått stadig større andeler velgere med høy utdannelse, og særlig kvinner. Nesten fire av ti velgere hadde høyere utdannelse blant Aps velgere. I FrP var andelen med middels utdannelse større enn i Ap, og langt mer mannsdominert. De høyt utdannede har utgjort små andeler av FrPs velgermasse, men i 2005 var det en tydelig økning blant kvinner i dette segmentet. Hvorvidt dette er en begynnende tendens er det imidlertid for tidlig å anslå.

Det er med andre ord klare likhetstrekk i Ap og FrP-velgernes sosiale bakgrunn. Basert på mine funn kan det i noen grad konkluderes med at partiene konkurrerer om de samme segmentene i befolkningen, særlig når det gjelder yrkessammensetningen, der både arbeidere og funksjonærer er sentrale grupper for begge partier. Det er imidlertid også klare forskjeller. Det var klare tendenser til at offentlige funksjonærer foretrakk Ap og i noe mindre grad at private funksjonærer trakk mot høyre i det politiske landskapet. FrP økte imidlertid blant arbeidere, et segment der Ap har tapt terreng. Relatert til debatten rundt klassestemmegivning, er det tendenser til at arbeiderne trekker mot høyre, men jeg finner det vanskelig å beskrive tendensen for Arbeiderpartiets del like dramatisk som Andersen & Goul Andersen (2003:207) gjør i Danmark:

”Der er gået råd i de socialistiske partiers støtte blandt arbejdere, og nedbrydningen er så fremskreden, at den synes svær at genoprette. Det er en regulær klassemæssig demobilisering.”

I denne forbindelsen kan mine funn tyde på at Ap har ”modernisert” seg ved å trekke stadig flere velgere fra funksjonærsjiktet. Som en følge av velstandsøkningen og utdanningsrevolusjonen er det i dette segmentet vi finner vår tids ”arbeidere”, de store segmentene av befolkningen, men nå i form av et ”salariat” mer enn proletariat. Et tydelig tegn på Aps oppslutning blant disse velgerne er partiets vedvarende faste grep om norske LO-medlemmer. Funnene her bekrefter langt på vei behovet for å heve blikket ut over den tradisjonelle forståelsen av klassestemmegivning. Som vi så i tabell 4-1 utgjør andelen arbeidere en fallende andel av Norges arbeidsstyrke, og i

2005 utgjorde yrkesgruppen kun 18 prosent. Bjørklunds (2009) argument for å vurdere klassestemmegivning ut fra subjektiv klassesetilhørighet fremfor objektiv yrkeskategorisering, kan derfor være mer egnet for å analysere moderne velgere. Min målestokk for et moderne arbeiderparti, Ap-velgernes karakteristika, viser med all tydelighet dette. Ut fra Bjørklunds (2009) definisjon har FrP aldri vært et *arbeiderparti*.¹⁵ Ap kan imidlertid defineres som arbeiderparti frem til valget i 1985, da andelen arbeidere i velgermassen for første gang falt under 50 prosent (49,1 prosent). Etter dette har ingen av partiene tilfredsstilt kravet om 50 prosent arbeiderandel. Vi så imidlertid at begge har partier har en viss overrepresentasjon av arbeidere, og at FrP ved de to siste valgene var Norges største parti i yrkessegmentet. Begge partiene kan dermed sies å ha en *arbeiderprofil*. FrP var imidlertid klart underrepresentert blant offentlige funksjonærer, som etter målestokken jeg har etablert her, er karakteristisk for et moderne arbeiderparti. Videre var det en klar underrepresentasjon av LO-medlemmer og tydelig kjønnsmessig skjevfordeling blant FrP s velgere. Kampen for arbeidstakeres rettigheter og likestilling har vært helt sentrale for Arbeiderpartiet, noe som gjenspeiles i velgermassen.

På denne bakgrunnen får H1 en viss støtte, men den svekkes av ulikheter relatert til kjønn, alder, yrke/sector og LO-tilknytning. H2 får sterk støtte av mine funn, FrP hadde klart størst oppslutning blant norske arbeidere i 2001 og 2005. Analysene gir svak støtte til H3. FrP har langt lavere oppslutning enn Ap blant LO-medlemmer, men det ble påvist en klar vekst i partiets appell i dette velgersegmentet. H4 får delvis støtte. Begge partiene fremstår som folkepartier med bred appell på tvers av yrkesgrupper. Partiene var store blant arbeidere og fikk økende oppslutning blant både private og offentlige funksjonærer. Tydelige sektor- og nivåskiller samt kjønnsforskjeller innad i disse ble imidlertid påvist, særlig ved valget i 2005. H5 får begrenset støtte. FrP har stor oppslutning blant lavt utdannede og arbeidere, men dette gjelder også for Aps del. FrP har videre langt bredere støtte utover den antatte ”sosiale underklasse”. H6 avkreftes med den operasjonaliseringen som ligger til

¹⁵ FrP hadde 55,6 prosent arbeidere blant deltagerne i Valgundersøkelsen 1977. Imidlertid var total N for FrP 18 enheter i undersøkelsen og resultatet kan derfor ikke regnes som representativt for befolkningen som helhet.

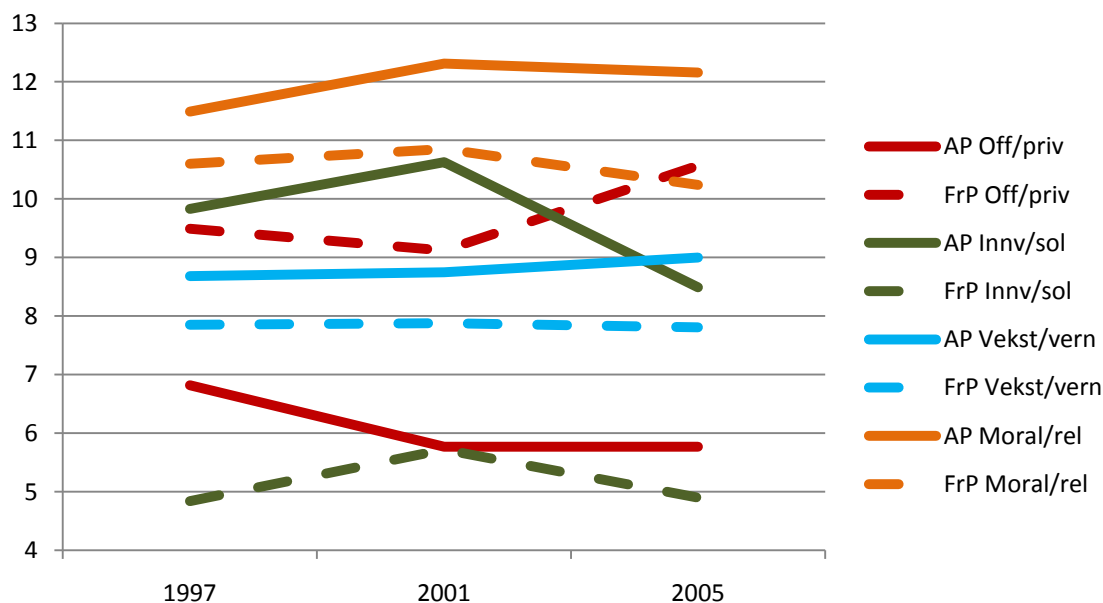
grunn her. Ap er Norges desidert største parti blant LO-medlemmer, men samtidig har FrP størst oppslutning av øvrige partier blant LO-medlemmer.

Det er med altså et noe tvetydig bilde som males av de to partienes velgere i forhold til hvorvidt FrP kan omtales som arbeiderparti. Vi ser klare likhetstrekk, men også tydelige forskjeller. Jeg finner det imidlertid tilsvarende utfordrende å omtale Fremskrittspartiets velgere som en ”marginalisert underklasse” (jmf. Betz 1994; Oesch 2008). FrP kan derfor i noen grad omtales som et arbeiderparti ut fra målestokken som så langt er etablert, men det er også enkelte tegn som gjør at velgermassen kan beskrives som tilhørende et radikalt høyreparti. Basert på sosial bakgrunn er imidlertid bildet for tvetydig til å trekke entydige konklusjoner. Så langt er det fristende å omtale både FrP og Ap mer som catch all-partier enn klassepartier, og tilsvarende vanskelig å sette FrP i i bås som radikalt høyreparti. Neste trinn i analysene fokuserer derfor på Ap- og FrP-velgernes holdninger, som ble trukket frem i kapittel 2 som sentrale for å forklare velgeratferd.

4.2 Holdninger

I kapittel 2 ble det vist at holdninger har fått stadig større betydning for å forklare velgernes partivalg. Så langt er det påvist en del likhetstrekk, men også forskjeller, mellom FrPs og Aps velgere med tanke på sosial bakgrunn. Hvordan ser bildet ut når det gjelder velgernes holdninger?

Holdningsdimensjonene går fra 0 til 20. Verdier over ti antyder at velgerne er positive til offentlige løsninger, positive til innvandring samt bistands- og innvandringspolitikken, prioriterer vern fremfor vekst, og er sekulært orienterte. Figur 4-7 viser gjennomsnittselgerens holdninger i henholdsvis Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet til disse sakskompleksene. Av figuren er det tydelig at Ap-velgerne er innstilte på offentlig styrt økonomisk politikk, og kurven falt markert ved 2001-valget. Dette var som tidligere nevnt et meget dårlig valg for Arbeiderpartiet, slik at holdningene ved dette valget kan tolkes som et uttrykk for kjernevelgernes holdninger. Det interessante er at partiets velgere i 2005 hadde tilsvarende holdning til offentlig-privatdimensjonen, da partiet gjorde et langt bedre valg og flere av

Figur 4-7 Ap- og FrP-velgernes gjennomsnittsholdninger 1997-2005 (Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

velgerne dermed ikke tilhørte den ”harde kjerne”. Der Ap-velgerne i 2005 skåret 5,77 på denne dimensjonen befant FrP-velgerne seg på 10,57. Velgerne står med andre ord langt fra hverandre i spørsmål relatert til økonomisk politikk.

For FrP-velgerne var det en markert dreining over midtpunktet ved valget i 2005, som tydelig var polarisert mellom den borgerlige siden og det rød-grønne regjeringsalternativet. FrP-velgerne er imidlertid ikke så privat orienterte som forventet. Ved valget i 1997 var det signifikante forskjeller mellom de ulike yrkesgruppene i FrP, noe som indikerer at partiets velgere har svært ulike holdninger på dimensjonen. Gjennomsnittsverdiene varierer mellom 8 og 12,1. Dette kan tolkes i retning av at velgermassen er heterogen, noe som kan henge sammen med partiets sterke fremgang fra valget i 1993. Tilsvarende gjelder også for Ap-velgerne men i langt mindre grad, da gjennomsnittsplasseringene varierer mellom 6,1 og 7,8. I 2001, der Ap gjorde et svakt valg, var det ikke signifikante forskjeller mellom yrkesgruppene. Dette kan tolkes som en indikasjon på at partiets kjernevelgere var relativt enige om den økonomiske politikken, noe som også gjaldt for FrP-velgerne ved dette valget. I 2005, der begge partier gjorde meget gode valg, var det signifikante forskjeller mellom Ap-velgerne, hvilket kan tyde på at partiet tiltrakk seg velgere med mer ulike holdninger til økonomisk politikk.¹⁶ For FrPs del var forskjellene ikke signifikante. Dette kan tolkes som en indikasjon på at FrP har konsolidert sin velgermasse, men også være et uttrykk for den klare polariseringen mellom de borgerlige partiene og det rød-grønne alternativet.

I forhold til innvandring-solidaritetsdimensjonen har de to partienes gjennomsnittsvelgere klart ulike holdninger. Som vi ser skåret FrPs gjennomsnittsvelger under fem både i 1997 og 2005, og avstanden til Ap-velgerne var betydelig. Det var imidlertid et markert fall for Aps gjennomsnittsvelger i 2005. Dette kan tenkes å ha sammenheng med partiets bredere oppslutning ved dette valget, og kan indikere at kjernevelgerne fra 2001 var mer positivt innstilte til innvandring enn en del av velgerne som kom til partiet i 2005. Alternativt kan det tolkes som et uttrykk for en generell polarisering og aktualisering av innvandringsdebatten, da den samme trenden kan sees blant FrPs velgere i 2005. Det var imidlertid signifikante forskjeller mellom ulike segmenter av Aps velgermasse ved alle tre valg, noe som

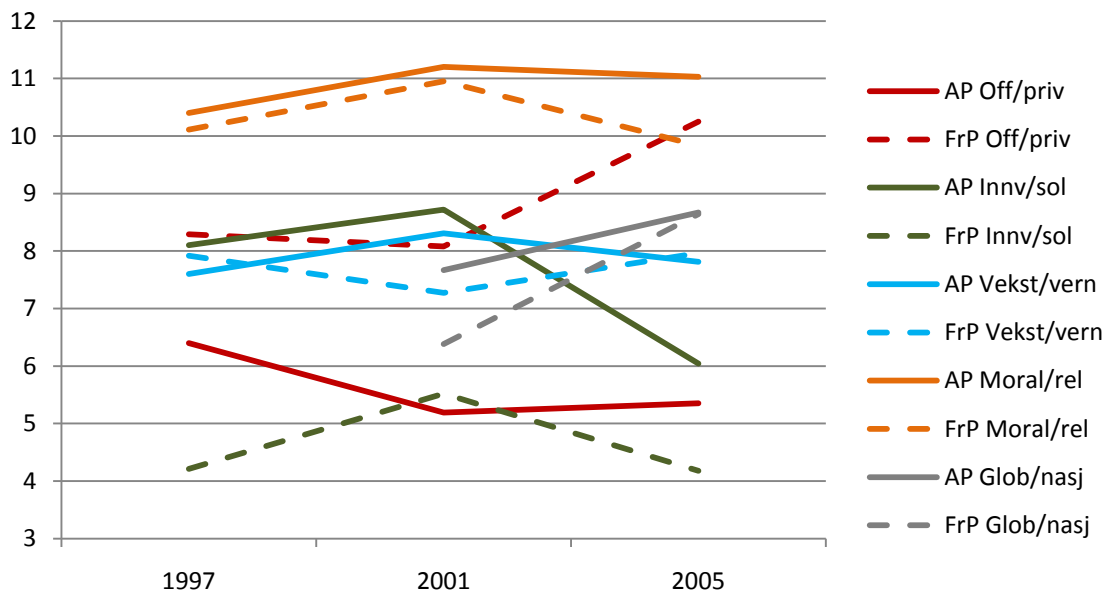
¹⁶ Dette kan imidlertid også være et utslag av langt flere enheter i datamaterialet i 2005. Stor N øker sannsynligheten for signifikante forskjeller, i 2001 bestod datagrunnlaget av 357 enheter, i 2005 568 enheter.

antyder uenighet blant partitilhengerne. Det er påfallende at gjennomsnittsholdningen i ulike yrkesgrupper mellom 1997 og 2005 varierte mellom 6,0 og 12,6. Det er samtidig vel så viktig å understreke at det blant FrPs velgere ikke var signifikante forskjeller mellom ulike segmenter ved noen av valgene. Dette er en tydelig indikasjon på at samtlige av FrPs velgere står samlet i forhold til dette sakskomplekset.

På vekst-verndimensjonen ligger Aps gjennomsnittselger så vidt på vekst-siden. Ap har imidlertid alltid vært regnet som et vekstorientert parti, så dette er ikke overraskende. FrPs gjennomsnittselger var i likhet med Ap-velgerne på vekstsiden, og noe mer positive til vekst, men forskjellen mellom partiene er ikke påfallende stor. Imidlertid var det signifikante forskjeller mellom ulike grupper i begge partier i 1997, noe som antyder varierende holdninger innad blant velgerne. I 2001 var Ap-velgerne på denne dimensjonen relativt samlet. I 2005 var forskjellene signifikante for Aps del. Det er imidlertid et gjennomgående trekk at velgerne befinner seg på vekst-siden. Dette gjelder også for FrPs velgere, der det ikke var signifikante forskjeller i 2001 og 2005. Videre var Ap-velgerne sekulært orienterte. I perioden som er analysert var det en viss avstand til FrPs gjennomsnittselger, hvilken har økt i løpet av de tre valgene. Særlig synlig var dette ved siste valg, noe som kan tyde på at religiøse spørsmål hadde betydning for enkelte FrP-velgere. Signifikante holdningsforskjeller mellom ulike grupper av FrP-velgere i 2005 styrker denne antagelsen, noe også den relativt store variasjonen (8,3-11,7) innad blant FrP-velgerne gjør. Dette kommer jeg tilbake til i regresjonsanalysene i delkapittel 4.4.

Analysene av velgernes sosiostrukturelle bakgrunn avdekket relativt sammensatte velgergrupper, og som påvist her er det også klare holdningsvariasjoner skjult bak gjennomsnittsholdningene. Det kan derfor være interessant å sammenligne holdninger i de viktigste yrkesgruppene, og vurdere om det er forskjeller mellom ulike utdannings- og aldersgrupper.

Arbeidervalgernes holdninger

Figur 4-8 Arbeidervalgernes holdninger i AP og FrP (Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

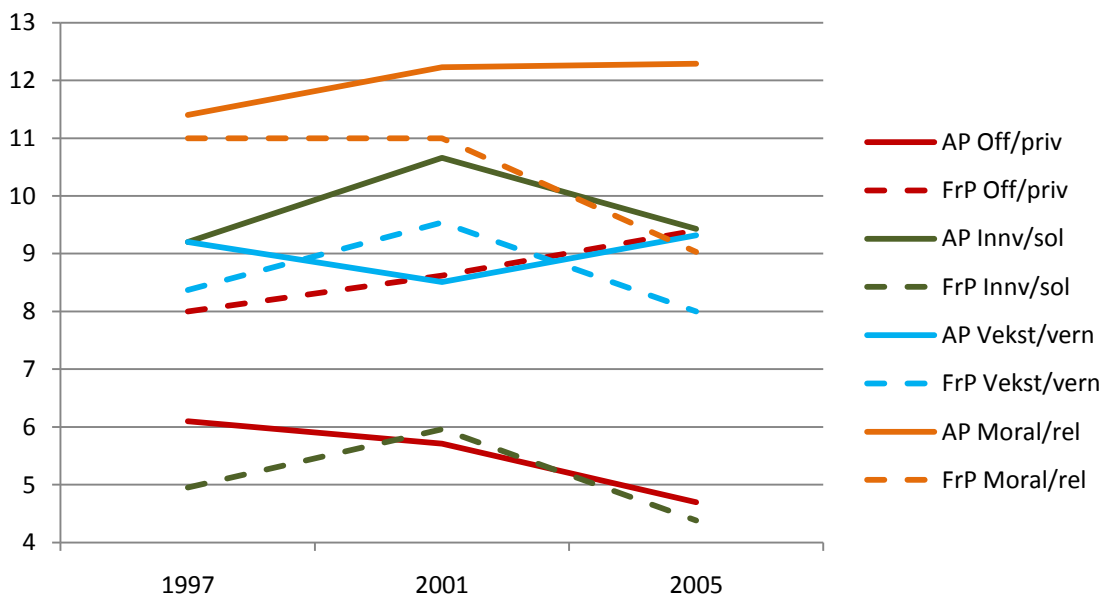
Figur 4-8 viser arbeidervalgernes holdninger i de to partiene. De oransje kurvene viser at det var liten forskjell på Aps og FrPs arbeidervalgere når det gjelder moral-religionsdimensjonen. Tilsvarende var det små forskjeller på vekst-verndimensjonen, der arbeiderne er noe mer vekstorienterte enn gjennomsnittsvelgerne. De grå kurvene indikerer arbeidervalgernes plassering på global-nasjonaldimensjonen. Kurvene stiger for begge partiers velgere og holdningene var sammenfallende i 2005, men arbeidervalgerne var fremdeles på globalsiden av dimensjonen. Dimensjonen er tatt med i figuren for å vise eventuell motstand mot globalisering og internasjonalisering, som ble trukket frem i kapittel 2 som en mulig årsak til stemmegivning til radikale høyrepartier. Dimensjonen er imidlertid ikke nødvendigvis avgjørende for arbeidervalgernes stemmegivning, noe regresjonsanalysene i delkapittel 4.4 kan gi et svar på.

De store avvikene i arbeidervalgernes holdninger fremtrer på offentlig-privatdimensjonen. FrPs arbeidervalgere lå i 1997 og 2001 på offentlig-siden av midtpunktet, men bikket over ved 2005-valget. Aps arbeidervalgere ligger imidlertid klart på offentlig-siden og er enda tydeligere offentlig orientert enn Aps gjennomsnittsvelger. Den kanskje mest påfallende dimensjonen er innvandring-

solidaritet, der begge partiers arbeidervelgere er mer innvandringsskeptiske enn gjennomsnittselgerne. Dette gjaldt særlig for Aps arbeidervelgere i 2005, som tydelig nærmet seg FrP-arbeidernes holdninger. Ved alle tre valg var det signifikante holdningsforskjeller mellom yrkesgruppene blant Ap-velgerne, og særlig arbeidervelgerne avvek fra øvrige velgere på dimensjonen. Hovedtendensen er at begge partiers arbeidervelgere er klart skeptiske til innvandring, men samtidig avviker de til dels kraftig på offentlig-privatdimensjonen.

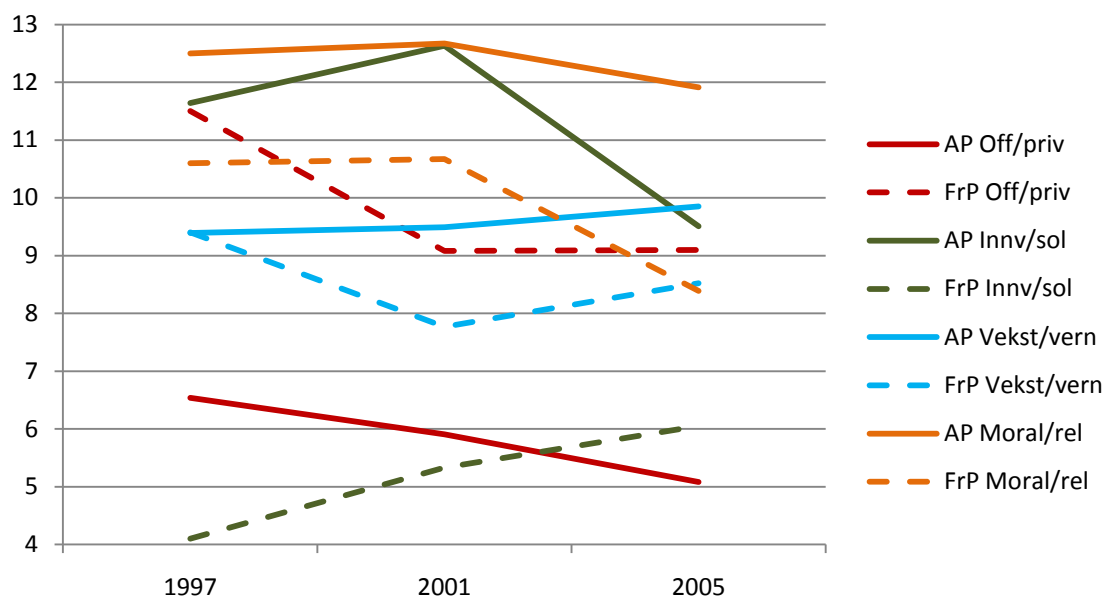
Holdninger blant lavere offentlige funksjonærer

I yrkessegmentet lavere offentlige funksjonærer er det en tilsvarende tendens til at de to partienes velgere tydelig skiller lag når det gjelder offentlig-privatdimensjonen. For FrPs del er denne funksjonærgruppen noe mer offentlig innstilt enn arbeiderne, men tendensen er klart stigende i retning privat. Blant Ap-velgerne er det tydelig at lavere offentlige funksjonærer heller betydelig mer i retning av offentlige økonomiske løsninger enn arbeidere, og tendensen er kontinuerlig fallende. Når det gjelder innvandring-solidaritetsdimensjonen, er det betydelig større avstand mellom partienes velgere enn det var blant arbeidere. Imidlertid var funksjonærene i begge partier noe mer skeptiske til innvandring i 2005 enn i 2001. Vekst-vern er relativt sammenfallende, mens det i 2005 var stort sprik i plasseringen på moral-religiondimensjonen. Ap-velgerne var langt mer sekulært orienterte enn FrPs, som beveget seg under midtpunktet i 2005.

Figur 4-9 Lavere offentlige funksjonærers holdninger i Ap og FrP (Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

Holdninger blant høyere offentlige funksjonærer

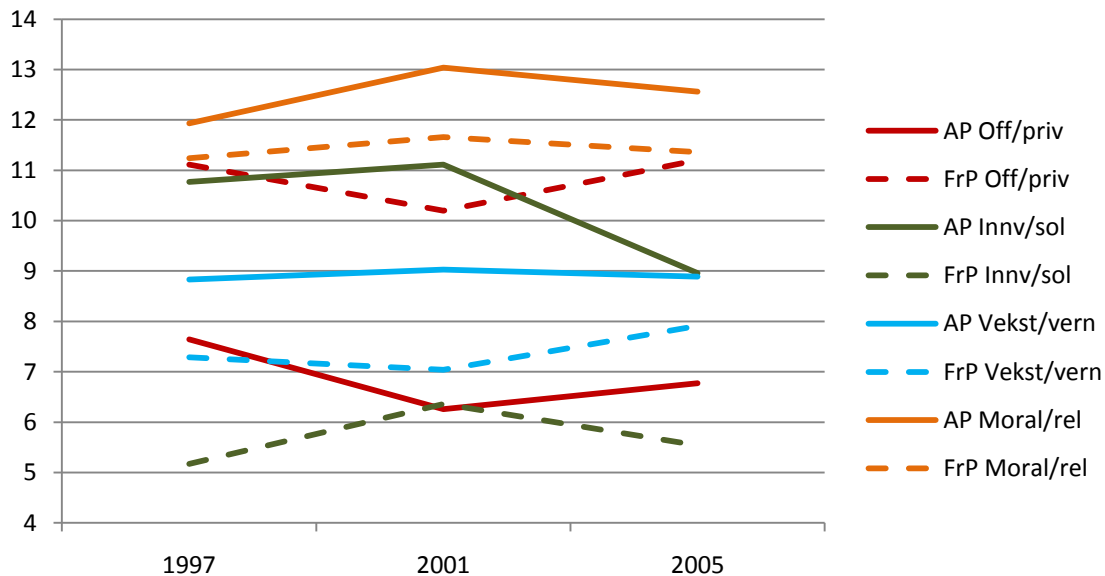

Figur 4-10 Høyere offentlige funksjonærers holdninger i Ap og FrP (Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

I dette segmentet var det også en tiltagende offentlig orientering blant Aps velgere, tilsvarende den vi observerte blant lavere offentlige funksjonærer. For FrP-velgernes del er det interessant å se at segmentet har blitt mer offentlig orientert over tid. Dette kan antas å henge sammen med at partiets oppslutning har økt i segmentet, og at funksjonærene i 1997 muligens stemte FrP på grunn av andre politikkområder enn økonomisk politikk. Det kan også tenkes at partiets sterkere fokusering på velferdspolitikken kan ha spilt en rolle. En annen interessant tendens er den økende innvandringskepsisen blant Aps velgere, som kan tenkes å henge sammen med partiets langt bredere oppslutning i 2005. Vel så interessant er tendensen til svakere innvandringskepsis blant FrP-funksjonærene. De høyere offentlige funksjonærene var også noe mindre vekstorienterte enn både lavere funksjonærer og arbeidere, og særlig blant Aps velgere. Også i dette segmentet, kan det se ut til at religiøs orientering kan ha blitt viktigere for FrPs velgere.

Holdninger blant private funksjonærer

Blant de private funksjonærene var det relativt sammenfallende holdninger blant lavere og høyere ansatte. Det var imidlertid en tydelig tendens til at høyere private funksjonærer var klart mer sekulært orientert i begge partier enn de lavere. De høyere funksjonærene hadde også noe høyere plassering på offentlig-privatdimensjonen i begge partier. Avvikene var imidlertid små, så de sees under ett her.

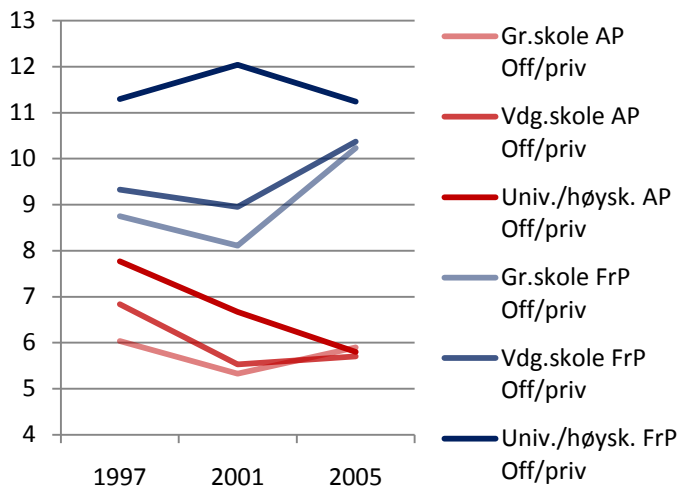
Figur 4-11 Private funksjonærers holdninger i Ap og FrP (Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

Av figur 4-11 fremkommer det at gjennomsnittsholdningen blant høyere private funksjonærer ligger høyere på offentlig-privatdimensjonen for begge partiers velgere enn i øvrige velgergrupper som er analysert. Aps velgere i dette segmentet ga også uttrykk for offentlig orienterte, økonomiske prioriteringer, men mindre markant enn i de øvrige yrkesgruppene. Begge partiers velgere var på den skeptiske siden av innvandring, og vi ser den samme fallende tendensen blant de som foretrekker Ap som i øvrige yrkesgrupper. Blant FrPs velgere var imidlertid innvandringsskepsisen mindre uttalt enn blant lavere offentlige funksjonærer og arbeidere. Dette kan være en indikasjon på at økonomisk politikk var viktigere for dette velgersegmentet av FrPs velgere. I yrkesgruppen er begge partiers velgere på den sekulære siden av moral-religion. Dette kan indikere at religiøse spørsmål kan ha hatt en viss betydning for andre FrP-velgere, som var på den religiøse siden av spekteret. Holdningene til vekst-vern avviker lite og var på omtrentlig samme nivå som lavere offentlige

funksjonærer, det vil si noe høyere enn arbeiderne, men litt lavere enn høyere offentlige funksjonærer. Som de blå kurvene viser, har det vært en viss tilnærming blant velgerne på denne dimensjonen.

Holdninger i ulike utdanningsnivåer

Figur 4-12 viser velgernes plassering på offentlig-privatdimensjonen etter utdanningsnivå. Ap-velgerne er i figuren markert med rødt. Det er en økende avstand

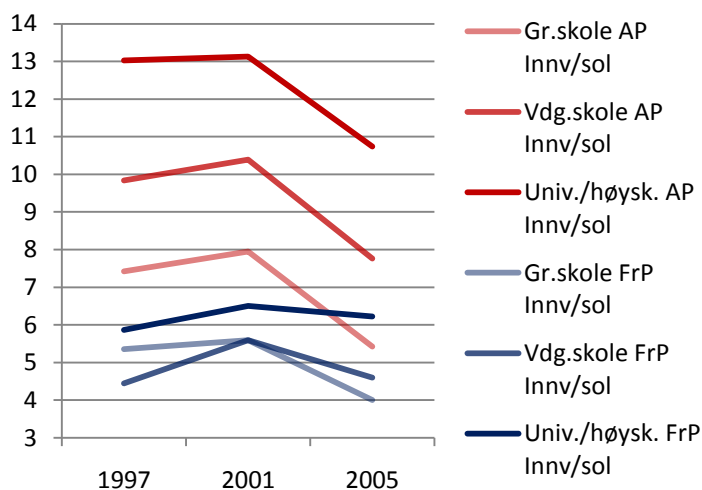
Figur 4-12 Ap- og FrP-velgernes holdning til offentlig-privat etter utdanningsnivå
(Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

mellom de to partienes velgere, særlig uttalt ved valget i 2005.

Videre er det tydelig at Aps velgere holdningsmessig har samlet seg, uavhengig av utdanningsnivå. Utdanning kan også se ut til å ha en del å si for holdning til økonomisk politikk. Høyt utdannede i FrP er mer privat orienterte enn velgere med grunnskole og videregående.

Sistnevnte velgergrupper lå på offentlig-siden i 1997 og 2001 og beveget seg kun så vidt over til privatsiden ved valget i 2005. Den viktigste tendensen som fremkommer, er imidlertid den økende avstanden mellom velgerne i de to partiene.

Neste figur viser holdning til innvandring-solidaritet i ulike utdanningssegmenter.

Figur 4-13 Ap- og FrP-velgernes holdning til innvandring-solidaritet etter utdanningsnivå
(Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

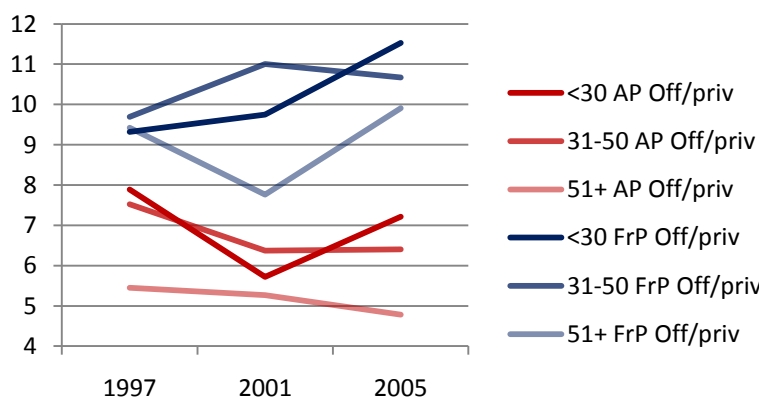
Det kan registreres en tydelig fallende tendens blant begge partiers velgere mellom 1997 og 2005. Som forventet var FrPs velgere klart skeptiske, men de høyst utdannede er noe mindre negative enn øvrige. Holdningene varierer kraftig med utdanningsnivå for

Arbeiderpartiets velgere, der forskjellene er langt større. Velgere med høy utdanning var betydelig mer solidarisk innstilt enn velgere med videregående og særlig grunnskole. Det mest påfallende er kanskje Ap-velgere med grunnskole, som var mer skeptiske til innvandring enn FrP-velgere med høy utdanning. Også blant Aps velgere med videregående skole var holdningene klart skeptiske ved valget i 2005.

For de to øvrige holdningsdimensjonene gjelder det generelt for Aps velgere at de høyt utdannede var mer sekulært orientert og noe mindre vekstorienterte enn øvrige Ap-velgere. For FrP-velgernes del er det mindre forskjeller, men også her var lavt utdannede mer religiøst orienterte.

Holdninger i ulike aldersgrupper

Som det fremkommer av figur 4-14 er det også tydelige forskjeller mellom ulike aldersgrupper når det gjelder holdning til offentlig-privat. Det kan se ut til at de yngste velgerne i FrP og Ap er henholdsvis mer positivt innstilt til private løsninger

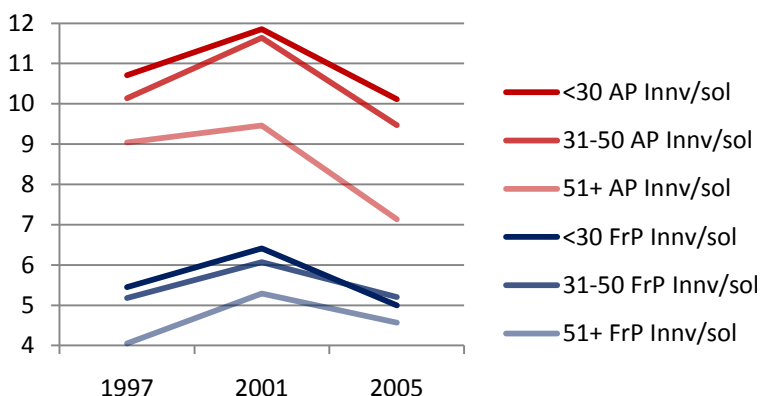
Figur 4-14 Ap- og FrP-velgernes holdning til offentlig-privat etter alder (Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

og noe mindre positive til offentlige løsninger enn øvrige velgere. Ap var imidlertid underrepresentert blant yngre velgere, slik at slutninger skal trekkes med en viss forsiktighet. En tilsvarende tendens gjør seg imidlertid gjeldende for

FrPs yngste velgere, noe som kan tenkes å indikere endrede holdninger blant de yngste velgerne. Verken datagrunnlaget eller metodebruken her åpner imidlertid for annet enn spekulasjoner. Hovedtendensen er imidlertid den samme som øvrige analyser har vist. Avstanden øker mellom de to partienes velgere.

Holdningvariasjonene mellom partienes velgere og innad mellom ulike aldersgrupper blir veldig tydelige i sammenligningen av ulike aldersgruppers plassering på innvandring-solidaritetsdimensjonen. For begge partiers vedkommende

er de eldste velgerne mest skeptiske. Forskjellen er meget stor i Ap mellom de eldste velgerne og de to yngre velgergruppene, som ligger rundt midtpunktet på skalaen. FrP-velgerne fremstår langt mer samlet i kritiske holdninger til innvandring, på tvers av alder. Det var også en markert endring i retning av økt skepsis blant begge partiers

Figur 4-15 Ap- og FrP-velgernes holdning til innvandringssolidaritet etter alder (Kilde: Valgundersøkelsene 1997-2005)

velgere. Hvorvidt dette er en vedvarende trend for Ap-velgernes del, vil være interessant å se etter valget i 2009. I så fall kan dette indikere en viss tilnærming mellom partiene. På partinivået ser vi muligens tendenser til at Ap har tatt

inn over seg holdningsdreiningen blant velgerne. I oppløpet til den lange valgkampen 2009 satte daværende partisekretær, Martin Kolberg, innvandring på agendaen i relativt kritiske ordelag.

På de to siste dimensjonene var de yngste Ap-velgere mindre vekstorienterte og helt tydelig mer sekulært orienterte, og mønsteret er identisk i FrP. På disse to dimensjonene er det med andre ord mindre forskjeller mellom velgerne, enn når det gjelder offentlig-privat og innvandring-solidaritet.

Holdninger: Er FrP det nye arbeiderpartiet? Eller et radikalt høyreparti?

På to helt sentrale saksområder for partiene, økonomisk politikk og innvandring, viser mine funn klare ulikheter mellom gjennomsnittsvelgerne. På offentlig-privatdimensjonen økte avstanden, mens Ap-velgerne i noen grad har nærmet seg FrP-velgerne på innvandring-solidaritet.¹⁷ Avstanden er imidlertid fremdeles stor, og det vil bli spennende å se om dette er en tendens som fortsetter ved valget i 2009. Den eneste dimensjonen med et visst sammenfall mellom gjennomsnittsvelgerne i begge partier er vekst-vern. For de to ”nye dimensjonene”, sentrum-periferi og global-

¹⁷ Bemerk at holdningsvariasjoner over tid skal tolkes med en viss forsiktighet, jmf. S. 41.

nasjonal, som ble konstruert for 2001- og 2005-valgene, var forskjellene små, og de er derfor utelatt fra analysene så langt. I detaljanalysene mellom de ulike yrkesgruppene var det klare paralleller mellom velgernes holdninger i de forskjellige segmentene. Det ble imidlertid vist noen klare forskjeller. For det første var arbeidervelgerne i en særstilling hva gjaldt plassering på innvandring-solidaritetsdimensjonen, og arbeidervelgerne i Ap lå langt nærmere FrP-velgerne enn øvrige Ap-velgere. I litteraturen er fenomenet beskrevet som arbeiderklassens ”autoritære holdninger”, og som vist kan tendensen sies å være til stede i begge partier (Betz 1994; Lipset 1981; Norris 2005; Mudde 2007).

Offentlige funksjonærer var de mest offentlig orienterte når det gjelder økonomisk politikk, med private funksjonærer i motsatt ende. Det var også klare ulikheter mellom yrkesgruppene og partipreferanse på moral-religionsdimensjonen. Ap-velgerne ga uttrykk for sekulære holdninger, mens FrPs arbeidervelgere og offentlige funksjonærer har beveget seg over på den religiøst orienterte siden. Vekst-verndimensjonen har minst avstand mellom partienes velgere, og holdningene var de mest konsistente på tvers av yrkesgrupper, med et visst unntak for høyere offentlige funksjonærer. Der velgermassene ble brutt ned etter alder og utdanning var det klare forskjeller. De lavest utdannede og de eldste velgerne ga uttrykk for tydelig sterkere innvandringskepsis enn øvrige velgere i begge partier. Sælig gjaldt dette velgerne med lavest utdanning i Ap, som var mer innvandringsskeptiske enn høyt utdannede FrP-velgere. Dette kan støtte opp under påstanden om at utdanning fremmer toleranse og humanisme (jmf. Bjørklund 2003). Videre var eldre Ap-velgere mer offentlig orienterte og eldre FrP-velgere mindre privat orienterte enn øvrige velgere.

Denne delen av analysene har kartlagt og sammenlignet FrP- og Ap-velgernes holdninger, med det formål å besvare følgende hypoteser:

H7 Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har Ap- og FrP-velgerne tilsvarende holdninger slik disse defineres i holdningsdimensjonene.

H8 Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har Ap- og FrP-velgernes holdninger konvertert over tid.

Basert på mine funn avkreftes H7. Det eneste sakskomplekset de to partienes velgere var relativt samstemte om, er vekstorientering på vekst-verndimensjonen. På de

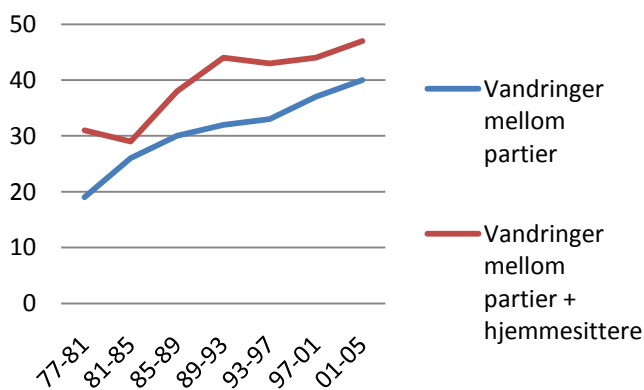
øvrige holdningsdimensjonene var det stor avstand mellom Ap- og FrP-velgerne. På bakgrunn av analysene avkreftes også H8. Langs offentlig-privatdimensjonen øker avstanden mellom de to partienes velgere. Til tross for økt skepsis blant Aps velgere når det gjelder saker i tilknytning til innvandring-solidaritetsdimensjonen, var avstanden fremdeles stor til FrPs velgere. Det ble også påvist økende avstand langs moral-religionsdimensjonen.

Med utgangspunkt i disse observasjonene er det vanskelig å hevde at FrP er det nye arbeiderpartiet når sammenligningsgrunnlaget er Ap-velgernes holdninger. Et lite unntak kan imidlertid gjøres for de lavest utdannede og arbeidervelgerne. Disse nærmet seg hverandre i innvandringsrelaterte spørsmål, men samtidig økte avstanden på offentlig-privatdimensjonen. FrP-velgerne fremstod klart innvandringskritiske, og var også tydelig vekstorienterte. Dette kan tolkes som indikasjoner på at velgermassen ga uttrykk for holdninger som typisk forbindes med radikale høyrepartier (jmf. kapittel 2). Hva som er avgjørende for stemmegivningen fremtrer imidlertid ikke gjennom analysene så langt, og er tema for delkapittel 4.4. Før det skal fokus rettes mot neste trinn i analysene, som er velgervandringer. I hvilken grad utveksler Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet velgere?

4.3 Velgervandringer

Figur 4-16 viser at velgervandringene økte markant mellom 1981 og 1993, og endte på 47 prosent i 2005. Det betyr at nesten halvparten av norske velgere var på

”vandring” i 2005. Blant velgere som har stemt ved begge valg er kurven tilsvarende, men ligger noe lavere. Like fullt skiftet 40 prosent av velgerne parti i 2005. Kan det faktum at nesten halvparten av norske velgere er på vandring bety at politikken

Figur 4-16 Andel som skiftet parti fra ett valg til neste i prosent. (Kilde: Aardal 2007a:23)

innhold og retning har stadig mindre betydning? I valgundersøkelsene spørres det om velgernes andrepreferanser, noe som kan indikere eventuell tilknytning til andre partier enn det velgeren stemte på. Nesten halvparten av velgerne som skiftet parti mellom 1997 og 2001, stemte på sin andrepreferanse ved det siste valget. Hvis velgere som skiftet til et parti innen samme blokk inkluderes, utgjør andelen nesten 60 prosent av alle velgervandringer.¹⁸ Nesten halvparten av de som skiftet parti i 2001 oppga sitt partivalg i 1997 som andrepreferanse (Aardal 2003e: 40). Det er også et gjentakende hovedmønster i analyser av velgervandringer at partier som ligger nær hverandre ideologisk, i større grad bytter velgere enn partier som er fjernere fra hverandre (Aardal 2003e: 40; Aardal&Berglund 2004: 314ff). Dette indikerer at velgerne ikke "hopper hodeløst" mellom partiene. Så langt har jeg påvist flere ulikheter mellom Ap- og FrP-velgerne, særlig når det gjelder holdninger. Hvis Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet forventer jeg imidlertid betydelige utskiftninger av velgere mellom Ap og FrP. Er "mine" velgere unntakene fra "regelen" for velgervandringer?

Valget i 1997

Tabell 4-6 viser velgernes partivalg i 1993 og de samme velgernes stemmegivning i 1997. Diagonalen viser velgernes lojalitet. 77 prosent av Ap-velgerne i 1993 stemte på "sitt" parti også i 1997. For FrPs del var andelen stabile velgere 65 prosent. Vi ser

Tabell 4-6 Bruttovandringer: Hvor gikk 1993-velgerne?

PARTIVALG 1993								
PARTIVALG 1997	SV	Ap	V	KrF	SP	H	FrP	Stemte ikke
SV	33	3	5	2	3	0	0	8
Ap	29	77	0	4	10	4	10	28
V	4	2	55	2	4	5	6	2
KrF	10	6	20	82	19	8	0	3
SP	4	0	0	2	39	1	3	3
H	0	2	0	0	5	62	13	15
FrP	6	3	10	2	7	11	65	6
Stemte ikke	4	7	10	6	11	9	0	34
N	49	252	20	50	114	114	31	124

Prosentueringene går ikke opp til 100% da "andre partier" samt de minste partiene er utelatt. For mine analyser har disse ingen substansiell interesse. (Kilde: Valgundersøkelsen 1997)

også at velgere fra alle andre partier gikk til FrP. Tre prosent av Aps 1993-velgere stemte FrP i 1997, og 10 prosent av FrPs 1993-velgere gikk motsatt vei. Tapet til Høyre var imidlertid større, med 13 prosent.

Høyre tapte også en langt større andel av sine 1993-velgere til FrP enn Ap. For Aps

¹⁸ I Norge skilles det mellom tre blokker: Sosialistisk (RV, SV, Ap), sentrum (Sp, KrF, V) og høyre (H, FrP).

del tapte partiet like mange velgere til SV som til FrP. Seks prosent gikk imidlertid til 1997-valgets vinner KrF og syv prosent stemte ikke. Ap tiltrakk seg 28 prosent av hjemmesitterne fra 1993, mot FrP som trakk seks prosent fra denne gruppen.

Partiene har imidlertid svært ulike størrelse, slik at det ut fra tabell 4-6 er vanskelig å avgjøre betydningen av velgervandringene for de ulike partienes oppslutning i 1997. Ved å snu prosentueringsretningen og ta utgangspunkt i velgernes stemmegivning i 1997, kan vi få et bilde av dette. Tabell 4-7 viser at nesten 70 prosent av FrPs velgere kom "utenfra" i 1997. For Aps del kom 27 prosent av

Tabell 4-7 Bruttovandringer: Hvor kom 1997-velgerne fra?

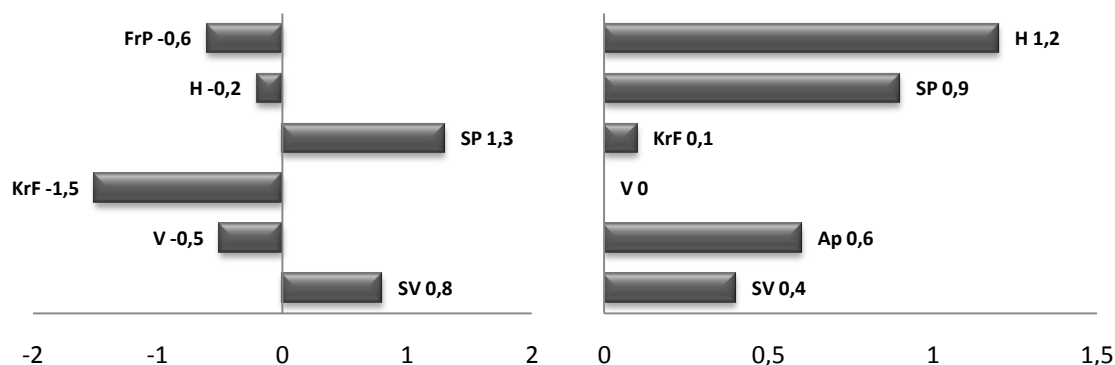
PARTIVALG 1997								
PARTIVALG 1993	SV	Ap	V	KrF	SP	H	FrP	Stemte ikke
SV	40	5	6	5	3	0	5	2
Ap	20	73	12	13	2	6	12	20
V	2	0	34	4	0	0	3	2
KrF	3	1	3	39	2	0	2	4
SP	7	4	12	21	82	5	13	14
H	0	2	18	9	2	66	20	11
FrP	0	1	6	0	2	4	31	0
Stemte ikke	25	13	9	4	7	18	11	46
N	40	263	33	104	55	106	64	91

Prosentueringene går ikke opp til 100% da "andre partier" samt de minste partiene er utelatt. For mine analyser har disse ingen substansiell interesse. (Kilde: Valgundersøkelsen 1997)

velgermassen fra andre partier. Kun en prosent av partiets velgere i 1997 var tidligere FrP-velgere, og hadde altså marginal betydning for Aps valgresultat. SV- og SP-velgerne var langt viktigere og

utgjorde samlet ni prosent av Aps velgere i 1997. Hjemmesitterne fra 1993 representerte hele 13 prosent av Aps velgermasse i 1997. Samtidig var 20 prosent av 1997-valgets hjemmesittere tidligere Ap-velgere. I FrP utgjorde tidligere Ap-velgere 12 prosent av velgermassen i 1997. Sp-velgerne utgjorde 13 prosent og tidligere Høyrevelgere hele 20 prosent, hvilket betyr at hver femte FrP-velger i 1997 stemte Høyre i 1993. Tidligere hjemmesittere var også viktige, og utgjorde 11 prosent av velgermassen.

Tabell 4-6 og 4-7 viste bevegelsene mellom partiene og de som ikke stemte. Imidlertid gjør partienes ulike størrelser det vanskelig å få endelig oversikt over velgernes partiskifter totalt sett. Ved å prosentuerer velgervandringene ut fra hele panelutvalget kan nettoendringene for de ulike partiene påvises. Figur 4-17 viser netto gevinst og tap for henholdsvis Ap og FrP.

Figur 4-17 Netto gevinst og tap ved valget i 1997. Ap til venstre, FrP til høyre. Positive tall indikerer netto gevinst, negative tall netto tap. (Kilde: valgundersøkelsen 1997)

FrP vant velgere fra alle andre partier med unntak av V. Partiet hadde en gevinst på 0,6 i forhold til Ap, men gevinsten var enda større i forhold til SP (0,9) og klart størst i forhold til Høyre. Arbeiderpartiet tapte velgere til FrP, men tapte nesten like mange til V og klart flest til KrF. Ap hadde betydelig gevinst i forhold til SV og særlig SP. Samlet ser vi altså en viss tendens til at Ap og FrP utveksler velgere, men totalinntrykket bekrefter det som ble nevnt innledningsvis. Velgerne beveger seg i hovedsak innad i egen blokk eller til tilstøtende partiblokk, og sjeldnere på tvers av hele det politiske spektrumet. Det kan også være verdt å ha i mente at 1997-valget etterfulgte EU-avstemningen i 1994. Valgkampen i 1993 var sterkt preget av EU-avstemningen, som snudde opp ned på tradisjonelle mønstre blant velgerne.

Valget i 2001

Tabell 4-8 viser at kun 56 prosent av Aps velgere og 47 prosent av FrPs velgere var lojale mellom 1997 og 2001. Ap tapte to prosent av sine velgere til FrP, fem prosent

Tabell 4-8 Bruttovandringer: Hvor gikk 1997-velgerne?

PARTIVALG 1997								
PARTIVALG 2001	SV	Ap	V	KrF	SP	H	FrP	Stemte ikke
SV	73	10	12	4	11	1	1	12
Ap	11	56	3	5	2	5	3	7
V	0	1	44	5	3	5	0	1
KrF	2	5	12	55	11	5	0	7
SP	0	1	9	3	50	0	0	5
H	4	13	17	9	5	69	32	10
FrP	0	2	0	6	5	5	47	6
Stemte ikke	8	12	3	11	8	9	12	52
N	48	205	34	106	60	102	75	95

Prosentueringene går ikke opp til 100% da "andre partier" samt de minste partiene er utelatt. For mine analyser har disse ingen substansiell interesse. (Kilde: Valgundersøkelsen 2001)

til KrF, 10 prosent til SV og 13 prosent til Høyre. 12 prosent av Aps 1997-velgere ble hjemme i 2001. For FrPs del gikk kun tre prosent av 1997-velgerne til Ap fire år senere. Tolv prosent av

partiets 1997-velgere valgte å ikke stemme. Det virkelig store tapet for FrPs del gikk imidlertid til Høyre, som fikk hele 32 prosent av FrPs 1997-velgere.¹⁹ Det er også verdt å merke seg at seks prosent av KrFs velgere gikk til FrP, mens ingen gikk motsatt vei.

Prosentueringsretningen er snudd også for dette valget, for å få et bilde av hvor stor relativ betydning ”innvandringen” fra de ulike partiene hadde for oppslutningen i

Tabell 4-9 Bruttovandringer: Hvor kom 2001-velgerne fra?

PARTIVALG 2001								
PARTIVALG 1997	SV	Ap	V	KrF	SP	H	FrP	Stemte ikke
SV	41	3	0	1	0	1	0	3
Ap	23	80	10	11	5	17	7	21
V	5	1	48	4	7	4	0	1
KrF	5	3	16	63	7	7	12	10
SP	8	1	7	8	70	2	5	3
H	1	4	16	5	0	47	8	8
FrP	1	1	0	0	0	16	58	8
Stemte ikke	13	5	3	8	11	6	10	42
N	86	142	31	92	43	151	60	117

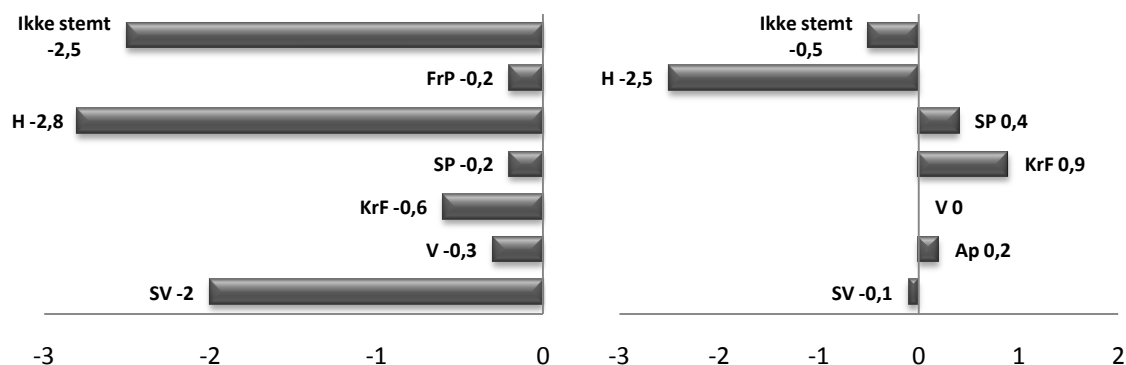
Prosentueringene går ikke opp til 100% da ”andre partier” samt de minste partiene er utelatt. For mine analyser har disse ingen substansiell interesse. (Kilde: Valgundersøkelsen 2001)

2001. Tabell 4-9 viser at Frps velgermasse i 2001 bestod av syv prosent tidligere Ap-velgere, fem prosent SP-velgere, åtte prosent Høyrevelgere og hele 12 prosent tidligere KrF-velgere. For

Arbeiderpartiets del utgjorde ”gamle” velgere 80 prosent av velgermassen i 2001, men som vist i tabell 4-8 klarte Ap kun å holde på 56 prosent av 1997-velgerne. Dette reflekterer partiets dårlige valgresultat og den svake rekrutteringen partiet hadde fra andre partier i 2001. Kun en prosent av Aps 2001-velgere kom fra FrP. Tre prosent kom fra henholdsvis SV og KrF, mens det største tilsiget kom fra tidligere Høyrevelgere (fire prosent). Heller ikke ved dette valget ser det ut til at FrP og Ap utvekslet velgere i størst grad. Ap-velgerne fra 1997 var langt viktigere for Høyre, KrF, V og ikke minst SV i 2001 enn de var for FrP. Før endelige konklusjoner kan trekkes, må imidlertid nettovandringene kontrolleres.

Høyre ble utnevnt som en av valgvinnerne sammen med SV i 2001. Som det fremkommer av figur 4-18, tapte både Ap og FrP massivt til Høyre. Ap tapte betydelig også til SV og hjemmesitterne, samt til KrF og i noen grad til Venstre. FrP var imidlertid den svakeste profitøren sammen med SP.

¹⁹ Overgangene mellom FrP og Høyre er større i panelmaterialet enn valgdagsmålingene. Dette ”skyldes at mange FrP-velgere feilaktig hevder at de stemte på Høyre i 1997.” (Aardal 2003e: 35).

Figur 4-18 Netto gevinst og tap ved valget i 2001. Ap til venstre, FrP til høyre. Positive tall indikerer netto gevinst, negative tall netto tap. (Kilde: Valgundersøkelsen 2001)

For FrPs del hadde partiet en svak gevinst fra Ap og noe mer fra SP. Igjen er det verdt å legge merke til FrPs gevinst i forhold til KrF, som ved dette valget utgjorde den største gruppen ”innvandrere”. Tendensene ved dette valget bekrefter funnene fra 1997-valget. De største velgervandringene går innad i samme partiblokk og til tilstøtende blokk. Videre er det tydelig at utskiftningene mellom den sosialdemokratiske og den borgerlige blokken ved dette valget i langt større grad går mellom Ap og Høyre samt FrP og Høyre, enn de går mellom Ap og FrP.

Valget i 2005

Tabell 4-10 viser at Ap hadde 78 prosent trofaste velgere mellom 2001 og 2005, for FrP var andelen 61 prosent. FrP har typisk hatt lite lojale velgere, men som vi ser er

Tabell 4-10 Bruttovandring: Hvor gikk 2001-velgerne?

PARTIVALG 2001								
PARTIVALG 2005	SV	Ap	V	KrF	SP	H	FrP	Stemte ikke
SV	42	4	15	3	3	2	0	8
Ap	33	78	18	15	14	13	15	23
V	0	2	55	7	3	8	2	2
KrF	0	0	0	40	0	1	0	3
SP	8	4	4	9	64	2	2	3
H	2	4	4	3	5	51	9	8
FrP	2	2	0	15	5	16	61	14
Stemte ikke	11	5	4	8	3	7	10	39
N	101	138	27	74	36	174	59	107

Prosentueringene går ikke opp til 100% da ”andre partier” samt de minste partiene er utelatt. For mine analyser har disse ingen substansiell interesse. (Kilde: Valgundersøkelsen 2005)

ikke lojaliteten lav sammenlignet med de øvrige partiene. Prosentandelen lojale velgere i FrP er også lavere her enn det som kom frem gjennom meningsmålingene rundt valget. Avviket

kan muligens forklares med at ”mange som ikke stemte ved foregående valg, hevder at de stemte FrP.” (Aardal 2007e: 27). Som kommentert over, var 2001-valget svakt for Arbeiderpartiet. Den høye lojalitetsprosenten for Aps del er derfor ikke

oppsiktsvekkende, da det til en viss grad kan antas at kjernevelgerne ble i partiet i 2001. Aps tap til de andre partiene var relativt små og jevnt fordelt, og heller ikke ved dette valget var det FrP som fikk flest av Aps tidligere velgere. Fire prosent gikk til henholdsvis SV, SP og Høyre, fem prosent valgte å ikke stemme og kun to prosent gikk over til FrP. Samtlige av de øvrige partiene tapte store andeler av sine 2001-velgere til Ap. Femten prosent av FrPs 2001-velgere gikk til Ap og ni prosent til Høyre. Høyre mistet store andeler av sine 2001-velgere til Ap og FrP. Tretten prosent gikk til Ap og 16 prosent til FrP. KrF tapte også 15 prosent av sine tidligere velgere til Ap. De største tapene har imidlertid V med 18 prosent og SV med hele 33 prosent. Det er også oppsiktsvekkende at KrF mistet 15 prosent av sine 2001-velgere til FrP, mens Fremskrittspartiet heller ikke ved dette valget tapte velgere andre veien.

I tabell 4-11 er prosentueringsretningen snudd, for å belyse hvor 2005-velgerne kom fra. Velgere som stemte Ap i både 2001 og 2005 utgjorde 48 prosent av partiets velgerskare ved 2005-valget. Dette indikerer betydningen av tilsiget av nye

Tabell 4-11 Bruttovandringer: Hvor kom 2005-velgerne fra?

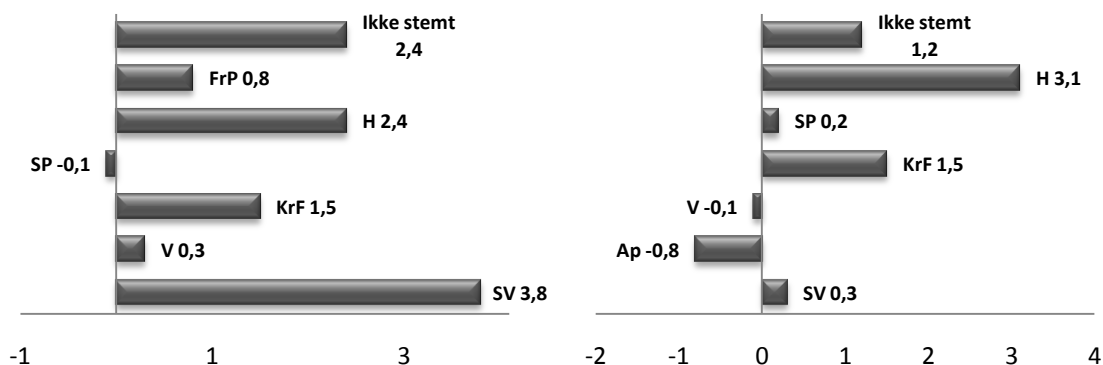
PARTIVALG 2005								
PARTIVALG 2001	SV	Ap	V	KrF	SP	H	FrP	Stemte ikke
SV	61	15	0	0	15	2	2	13
Ap	7	48	7	0	11	4	3	8
V	6	2	36	0	2	1	0	1
KrF	3	5	12	86	13	2	11	7
SP	1	2	2	0	42	2	2	1
H	4	10	36	6	6	76	29	14
FrP	0	4	2	0	2	4	37	7
Stemte ikke	12	11	5	9	5	8	15	48
N	70	224	42	35	54	115	98	87

Prosentueringene går ikke opp til 100% da "andre partier" samt de minste partiene er utelatt. For mine analyser har disse ingen substansiell interesse. (Kilde: Valgundersøkelsen 2005)

velgere for partiets totaloppslutning. For FrPs del er tendensen enda tydeligere. 2001-velgerne utgjorde kun 37 prosent av partiets velgere i 2005, og hele 29 prosent var tidligere Høyrevelgere. FrP hadde

også en stor andel tidligere hjemmesittere blant sine velgere ved 2005-valget (15 prosent). Kun tre prosent av FrPs velgere ved siste valg var tidligere Ap-velgere. Tilsvarende utgjorde tidligere FrP-velgere kun fire prosent av Aps totale velgermasse i 2005. Tidligere SV- og Høyre-velgere utgjorde til sammenligning henholdsvis hele 15 og 10 prosent av Aps 2005-velgere. I FrP er det igjen påfallende at 11 prosent av partiets 2005-velgere kom fra KrF, som følger opp tendensen fra 2001 med betydelige lekkasjer fra partiet.

Nettovandringene ved 2005-valget er vist i figur 4-19. Ap hadde et meget godt valg med netto gevinst fra nesten alle andre partier, med et lite unntak for SP. Partiet hadde stor gevinst i forhold til både hjemmesitterne fra 2001 og tidligere Høyrevelgere. Ap hadde klart størst gevinst i forhold til tidligere SV-velgere. Partiet hadde også betydelig netto gevinst i forhold til KrF. Det er også bemerkelsesverdig at Ap hadde stor netto gevinst i forhold til FrP. Det var altså ikke FrP som tok Aps velgere i 2005, men stikk motsatt. FrP hadde en viss netto gevinst i forhold til SV og

Figur 4-19 Netto gevinst og tap ved valget i 2005. Ap til venstre, FrP til høyree. Positive tall indikerer netto gevinst, negative tall netto tap. (Kilde: Valgundersøkelsen 2005)

SP, og god netto tilstrømning av velgere som ikke stemte i 2001. Nettogevinsten i forhold til KrF var betydelig. Den største gevinsten var imidlertid i forhold til Høyres velgere. Det bør også bemerkes at det har vært meget små overganger mellom Venstre og FrP ved alle valgene. Venstre ser ut til å være det eneste partiet som ikke ”lekker” til FrP. Generelt for valget i 2005 gjelder at det var tydelige skifter mellom de partiene som lå nærmest hverandre både til venstre og høyre i det politiske landskapet. Den største enkeltvandringen gikk fra SV til Ap, tett fulgt av vandringen fra Høyre til FrP.

Velgervandringer: FrP – Arbeiderpartivelgerens annet hjem?

Målet for denne delen av analysene har vært å kunne besvare følgende hypotese:

H14 Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet går valgervandringer til og fra Ap og FrP i all hovedsak mellom disse to partiene.

H14 får meget svak støtte. Mine funn viser at Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet i noen grad utveksler velgere. Det ble imidlertid meget tydelig gjennom analysene av

valgene mellom 1997 og 2005 at velgervandringene sett stort følger underliggende ideologiske mønstre. FrP og Ap har ikke ved noe valg de største overgangene av velgere seg imellom. Høyrevelgerne utgjorde FrPs største reservoar av potensielle velgere og motsatt. Videre gikk de største nettovandringene mellom den sosialdemokratiske- og den borgerlige blokken mellom Ap og Høyre.

På bakgrunn av dette er det vanskelig å omtale Fremskrittspartiet som et arbeiderparti. FrP og Ap har imidlertid det til felles at partiene trekker velgere fra store deler av det politiske landskapet, og dermed kan begge partier sies å ha mer preg av å være catch all-partier. Et moment kan imidlertid fastslås. FrPs og Aps velgere, tatt i betraktning de to partienes størrelse, har ikke avgjørende betydning for disse to partienes totale oppslutning. Det er langt viktigere å merke seg at FrP har sterk og økende tiltrekningskraft på Kristelig Folkepartis velgere. Så langt ser utvekslingen av velgere ut til å gå utelukkende i FrPs favør. Det er også stor utveksling av velgere mellom Senterpartiet og FrP, tatt i betraktning sistnevnte partis politikk overfor små- og utkantkommuner. Venstre ser ut til å være det eneste partiet som bare i begrenset grad utveksler velgere med FrP. Hvordan kan mønstrene i velgernes vandring mellom partiene forklare? Hvordan har det seg at FrP trekker velgere fra hele det politiske spektrumet? Hvorfor er KrF-velgerne i 2001 og 2005 viktigere for FrPs totaloppslutning enn Ap-velgerne? I neste trinn av analysene settes velgernes sosiale bakgrunn og holdninger inn i en samlet analysemodell, for å komme nærmere endelige svar på mine hypoteser.

4.4 Samlet modell – regresjon

Hittil har jeg sett på Ap- og FrP-velgernes sosiostrukturelle bakgrunn, vurdert holdninger både for gjennomsnittsvelgeren og i ulike undergrupper, samt analysert velgernes vandring mellom partier. I denne siste delen av analysene sees de ulike elementene i sammenheng. Alle uavhengige variabler inngår i multinomisk, logistisk regresjon for å kontrollere effektene på stemmegivning. Sosiale bakgrunnsvariabler utgjør modell 1. Holdningsdimensjonene er tatt inn i analysene enkeltvis i de påfølgende modellene. Innvandring-solidaritet kommer inn i modell 2, offentlig-privat i modell 3, vekst-vern i modell 4, moral-religion i modell 5, global-nasjonal i modell 6 og sentrum-periferi i modell 7. Lav verdi på dimensjonene indikerer henholdsvis at velgeren er negativ til innvandring, positiv til offentlig økonomisk politikk, ønsker vekst fremfor vern, har religiøs orientering, prioriterer global fremfor nasjonal og orienterer seg mot periferi fremfor sentrum. Videre har jeg kjørt separate regresjonsanalyser med to sentrale holdningsindikatorer for stemmegivning til radikale høyrepartier, politisk tillit og økonomist protest. Disse er ekskludert i modellene over, da enkelte sentrale variabler ble sterkt påvirket etter kontroll for disse to variablene. Det er videre sannsynlig å anta at enkelte enheter påvirker estimeringen i stor grad når det kontrolleres for et høyt antall uavhengige variabler. Av disse årsakene har jeg valgt å kjøre analysene separat.

Resultatene presenteres i tabeller med antilogaritmen av regresjonskoeffisientene oppgitt som oddsrater samt signifikansnivå. For hvert valg viser jeg også en tabell for modellforbedring ettersom de ulike holdningsdimensjonene inkluderes. Referansekategorien er øvrige norske velgere. Det betyr at Aps og FrPs velgere sammenlignes med de av Norges velgere som ikke stemte på disse to partiene.

Valget i 1997

Valget i 1997 var spesielt på mange måter. For det første etterfulgte valget den dramatiske EU-avstemningen i 1994, som brøt normale mønstre blant velgerne. Derne st gjorde Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet sine beste valg noensinne i

1997. Høyre gjorde sitt til da dårligste valg, og den store vinneren fra 1993-valget, EU-motstanderen Senterpartiet, halverte sin oppslutning. Arbeiderpartiet gjorde sitt nest dårligste valg siden 1930 (Aardal 1999c:8ff).

I utgangspunktet så alt ut til å ligge til rette for at Arbeiderpartiet skulle få fornyet tillit. De fleste piler i det politiske regnskapet pekte oppover da Gro Harlem Brundtland overlot statsministerposisjonen til Torbjørn Jagland knapt et år før valget. Opposisjonen klarte imidlertid å stille statsministeren i et meget negativt lys i en helt sentral valgkampsak, nemlig eldreomsorg. Den økende oljeformuen kan ha bidratt til å synliggjøre manglene i helse- og omsorgssektoren ved å skape økende misnøye blant velgerne over økende sykehuskøer og manglende tilbud til eldre. FrP skåret høyt blant velgere som prioriterte disse sakene, og de beste meningsmålingene for partiet viste en oppslutning på over 25 prosent, noe som sjokkerte de øvrige partiene. Jagland og Arbeiderpartiet endret taktikk i valgkampen, og for første gang ble FrP erklært som hovedmotstander. Dette i kontrast til tidligere i valgkampen, da Ap og Høyre, i tråd med de tradisjonelle fiendebildene i politikken, utropte hverandre til hovedmotstandere. Jaglands offensiv mot FrP rettet seg mot partiets forsøk på å forsvare svake grupper som syke og eldre. Innvandringspolitikken, som både i 1989 og 1993 hadde preget FrPs politikk, fikk ikke samme oppmerksomhet som velferdspolitikken. Partiets gode valgresultat i 1997 kan med andre ord antas å henge sammen med andre saker. Innvandringsdebatten havnet også langt ned på velgernes totale rangering av viktigste saker. Aps taktikk bragte FrP på defensiven og partiet endte med en valgoppslutning rundt 10 prosentpoeng lavere enn de beste meningsmålingene (jmf. Figur 1-1). Jagland stilte i valgkampinnspurten sitt famøse kabinettsspørsmål overfor folket. Hvis Ap ikke klarte å oppnå samme resultat som ved valget i 1993 (36,9 prosent) ville regjeringen gå av. Regjeringen gikk av etter å ha oppnådd kun 35 prosent av stemmene (Aardal 1999c:8ff; Narud 1999: 120ff).

Tabell 4-12 viser analysen av FrPs og Aps velgere ved valget i 1997. Tabellen viser resultatene fra den komplette modellen, det vil si at både sosiale bakgrunnsvariabler og alle holdningsdimensjonene er med i analysen. For

Tabell 4-12 Multinomisk logistisk regresjon valget 1997

Variabel	Ap		FrP	
	Exp(B) OR	Sig.	Exp(B) OR	Sig.
Kjønn	1.188	.135	.854	.410
Alder	1.011	.002	.995	.400
Utdanning	.649	.004	1.165	.555
Arbeider	1.788	.002	.841	.537
Lav.off.funk	1.368	.142	.821	.566
Høy.off.funk	1.888	.004	.490	.090
Lav.priv.funk	1.536	.054	.832	.599
Høy.priv.funk	1.856	.002	1.141	.647
Selvstendig	1.577	.084	1.438	.306
LO-medlem	2.179	.000	1.897	.004
Innvandring-Solidaritet	1.029	.025	.765	.000
Offentlig-Privat	.905	.000	1.061	.010
Vekst-Vern	.890	.000	.932	.003
Moral-Religion	1.073	.000	1.026	.231
N	609		187	
-2LL Endring	512.835	df=28	Sig.=.000	
Nagelkerke R ²	.269			

Avhengig variabel har tre verdier: Ap, FrP og Andre.
Verdien Andre er referanseverdi.

Arbeiderpartiets vedkommende har ulike sosiale bakgrunnsvariabler signifikante utslag. Alder, utdanning, det å være arbeider, høyere offentlig funksjonær samt LO-medlemskap påvirker AP-velgernes stemmegivning signifikant. Det betyr at vi med en viss feilmargin kan være sikre på at resultatene ikke skyldes tilfeldigheter. For FrPs del er det kun signifikant utslag for LO-medlemskap.

Som vist i figur 4-2 var valget i 1997 det første der partiet gjorde et solid innhogg blant norske LO-medlemmer. Effektene er sammenlignbare for variabler med samme skala. Oddsraten for å stemme FrP øker med LO-medlemskap, men oddsen er enda større for å stemme Ap. Som forventet ut fra analysene av velgermassenes sosiale sammensetning, øker oddsen for å stemme Ap med økende alder. Videre synker oddsen for å stemme Ap hvis velgeren har universitets/høyskoleutdanning. LO-medlemskap er den sosiale bakgrunnsvariabelen som i høyest grad øker oddsen for å stemme Arbeiderpartiet. Det er også verdt å legge merke til høyere funksjonærer i både privat og offentlig sektor, oddsen for å stemme Ap er høyere blant disse enn blant arbeidere. Blant FrPs velgere er det ingen signifikante yrkeseffekter. I modellen som kun inkluderer sosiale bakgrunnsvariabler (ikke vist) var det imidlertid signifikant og sterk positiv effekt for selvstendig næringsdrivende som økte oddsen for å stemme FrP i forhold til andre partier. Det var også en negativ effekt av utdanning, noe som reduserte oddsen for å stemme FrP i større grad enn effekten vi

ser for Aps del. Disse effektene forsvant imidlertid i modell 2 der det kontrolleres for holdning til innvandring. Her var imidlertid kjønn signifikant, og viste at oddsen for å stemme FrP sank kraftig hvis velgeren var kvinne. Kjønnseffekten forsvant imidlertid da holdning til offentlig-privat ble kontrollert for. Det er påfallende at effektene av sosiale bakgrunnsvariabler blir ikke-signifikante ettersom holdningsvariablene kommer inn i modellen. Det samsvarer godt med at FrP oppstod på siden av den tradisjonelle skillelinjemodellen, som vist i kapittel 2. Velgernes holdninger har med andre ord avgjørende betydning for stemmegivningen, og FrP-velgerne er tydelig forankret i ideologiske sakskomplekser av nyere dato.

Høy verdi (solidarisk holdning) på innvandring-solidaritetsdimensjonen påvirker oddsraten i størst grad for FrP-velgerne, og reduserer oddsen for å stemme på partiet. Vekst-verndimensjonen var også signifikant for partiets velgere i 1997, og hadde større effekt enn holdning til offentlig-privat. Dette indikerer at for FrP-velgernes del var innvandringsspørsmålet klart viktigst, til tross for at norske velgere som helhet rangerte innvandring meget lavt på listen over valgets viktigste saker (Aardal 1999c: 24f). Blant Arbeiderpartiets velgere ser vi, til tross for meget beskjeden effekt, at solidarisk holdning øker oddsen for å stemme Ap. Økonomisk politikk har langt større påvirkning på oddsraten for å stemme Ap, og går i motsatt retning av FrP-velgerne. Effekten av holdning til vekst-vern går imidlertid i samme retning som blant FrP-velgerne, men oddsen er noe større for å stemme Ap. Sekulær orientering er også signifikant for Ap-velgernes del, men i svakere grad enn de øvrige dimensjonene. Setter vi disse funnene i sammenheng med velgervandringene, er det i hovedsak de som ønsker offentlige løsninger som trekkes mot Arbeiderpartiet, parallelt med vekstorientering og i mindre grad sekulære holdninger. Det som først og fremst trakk velgere til FrP var skeptiske holdninger til innvandring (Aardal 1999a: 101f). Det kan derfor antas at FrP ville gjort et enda bedre valg hvis innvandring hadde vært høyere på samtlige velgeres agenda.

Tabell 4-13 viser modellvurderingen for analysen over. Samtlige trinn forbedrer analysemodellen signifikant i forhold til foregående modeller. Det interessante her er imidlertid å se på effekten av de ulike holdningsdimensjonene på

modellens kvalitet. Med bare sosiale bakgrunnsvariabler inne er pseudo- R^2 på .086.

Tabell 4-13 Modellvurdering 1997

Model	-2LL*	Endring**	Sig.	Nagelkerke R^2	Endring
1	151.1		.000	.086	
2	360.0	208.9	.000	.196	+.110
3	403.1	43,1	.000	.217	+.021
4	480.3	77.2	.000	.254	+.037
5	512.8	32.5	.000	.269	+.015

* -2LL = Kj^2 . Kolonnen viser endring i -2LL verdi i modell uten/med uavhengige variabler.

** Modellforbedring ved inkludering av holdningsdimensjonene.

Modell 1 innehar sosiale bakgrunnsvariabler, de neste modellene innfører holdningsdimensjonene trinnvis.

Etter kontroll for innvandring-solidaritet øker denne med hele .110 og endringen i -

2LLverdien er markant. De

øvrige holdningsdimensjonene

har ikke i nærheten av samme

påvirkning på analysemodellens

kvalitet. Resultatene fra binomisk logistisk regresjon (ikke vist), der Aps og FrPs velgere ble analysert enkeltvis mot alle andre, viste at innvandring-solidaritet hadde meget liten effekt for Aps del (R^2 +.015) og meget sterk effekt for FrPs del (R^2 +.207). Til tross for at R^2 -verdiene for sosial bakgrunn var lave for begge partier, er det verdt å legge merke til at den for Aps vedkommende var .076 mens den for FrP-velgernes del kun var .025. Sosial bakgrunn hadde med andre ord lite å si for begge partiers velgere, men klart minst for FrPs tilhengere. Som vist i tabell 4-12 var det signifikante effekter for flere yrkesgrupper, utdanning og LO-medlemskap blant Aps velgere.

Lav politisk tillit og økonomiske protestholdninger er karakteristiske for radikale høyrepartiers velgere (jmf. Kapittel 2). Tabell 4-14 gir et bilde av "mine" velgeres holdninger til disse sakskompleksene. For Arbeiderpartiets del øker stigende

Tabell 4-14 Multinomisk logistisk regresjon politisk tillit og bruk av oljeformuen 1997

	Ap		FrP	
Variabel	Exp(B) OR	Sig.	Exp(B) OR	Sig.
Politisk tillit	1.298	.000	.669	.000
Oljeformuen	.514	.000	1.729	.005
N	531		175	
-2LL Endring	149.213	df=4	Sig.=.000	
Nagelkerke R ²	.097			

Avhengig variabel har tre verdier: Ap, FrP og Andre.

Verdien Andre er referanseverdi.

politisk tillit blant velgerne oddsen for å stemme på partiet. Et ønske om å

bruke mer av oljeformuen reduserer

oddsen for å stemme Arbeiderpartiet

sammenlignet med andre partier. For

FrP-velgernes del er bildet motsatt.

Høy politisk tillit reduserer oddsen for

å stemme på partiet, mens et ønske om

økt oljepengebruk klart øker oddsen. Aardal (1999b: 178ff) fant tilsvarende resultater i en analyse av 1997-velgernes tillit til politikerne, partier og de folkevalgte. FrP-

velgerne uttrykte langt mer mistillit enn gjennomsnittet av den norske befolkningen, mens Aps velgere derimot hadde mindre mistillit enn snittet. Videre fant Aardal (1999b) at negativ holdning til innvandring hang tett sammen med politisk mistillit. Velgere med slike syn ble i stor grad fanget opp av FrP (ibid.). Det er med andre ord to meget forskjelligartede velgergrupper vi ser konturene av her. Samlet kan det fastslås at holdning til økonomisk politikk og vekst-vern hadde stor betydning i forhold til å stemme Arbeiderpartiet. LO-medlemskap hadde klart størst effekt på oddsraten av de sosiale bakgrunnsvariablene, men også ulike yrkesgrupper hadde positiv, signifikant effekt. I FrP ser det ut til at holdninger hadde nesten alt å si og disse gikk, med unntak av vekst-vern, i motsatt retning av Ap-velgernes holdninger. Kritisk holdning til sakskomplekser relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen, lav politisk tillit og økonomisk protest ser ut til å kjennetegne FrP-velgerne. Før endelige konklusjoner kan trekkes, skal imidlertid stortingsvalgene i 2001 og 2005 utsettes for tilsvarende granskning. Som nevnt i kapittel 1, var det først i 2003 Carl I. Hagen titulerte partiet som det nye arbeiderpartiet, og det vil være interessant å se om vi finner store endringer blant partiets velgere ved disse valgene.

Valget i 2001

Høyre, en av 1997-valgets tapere, ble omtalt som valgvinner fire år senere (selv om valgresultatet i seg selv ikke var en rekord for partiet). Ap tapte over 10 prosentpoeng sammenlignet med valget i 1997. SV gjorde sitt beste valg noensinne, mens Senterpartiet fortsatte nedgangen. Fremskrittspartiet gikk så vidt tilbake sammenlignet med toppnoteringen fire år tidligere.

Bondeviks sentrumsregjering med KrF, SP og V fra 1997 veltet på gasskraftsaken to og et halvt år inn i regjeringsperioden, og Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten. Fra sidelinjen etablerte Fremskrittspartiet nærmest en folkeaksjon mot sterkt økende bensinpriser et drøyt år før valget. FrP satte fingeren på misforholdet mellom Norges stadig økende oljeformue, det faktum at vi selv produserer olje og de høye prisene folket møtte ved landets bensinpumper. I forlengelsen av dette etablerte partiet og Carl I. Hagen et generelt angrep mot norsk skatte- og avgiftspolitik. Ett år før valget oppnådde FrP en til da toppnotering på

meningsmålingene med over 32 prosent støtte i befolkningen, som tilsynelatende ikke bare var drevet av innvandringsskepsis. FrP beholdt velgernes tillit fra 1997 når det gjaldt helse- og sosialpolitikk, samtidig med at skatter og avgifter ble et markeringsområde både for partiet og generelt i valgkampen. Imidlertid var det betydelige interne stridigheter i FrP i forbindelse med nominasjonsprosessene frem til valget og sex-skandalen med Terje Søviknes. Videre ble de ”bruneste” elementene i partiet ryddet ut gjennom det Hagen omtalte som ”aktiv utmelding”, slik at partiets stortingsgruppe ble betydelig barbert. Prosessene medførte svært negativ omtale og velgerne forlot partiet, parallelt med at Høyre begynte å vokse (Aardal 2003a: 6ff). Som vist i analysene av valgervandringer, hadde FrP et betydelig nettotap til Høyre i 2001. Skatt, avgifter og skole/utdanning ble de sentrale sakene for velgerne. Innvandring var også ved dette valget langt nede på listen over samtlige velgeres prioritering av saker (Aardal 2003a: 16).

Tabell 4-15 viser resultatene fra den samlede analysen av velgerne ved valget i 2001. Nesten samtlige koeffisienter er signifikante for Ap-velgernes del. Dette kan antas å henge sammen med partiets dårlige valgresultat, som indikerer at det er partiets kjernevelgere som analyserea. Kjernevelgerne utgjør en gruppe meget distinkte velgere slik at signifikante resultater ikke er overraskende. For FrP-velgernes del var det signifikante utslag for kjønn, alder og holdning til innvandringssolidaritet samt offentlig-privat. Oddsraten for å stemme Ap øker hvis velgeren er kvinne, mens den synker for å stemme FrP hvis velgeren er kvinne. Dette er et tegn på at FrP kan omtales som et manneparti, mens Ap i større grad tiltrekker seg kvinner. For begge partier øker oddsraten med stigende alder, men i størst grad for Ap. Dette samsvarer med mine funn i tabell 4-5, som viste at begge partier var til dels betydelig overrepresentert blant den eldste velgergruppen (51+), samt at Ap var underrepresentert blant de yngste.

Effekten av å være arbeider på stemmegivning til Ap er klart sterkest sammenlignet med de øvrige yrkesgrupper. Som i 1997, øker oddsraten for å stemme Ap med LO-medlemskap også ved dette valget. LO-medlemskap har imidlertid ikke signifikant effekt for velgernes stemmegivning til FrP.

Tabell 4-15 Multinomisk logistisk regresjon valget 2001

Variabel	Ap		FrP	
	Exp(B) OR	Sig.	Exp(B) OR	Sig.
Kjønn	1.325	.042	.650	.032
Alder	1.016	.000	1.012	.035
Utdanning	1.005	.975	.762	.309
Arbeider	2.931	.000	1.406	.286
Lav.off.funk	2.082	.010	1.339	.415
Høy.off.funk	2.266	.009	1.488	.338
Lav.priv.funk	2.563	.001	1.423	.301
Høy.priv.funk	2.263	.005	1.007	.985
Selvstendig	1.820	.101	.840	.676
LO-medlem	1.587	.002	.864	.513
Innvandring-Solidaritet	1.035	.026	.827	.000
Offentlig-Privat	.833	.000	1.056	.020
Vekst-Vern	.881	.000	.938	.015
Moral-Religion	1.044	.006	.998	.937
Global-Nasjonal	.983	.408	.958	.134
Sentrum-Periferi	1.080	.000	.996	.894
N	357		167	
-2LL Endring	428.072	df=32	Sig.=.000	
Pseudo R²	.247			

Avhengig variabel har tre verdier: Ap, FrP og Andre.
Verdien Andre er referanseverdi.

holdning til innvandring, dernest er det en viss effekt av vekstorientering og til slutt offentlig-privat. I Ap er bildet motsatt. Positiv holdning til innvandring påvirker oddsen lite sammenlignet med offentlig-privat, som er klart viktigst, etterfulgt av vekstorientering, sentrumsorientering og sekulære holdninger. På de to sentrale dimensjonene for Ap- og FrP-velgerne går altså holdningene også i 2001 i ulike retninger, men når det gjelder vekst-vern er velgerne mer på linje. Aps velgere spiller på flere strenger, mens FrP-velgerne i høy grad spiller solo på innvandringsskepsis.

Tabell 4-16 Modellvurdering 2001

Model	-2LL*	Endring**	Sig.	Nagelkerke R ²	Endring
1	127.7		.000	.079	
2	254.3	126.6	.000	.153	+.074
3	331.9	77.6	.000	.196	+.043
4	397.8	65.9	.000	.231	+.035
5	409.4	11.6	.000	.237	+.006
6	413.4	4.0	.000	.239	+.002
7	428.1	14.7	.000	.247	+.008

* -2LL = Kj^2 . Kolonnene viser endring i -2LL verdi i modell uten/med uavhengige variabler.

** Modellforbedring ved inkludering av holdningsdimensjonene. Modell 1 innehar sosiale bakgrunnsvariabler, de neste modellene innfører holdningsdimensjonene samt tillit trinnvis.

Som vist i figur 4-2 hadde heller ikke FrP vekst i oppslutningen blant LO-medlemmer i 1997. I modellen uten holdninger (ikke vist) var det signifikante effekter av utdanning (.484) og arbeider (2.108) for stemmegivning til FrP. Disse forsvant imidlertid da effektene ble kontrollert for holdning til innvandring. Holdningsmønsteret blant velgerne fra 1997 gjentar seg i 2001. Oddsen for å stemme FrP i stedet for andre partier endres klart mest med skeptisk

Funnene blir styrket av modellvurderingen for valget. Alle modellene er signifikant bedre enn en modell uten uavhengige variabler. Igjen forbedrer innvandring-solidaritetsdimensjonen

modellens kvalitet i størst grad, med en endring i R^2 på .074 og klart størst endring i -2LL-verdi. Videre forbedrer offentlig-privat og vekst-vern modellen i betydelig grad. I de binomiske analysene (ikke vist) økte R^2 for Ap-velgerne i modell 2 med .014, offentlig-privat bidro med .048 og vekst-vern med .044. For FrPs del økte innvandring-solidaritet i modell 2 R^2 -verdien med hele .129, mens offentlig-privat bidro .020 og vekst-vern med .004. Dette bekrefter tendensene fra 1997-valget. Til tross for at innvandring hadde lav prioritet blant velgerne generelt, hadde det avgjørende betydning for FrP-velgernes del. For Ap-velgernes vedkommende var vekstpolitikk og offentlige økonomiske løsninger av sentral betydning.

Betydningen av de uavhengige variablene kopierer i stor grad mønsteret fra 1997. Det er påfallende at yrkestilhørighet ikke har signifikant betydning for stemmegivningen til FrP. Det var en klar forventning at særlig det å være arbeider skulle ha en signifikant effekt på stemmegivningen til FrP. Det later imidlertid til at partiet tiltrekker seg velgere som er skeptiske til innvandring, uavhengig av yrkesbakgrunn.

Hvis vi ser mine funn i sammenheng med velgervandringene, økte offentlig økonomisk orientering, vekst- samt sentrumsorientering tilbøyeligheten til å velge Ap. For FrPs del er det kun innvandring som slår signifikant ut i forhold til velgervandringer (Aardal 2003c: 102f). Dette indikerer, som i 1997, at endringer i partivalg i stor grad kan forklares med enkeltvelgernes politiske grunnverdier. Så langt kan det dermed fastslås med utgangspunkt i denne analysen, at FrP også i 2001 var mer et innvandringsskeptisk parti enn et arbeiderparti. Gjennomsnittsarbeideren i Ap hadde som vist i figur 4-8 langt mer innvandringskritiske holdninger enn partiets gjennomsnittsvelger, men det er tydelig at økonomisk politikk og vekst var avgjørende for Arbeiderpartiets arbeidervelgere. I FrP er det som i 1997 innvandring, og i langt mindre grad vekst og privat økonomisk orientering som er utslagsgivende for partiets velgere. Den svake betydningen av høyreorientert økonomisk politikk bygger opp under Bjørklunds (2009: 23) antagelse: "Det må antas å være andre forhold som gjør at de med tilhørighet til arbeiderklassen stemmer til høyre." Som jeg

har vist har lav verdi på innvandring-solidaritetsdimensjonen avgjørende betydning for oddsen for å stemme Fremskrittspartiet.

Med tanke på den sterke nettogevinsten FrP hadde i forhold til KrF (jmf. figur 4-18), viser mine funn at høy verdi (sekulær orientering) på moral-religionsdimensjonen reduserer oddsen for å stemme FrP, men dimensjonen er ikke signifikant og tillegges derfor ikke vekt. Det kan imidlertid være verdt å huske den tydelige religiøse dreiningen i enkelte av FrPs velgersegmenter vi så under analysene av velgergruppens gjennomsnittsholdninger.

Ved valget i 1997 tiltrakk FrP seg velgere med større mistillit til politikere enn gjennomsnittet av norske velgere. Mønsteret gjentar seg tydelig i 2001. Tabell 4-17 viser at oddsen for å stemme Arbeiderpartiet øker hvis uavhengig variabel *politisk tillit* økes med en skalaenhet. Et ønske om å bruke mer av oljeformuen for å løse

Tabell 4-17 Multinomisk logistisk regresjon politisk tillit og bruk av oljeformuen 2001

Variabel	Ap		FrP	
	Exp(B) OR	Sig.	Exp(B) OR	Sig.
Politisk tillit	1.361	.000	.731	.000
Oljeformuen	.529	.000	.1991	.009
N	306		152	
-2LL Endring	109.156	df=4	Sig.=.000	
Nagelkerke R ²	.079			

Avhengig variabel har tre verdier: Ap, FrP og Andre.
Verdien Andre er referanseverdi.

aktuelle samfunnsproblemer reduserer oddsen for å stemme Ap. For FrP-velgerne øker oddsen klart for å stemme FrP klart med økonomiske protestholdninger og synker markant med økende politisk tillit. FrP-velgerne har i likhet med i 1997 de

klart største negative avvikene fra holdningene til gjennomsnittsnordmannen, mens Arbeiderpartiets velgere er blant de mest positive. Fremskrittspartiet hadde i 2001 mer enn tre ganger så høy oppslutning blant misfornøyde velgere som blant fornøyde. Også ved dette valget var det sterk sammenheng mellom lav politisk tillit og innvandringsskepsis, samt misnøye med egen økonomisk situasjon (Aardal 2003d: 219f). Disse funnene er nok en indikator på at FrP-velgerne avviker fra det bildet jeg har tegnet av Arbeiderpartiets velgere. Parallelt med dette bør det også understrekes at en stor andel av norske velgere mente at staten burde øke bruken av oljepenger for å løse samfunnsproblemer. Aardal (2003d: 222) fant at blant velgere som både ønsker lavere skatter og avgifter samt økt bruk av oljepenger, saksområder der FrP-velgerne uttrykker seg tydeligst av alle (2003b: 58f), er den politiske tilliten klart lavest. Sett i

sammenheng med at den offentlige pengebruken til velferd var større enn noensinne, og den generelt gunstige økonomiske situasjonen, omtaler Aardal (2003d:222) paradokset som ”de stigende forventningers misnøye”. Ap-velgernes holdninger befinner seg på samme side av skalaen, men i helt motsatt ende av spekteret (2003b: 58f). Det er altså klare tendenser til utbredte protestholdninger blant FrP-velgerne. En foreløpig konklusjon må derfor bli at det ved valget i 2001 vanskelig lar seg forsvare å omtale partiet som et arbeiderparti, målt opp mot Arbeiderpartiets velgere. Hvordan ser bildet ut i 2005, to år etter at Hagen stolt proklamerte ”Vi er det nye Arbeiderpartiet!”?

Valget i 2005

Ved siste stortingsvalg pekte de fleste indikatorer i landet oppover. Likevel mistet mindretallskoalisjonen bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre regjeringssposisjonen. Krf og Høyre opplevde i tillegg å gjøre sine svakeste valg i historien. Fremskrittspartiet oppnådde en ny rekordoppslutning på 22,1 prosent av stemmene. Arbeiderpartiet ble også utropt til valgvinner. Til tross for at valgresultatet i historisk sammenheng var svakt, gjorde partiet det meget godt sammenlignet med valget fire år tidligere.

Flertallsregjeringen bestående av SV, Ap og SP brøt en lang tradisjon med mindretallsregjeringer i norsk politikk. Regjeringsalternativet var presentert i god tid før valget som utfordrer til den sittende, borgerlige koalisjonen, og velgerne hadde følgelig klare alternativer å forholde seg til. Skatte- og avgiftspolitikken som dominerte velgernes saksorienteringer i 2001 var relativt sett mindre interessant fire år senere. Tvert imot ble Bondevik-regjeringen kritisert for å ha favorisert privat berikelse fremfor håndtering av uløste sosiale utfordringer. De sentrale sakene var skole og utdanning sammen med eldreomsorg (Karlsen&Aardal 2007: 116). Innvandring var også ved dette valget langt nede på listen over velgernes viktigste saker.

Tabell 4-18 viser resultatene fra den multinomiske regresjonsanalysen. Høy verdi (kvinne) øker oddsen for å stemme Ap. I forhold til valgets viktigste saker

skåret partiet godt blant velgere som var opptatt av skole og utdanning, eldreomsorg, helse og sosial utjevning (Karlsen&Aardal 2007). Dette er saksområder som typisk har opptatt kvinner, noe som kan forklare kjønns effekten vi ser i Ap. LO-medlemskap er også ved dette valget utslagsgivende for å stemme Arbeiderpartiet, og endringen i

Tabell 4-18 Multinomisk logistisk regresjon valget 2005

Variabel	Ap		FrP	
	Exp(B) OR	Sig.	Exp(B) OR	Sig.
Kjønn	1.359	.012	1.018	.684
Alder	1.004	.347	.994	.908
Utdanning	.908	.482	.741	.080
Arbeider	1.483	.076	1.826	.027
Lav.off.funk	1.096	.686	1.443	.227
Høy.off.funk	.931	.778	1.383	.351
Lav.priv.funk	1.500	.064	1.861	.024
Høy.priv.funk	1.515	.072	1.790	.041
Selvstendig	.652	.174	1.859	.050
LO-medlem	1.530	.002	1.206	.304
Innvandring-Solidaritet	.964	.020	.798	.000
Offentlig-Privat	.799	.000	1.064	.001
Vekst-Vern	.927	.000	.973	.162
Moral-Religion	1.048	.001	.985	.357
Global-Nasjonal	.922	.000	.965	.059
Sentrum-Periferi	1.025	.115	1.036	.057
N	568		310	
-2LL Endring	652.519	df=32	Sig.=.000	
Pseudo R²	.324			

Avhengig variabel har tre verdier: Ap, FrP og Andre.
Verdien Andre er referanseverdi.

oddsraten er større enn for kjønn. Ingen av de øvrige sosiale bakgrunnsvariablene var signifikante for Aps del. Blant Fremskrittspartiets velgere økte for første gang det å være arbeider, oddsen for å stemme på partiet. Det var også en signifikant økning i oddsen for å stemme FrP hvis velgerne hadde yrkene privat funksjonær eller selvstendig næringsdrivende. Dette sammenfaller med analysene av velgermassenes sosiale sammensetning i 2005

(jmf. Tabell 4-4). Det påfallende er imidlertid den økte polariseringen langs holdningsdimensjonene. Vekst-orientering er ikke lenger signifikant for oppslutningen til FrP. Som nevnt over var innvandring ikke en dominerende sak for norske velgere, hvilket i utgangspunktet tilsier at vi ikke kan forsvare en påstand om at det var innvandringsskepsis som trakk velgere til partiet. Like fullt var det kun innvandring-solidaritet og offentlig-privat som hadde signifikante utslag for FrP-velgerne sammenlignet med øvrige velgere. Bemerk oddsraten for innvandring-solidaritet, som kan sammenlignes direkte med oddsraten for offentlig-privat. Høy verdi på sistnevnte dimensjon (privat orientering) øker oddsen for å stemme FrP. Høy verdi på innvandring-solidaritet (solidarisk holdning) reduserer imidlertid oddsen for å stemme FrP langt mer. For Arbeiderpartiets oppslutning er bildet motsatt. Høy verdi

på offentlig-privatdimensjonen reduserer oddsen for å stemme Ap langt mer enn de øvrige holdningsdimensjonene, og avstanden til disse er større enn ved de tidligere valgene. Dette er et klart tegn på polariseringen langs offentlig-privatdimensjonen som fant sted før valget i 2005. Et annet utviklingstrekk som bør kommenteres er oddsraten for innvandring-solidaritet. For første gang reduseres oddsen for å stemme Ap med solidariske holdninger. Dette kan mest sannsynlig forklares av to forhold, for det første en tiltagende polarisering og aktualisering av temaer relatert til dimensjonen, dernest den store ”innvandringen” av velgere til Ap ved dette valget. Effekten er imidlertid meget svak, signifikansnivået noe høyere enn for de øvrige dimensjonene. Både vekst-vern, moral-religion og global-nasjonal større påvirkning på oddsen for å stemme Ap.

Sett i sammenheng med velgervandringer var særlig et ønske om offentlig økonomisk politikk utslagsgivende, sammen med vekstorientering og sekulær orientering, for de av velgerne som gikk til Arbeiderpartiet i 2005 (Aardal 2007c: 103f). Igjen er det tydelig at velgerne identifiserte seg med partier som reflekterer holdninger nær deres egne. Med tanke på Fremskrittspartiets betydelige nettogevinster ved valgene i 2001 og 2005 i forhold til KrF, er det paradoksalt at moral-religionsdimensjonen ikke er signifikant for FrP-velgerne som helhet. Det kan imidlertid tenkes at partiets verdikonservative holdninger og program har betydning for enkelte velgere som går fra KrF til FrP, men at eventuelle effekter av dette ”drukner” i analysen av alle velgere. FrP har på mange måter klart å sette religion i sammenheng med innvandringsdebatten og en mer generell diskusjon av ”norske” verdier og kultur. Slik modellen min er operasjonalisert er det imidlertid ikke religiøst standpunkt som ligger til grunn for velgernes overgang fra KrF til FrP. I korrelasjonsanalyser av holdninger og stemmegivning fant Aardal (2007c:103f) at privat orientert økonomi og særlig innvandring var utslagsgivende for velgeroverganger til FrP. Som Holberg (2007) like fullt har påvist, skjedde det noe med de religiøse velgerne i 2005. I en analyse av KrFs tidligere meget stabile ”grunnfjell” av velgere, de såkalte ”organisert aktive”, sammenlignes KrFs og FrPs oppslutning i velgergruppen bakover i tid. Holberg registrerte et fall i KrFs

oppslutning i velgersegmentet fra rundt 50 prosent til knappe 25 prosent mellom 2001 og 2005. FrP økte sin oppslutning blant ”organisert aktive” fra seks prosent til 15,2 prosent (2007:231ff). Det er for tidlig å karakterisere dette som en varig tendens, men som vist i analysen av velgervandringer, har velgerne så langt kun gått en vei. For Kristelig Folkepartis del kan denne lekkasjen til FrP bli en potensiell utfordring. Bjørklund (2007:160) forklarer fenomenet i noen grad med at KrF og FrP har enkelte likhetstrekk gjennom et visst antiestablishment-preg. KrF representerte motkulturene i opposisjon til embetsmannstaten, FrP står mot det etablerte Norge. Vel så viktig kan være at FrP har nærmet seg den religiøse motkulturen (ibid.). FrP fremstår som Israel-vennlig og fastslår i sitt program at partiet vektlegger ”norsk og vestlig tradisjon og kulturarv med basis i det kristne livssyn.” I denne forbindelse kan det også nevnes at jeg i mine analyser fant signifikant økning i oddsen for å stemme FrP etter å ha kontrollert modellen gjengitt i tabell 4-18 for politisk tillit og økonomisk protest (ikke vist).

Tabell 4-19 viser modellvurderingen for analysen av velgerne i 2005. Samlet bidrar innvandring-solidaritetsdimensjonen fremdeles mye til modellkvaliteten. Imidlertid har offentlig-privatdimensjonen mest å si for analysemodellen i 2005. Endringen i kjiqkvadrat og R^2 er klart størst for denne dimensjonen, og i forhold til modellvurderingene for 1997 og 2001, har dimensjonen i økende grad forbedret analysemodellen i løpet av de tre valgene. Velgernes holdning på dimensjonen ga seg utslag i stadig større endring i oddsraten sammenlignet med de øvrige dimensjonene. I de binomiske regresjonsanalysene (ikke vist) endret innvandring-solidaritet R^2 -

verdien med .009, mens offentlig-privat endret R^2 med hele .134 blant Ap-velgerne. For FrP-velgernes del ble R^2 -verdien endret med .038 ved inkludering av offentlig-privat mens modellen med innvandring-solidaritet økte R^2 med hele .159.

Tabell 4-19 Modellvurdering 2005

Model	-2LL*	Endring**	Sig.	Nagelkerke R^2	Endring
1	148.0		.000	.083	
2	319.8	171.8	.000	.172	+.089
3	555.2	235.4	.000	.282	+.110
4	589.6	34.4	.000	.297	+.015
5	613.2	23.6	.000	.307	+.010
6	647.5	34.3	.000	.322	+.015
7	652.5	4.7	.000	.324	+.002

* -2LL = Kj^2 . Kolonnene viser endring i -2LL verdi i modell uten/med uavhengige variabler.

** Modellforbedring ved inkludering av holdningsdimensjonene. Modell 1 innehar sosiale bakgrunnsvariabler, de neste modellene innfører holdningsdimensjonene trinnvis.

Vekst-vern har mindre betydning enn før, og effekten av de øvrige dimensjonene på

modellkvaliteten er beskjedent. En slutning som kan trekkes så langt, er at de to partienes velgere vektlegger vidt forskjellige aspekter av politikken, og med motsatt fortegn.

Hvis vi vender tilbake til indikatorene for politisk tillit og protest, som her tolkes som skatte- og avgiftsprotest samt økt bruk av oljepenger, var FrP-velgerne også i 2005 klart mest positive til skattelettelse. Ap-velgerne var ved dette valget på den negative siden, noe som kan tenkes å henge sammen med velferdsfokuset i valgkampen. Ap-velgerne var villige til å aksepterte høyere skatter i bytte mot økte tjenester fra staten (Aardal 2007d: 49). FrP-velgernes politiske tillit var også langt lavere enn gjennomsnittet, med Aps velgere på den positive siden. Fenomenet ”de stigende forventningers misnøye”, der velgerne både ønsker lavere skatter og avgifter samt økt bruk av oljepenger i kombinasjon med lav politisk tillit, ble kommentert i analysen av valget i 2001. I analyser av 2005-valget fant Aardal (2007a:349ff) nøyaktig samme tendens:

”[Dette er] en «hard kjerne» som skiller seg markant ut fra andre velgere ved sin lavere tillit. Hele 74 prosent av Fremskrittspartiets velgere befinner seg i denne gruppen. Til sammenligning er tilsvarende andel mellom 17 og 35 prosent for de andre partiene.” (Aardal 2007a: 351).

Tabell 4-20 viser resultatene fra min analyse av disse indikatorene. I likhet med de to foregående valgene reduserte økende politisk tillit oddsen for å stemme

FrP. Koeffisienten for bruk av oljeformuen er bemerkelsesverdig ved dette valget. Oddsen øker betydelig for å stemme FrP sammenlignet med øvrige partier hvis velgeren ønsker økt bruk av

oljeformuen. For Ap-velgerne var koeffisientene ikke signifikante i 2005. Disse utslagene kan muligens forklares av det store tilsiget av velgere til Arbeiderpartiet fra øvrige partier, FrP inkludert, ved valget i 2005.

Tabell 4-20 Multinomisk logistisk regresjon politisk tillit og bruk av oljeformuen 2005

	Ap		FrP	
Variabel	Exp(B) OR	Sig.	Exp(B) OR	Sig.
Politisk tillit	1.091	.053	.791	.000
Oljeformuen	1.163	.188	5.130	.000
N	497		286	
-2LL Endring	142.908	df=4	Sig.=.000	
Nagelkerke R ²	.090			

Avhengig variabel har tre verdier: Ap, FrP og Andre. Verdien Andre er referanseverdi.

Et samlet bilde av Aps og FrPs velgere i norsk politikk

Denne siste delen av analysene har samlet elementene fra delanalysene av velgernes sosiostrukturelle bakgrunn, deres holdninger og valgervandringer, med formål å belyse følgende hypoteser:

-
H9	Hvis FrP er det nye arbeiderpartiet har sosioøkonomiske stridsspørsmål med røtter i skillelinjemodellen større betydning enn såkalte nypolitikk-saker (innvandring, miljø) for FrP-velgerne da dette er viktige saker for Arbeiderpartiet.
H10	Hvis FrP er et radikalt høyreparti har velgerne lav politisk tillit.
H11	Hvis FrP er et radikalt høyreparti uttrykker velgerne økonomiske protestholdninger.
H12	Hvis FrP er et radikalt høyreparti er velgerne negative til "new-left"-holdninger.
H13	Hvis FrP er et radikalt høyreparti vektlegger velgerne spørsmål relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen og er negativt innstilt til innvandring
-

Med utgangspunkt i mine funn fra den samlede analysemodellen avkreftes H9. Regresjonsanalysene viste at det var betydelige forskjeller mellom Ap- og FrP-velgerne når det gjaldt betydningen av ulike sakskomplekser for partivalget. Partienes velgere står relativt samlet når det gjelder vekst-verndimensjonen. Denne har imidlertid langt større betydning for Aps velgere, og var heller ikke signifikant for stemmegivning til FrP i 2005. Offentlig orientering på offentlig-privatdimensjonen var helt sentralt for å forklare stemmegivning blant Arbeiderpartiets velgere. Sosioøkonomiske spørsmål hadde betydning også for FrPs velgere, men kun i meget begrenset grad og holdningene gikk i motsatt retning. Ved alle tre valg, har negativ holdning til sakskomplekser relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen hatt langt større betydning for å forklare FrP-velgernes stemmegivning.

H10 får sterk støtte gjennom mine funn. Analysene og ulike mål på politisk tillit viste tydelig at FrP-velgerne hadde lavere tillit enn gjennomsnittet av norske velgere. Ap-velgerne hadde høyere tillit enn gjennomsnittet.

Økonomiske protestholdninger var operasjonalisert gjennom holdning til bruk av den norske oljeformuen for å dekke offentlig velferd. FrP-velgerne var de klareste eksponentene for økt bruk av oljepenger. Videre ga velgerne uttrykk for et ønske om reduserte skatter og avgifter. På denne bakgrunn finner H11 støtte i mine funn. Ap-

velgerne var langt mer moderate i holdning til bruk av oljepenger, og kunne akseptere økte skatter i 2005 for et økt offentlig velferdstilbud. H12 finner delvis støtte i mine funn. FrPs velgere var vekstorienterte (ikke signifikant i 2005), og uttrykker klar skepsis til saker i relasjon til innvandring-solidaritetsdimensjonen. H13 finner sterk støtte i mine funn, både med bakgrunn i den samlede analysemodellen (jmf. H9 og H12) samt delanalysen av velgernes holdninger (jmf. H7 og H8).

Den samlede analysemodellen har bekreftet mine funn fra de ulike delanalysene, som har indikert at det er to relativt forskjelligartede partier som har blitt gransket. Aps velgere ser ut til å stemme på partiet av flere årsaker. Enkelte sosiale bakgrunnsvariabler har vist seg å ha signifikant effekt for å forklare stemmegivning. Det å være kvinne økte oddsen for å stemme Arbeiderpartiet i 2001 og 2005. Velgere med LO-medlemskap hadde signifikant og gjennomgående høyere odds for å stemme Ap fremfor andre partier. Øvrige sosiale bakgrunnsvariabler har mindre, og varierende betydning, for oppslutning om partiet. Velgernes holdninger viste seg å være helt sentrale for å forklare stemmegivning, og mine funn viser at Ap tydelig appellerer langs en rekke dimensjoner. Helt sentralt for stemmegivningen står partiets offentlig orienterte, økonomiske politikk. Offentlig-privatdimensjonen hadde økende betydning for partiets velgere i perioden jeg har analysert. Velgerne ser også ut til å ha blitt tydeligere i sine standpunkter til relaterte sakskomplekser. Der nest følger effekten av Ap-velgernes vekstorienterte holdninger. Ap har alltid vært fokusert mot, og hatt sakseierskap på, saker relatert til sysselsetting og arbeidsledighet. Sekulær orientering har også gjennomgående økt oddsen for å stemme på Arbeiderpartiet. Innvandring-solidaritetsdimensjonen har i perioden som er analysert hatt lav betydning for å forklare velgernes stemmegivning. Det er videre et gjennomgående funn at Ap-velgerne har tillit til det politiske system, politikerne og forvaltningen av den norske fellesformuen skapt av oljeinntektene. Mine funn viser tydelig at Arbeiderpartiets velgere stemmer på et parti som har forankring i moderne sakskomplekser, men med tydelig opphav i den tradisjonelle skillelinjemodellen.

Disse funnene danner målestokken FrPs velgere er målt opp mot. Basert på mine funn, finner jeg det vanskelig å konkludere at vi ser konturene av et

arbeiderparti gjennom FrP-velgerne. Avstanden på vekst-verndimensjonen er liten mellom partienes velgere, men denne har klart større betydning for å forklare Ap-velgernes stemmegivning. Basert på mine analyser stopper likheten mellom partiene her. FrP-velgerne vektla sakskomplekser uten opphav i den tradisjonelle skillelinjemodellen langt tyngre enn Aps velgere. Sakskomplekser relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen, der FrP har klart sakseierskap, står helt sentralt for partiets velgere. Dette ser ut til å overskygge betydningen av mer tradisjonelle politikkområder som kommer til uttrykk i offentlig-privatdimensjonen, og velgerne ga uttrykk for privat orienterte holdninger. Ulikhetene i både holdninger og prioritering av disse dimensjonene fremstår som den helt sentrale forskjellen mellom Aps og FrPs velgere. Forskjellene i politisk tillit og bruk av oljeformuen var også betydelige. FrP-velgernes holdninger til alle sakskompleksene som er nevnt her, samsvarer i stor grad med sentral teori for å forklare velgeratferd blant radikale høyrepartiers velgere. Bildet jeg har vist er imidlertid ikke entydig, og det er tilsvarende utfordrende å omtale FrP utelukkende som et radikalt høyreparti. I neste kapittel oppsummeres funn fra de ulike delanalysene. Gjennom den avsluttende diskusjonen er målet å heve blikket, og gi endelige svar på mine to overordnede problemstillinger: *Har Fremskrittspartiet blitt det nye arbeiderpartiet? Eller beskrives partiet bedre som et radikalt høyreparti?*

5. Avslutning

Radikale høyrepartier har tiltrukket seg omfattende internasjonal oppmerksomhet og en betydelig forskningslitteratur har forsøkt å forklare fenomenet. Det norske Fremskrittspartiet regnes ofte som et av de første i en europeisk bølge av lignende partier som oppstod fra 1970-tallet og utover. I Norge har det på siden av den etablerte litteraturen vokst frem en oppfatning i befolkningen, pressen, partiene og mer populærvitenskapelig litteratur av FrP som det nye arbeiderpartiet. Hvilke av disse to innfallsvinklene kan forklare Fremskrittspartiets posisjon i norsk politikk? Hva slags parti er det moderne Fremskrittspartiet?

Analysemodellen jeg har utformet, er basert på det norske valgforskningsprosjektets modell for å forklare velgeratferd. Ved hjelp av dette verktøyet, ble rammen rundt speilet som Fremskrittspartiets velgere er analysert opp mot etablert. Arbeiderpartiets velgere, slik de fremstår gjennom mine analyser, har vært målestokken for hva det vil si å være et arbeiderparti. Det overordnede målet for analysene har vært å komme nærmere et svar på den sentrale problemstillingen *Har Fremskrittspartiet blitt det nye arbeiderpartiet?* Litteraturen knyttet til radikale høyrepartier, og teorier avledet av denne, har imidlertid ligget i bakgrunnen som en alternativ innfallsvinkel og har utgjort en sekundær problemstilling: *Er det mer korrekt å karakterisere partiet som et radikalt høyreparti?*

Stabile elementer utgjør første del av analysemodellen for å forklare velgeratferd. Første komponent som ble analysert var velgergruppens sosiostrukturelle sammensetning. Mine funn viste to partier med klare likhetstrekk, men avdekket også åpenbare forskjeller. Tradisjonelle beskrivelser av partiene som klassepartier kan vanskelig sies å være dekkende. Begge partiene har imidlertid betydelig oppslutning, og klar overrepresentasjon, av arbeidere blant sine velgere. Fremskrittspartiet var Norges største parti blant arbeidere (som stemte) i 2001 og 2005, og kan dermed, i likhet med Arbeiderpartiet, sies å ha en *arbeiderprofil*. Ingen av partiene kan imidlertid omtales som *arbeiderpartier* i tradisjonell forstand.

Analysene viste at begge partier har betydelig oppslutning også i andre segmenter av befolkningen, og det er tydelig at partiene konkurrerer om mange av de samme velgerne. Særlig funksjonærsjiktene utgjør betydelige andeler av partienes velgere. Sektortilhørighet så ut til å markere et skille mellom partienes velgere, til tross for klare overlapp. Offentlig ansatte funksjonærer var klart underrepresentert blant FrPs velgere, mens private var svakt overrepresentert. Ap var noe overrepresentert blant offentlig ansatte funksjonærer, og svakt underrepresentert blant private. Selvstendig næringsdrivende, som var nesten fraværende blant Aps velgere, var klart overrepresentert i FrPs velgermasse. Klare kjønnsforskjeller ble påvist, både innad i ulike yrkesgrupper, og mellom partiene som helhet. FrP har fremdeles et mannsdominert preg, mens Ap har tilnærmet lik kjønnsfordeling blant velgerne. Arbeiderpartiet ser ut til å ha en relativt trygg posisjon blant LO-medlemmer, men det ble påvist vekst i Frps oppslutning i segmentet, og partiet var i 2005 Norges nest største parti blant LO-medlemmer. Begge partier var overrepresentert blant velgere med lav og middels utdanning. Arbeiderpartiet så ut til å øke sin oppslutning blant velgere med høyere utdanning, et segment der FrP var sterkt underrepresentert. Mine funn viser at det moderne Fremskrittspartiets velgermasse på mange måter har beholdt sine opprinnelige karakteristika. Velgerprofilen utover på 1980- og tidlig 1990-tall var preget av unge menn med lav og middels inntekt, middels utdanning samt svak overrepresentasjon av selvstendig næringsdrivende, men utmerket seg ellers i liten grad (Valen et al. 1990). Beskrivelsen av velgermassen er gjenkjennelig. Den gang som nå, var det vanskelig å finne entydige knagger å henge velgerne på: ”[] Fremskrittspartiet [har] aldri hatt en klar sosiademografisk profil.” (Pettersen & Rose 2004: 29).

En teoretisk retning i radikale høyreparti-litteraturen vektlegger *nye skillelinjer* for å forklare stemmegivning. Det hevdes at slike partier henter oppslutning blant ”moderniseringens tapere”, det vil si lavt kvalifiserte arbeidere, arbeidsledige og lavinntektsvelgere (Norris 2005: 147f). Til tross for bred oppslutning fra en antatt ”moderne underklasse”, fremstår imidlertid velgermassen til FrP (og Ap) som svært heterogen, og med langt bredere oppslutning enn en slik stereotypisk oppfatning

antyder. Mine funn bekreftes av Norris' (2005:129-148) komparative analyser av radikale høyrepartiers velgere i en rekke land. Det har også vært hevdet at radikale høyrepartiers velgere har svake relasjoner til viktige samfunnsorganisasjoner (Oesch 2008). Analysene viste at FrP-velgerne verken er sterkere eller svakere tilknyttet LO enn befolkningen som helhet. Basert på sammenligningen av velgernes sosiostrukturelle profiler, er det så langt derfor mer dekkende å omtale FrP i noen grad som et arbeiderparti. Imidlertid er det nærliggende å antyde at begge partiene har preg av å være mer catch all-partier enn arbeider/klassepartier. Antagelsen styrkes av mine funn, som viste at velgernes holdninger til ulike stridsspørsmål og aktuelle politiske saker var langt viktigere for å forklare stemmegivningen enn sosial bakgrunn.

Holdninger utgjør den andre komponenten av *stabile elementer* i analysemodellen. De virkelige store forskjellene mellom Ap- og FrP-velgerne ble avdekket i holdningsanalysene. Med unntak av en relativt samstemt vekstorientering, ga de to partienes velgere uttrykk for vidt forskjellige holdninger til sakskomplekser relatert til offentlig-privatdimensjonen, innvandring-solidaritetsdimensjonen og moral-religionsdimensjon. Her har de *dynamiske elementene* i analysemodellen en sentral funksjon for å forklare velgeratferden. For det første spiller velgernes oppfatning av valgets viktigste saker en viktig rolle. Derest, og relatert til enkeltvelgernes personlige preferanser, spiller partienes "eierskap" til ulike sakskomplekser en betydelig rolle.

Arbeiderpartiet har typisk sakseierskap innen offentlig velferd, vekst og sysselsetting. Fremskrittspartiet har et tydelig sakseierskap når det gjelder kritiske saker relatert til innvandrings- og bistandspolitiske spørsmål. Partiet har også i noen grad fokusert på velferdspolitikken de senere år. Videre har Fremskrittspartiet en klar økonomisk høyreorientering. I partiets prinsipp- og handlingsprogram står følgende: "Fremskrittspartiets hovedmål er sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep." Dette er en protestholdning av nyliberal karakter, som slår ut i en markedsliberal økonomisk politikk. Mine funn viser imidlertid at økonomisk politikk har beskjedne betydning for å forklare stemmegivning til FrP. Det er når enkeltsaker

med et visst populistisk tilsnitt relatert til offentlig-privatdimensjonen er aktuelle i opinionen, som bensinpris eller alkoholavgifter, at Fremskrittspartiet ofte gjør et byks på meningsmålingene. Den moderne Arbeiderpartivelgeren befinner seg på andre enden av skalaen, med sterkest utslag av samtlige norske velgere på offentlig-privatdimensjonen, og med klare preferanser i offentlig retning. Disse holdningene er helt sentrale for å forklare oppslutningen om Arbeiderpartiet. For Fremskrittspartiets oppslutning er holdninger knyttet til innvandring-solidaritetsdimensjonen den klart viktigste forklaringsfaktoren.

Som nevnt over, kan det sies at FrP har en arbeiderprofil, men avvikene i sentrale holdninger kan tyde på at velgerne ikke nødvendigvis oppfatter partiet som et arbeiderparti, slik jeg har definert det her. Flere tydelige eksempler kom i løpet av vinteren og våren 2009. Arbeiderpartiet styrket sin oppslutning på meningsmålingene da tematikk relatert til sysselsetting og økonomisk krisehåndtering i skyggen av finanskrisen stod på agendaen. Fremskrittspartiets beste meningsmålinger fulgte i kjølvannet av opphetede debatter rundt snikislamifisering og andre sakskomplekser relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen. Mine funn viste tilsvarende kritiske holdninger blant Aps eldre, lavt utdannede og arbeidervelgere. For Ap-velgerne var imidlertid ikke dette utslagsgivende for stemmegivningen. Nettopp dette er en av de sentrale forskjellene mellom Aps og FrPs velgere, som definerer to ulike partier, og gjør det vanskelig å definere FrP som et arbeiderparti, sett ut fra velgernes ulike holdninger.

Kulturell proteksjonisme, innvandring og authoritarianisme er vektlagt som helt sentrale faktorer for å forklare radikale høyrepartiers oppslutning (Norris 180ff). Mine funn gir sterk støtte til å omtale FrP som er radikalt høyreparti basert på en slik forståelse av radikale høyrepartier, med utgangspunkt i velgernes holdninger. FrPs velgere fremstod tydelig samlet i holdning til saker relatert til innvandring-solidaritetsdimensjonen, og dimensjonen overskygget øvrige holdninger for å forklare stemmegivning til partiet.

Det tredje elementet i analysemodellen, *politisk situasjon*, fokuserer på velgernes politiske tillit og holdning til bruk av oljeformuen. FrP-velgerne ga uttrykk for større mistillit til det politiske systemet enn gjennomsnittet av norske velgere, var de fremste eksponenter for økt oljepengebruk for å betale ulike offentlige tjenester, og ønsket samtidig skattelettelser. Dette har også vært et definerende trekk for Fremskrittspartiet i historisk perspektiv, og Anders Langes slagord fra 1973 lever på mange måter videre: ”La Nordsjøens skatter betale folkets skatter!” Langes opprinnelige parti fra 1973 og Fremskrittspartiet fra 1977, var tydelig i opposisjon til det politiske establishment. Velgerne var også i partiets tidlige historie kritiske til det offentliges pengebruk, negative til spørsmål om hjelp til innvandrere, bistand, likestillingstiltak, utbygging av barnehager og andre velferdstiltak – saksområder som falt inn under forløperen til dagens innvandring-solidaritetsdimensjon. Holdningene befestet seg utover 1990-tallet, og motstand mot tiltak for innvandrere og u-hjelp ble et varemerke for FrP-velgerne (Pettersen og Rose 2004).

I teoretiske forståelser som vektlegger *politisk avmakt* for å forklare radikale høyrepartiers oppslutning, står protest mot status quo og misnøye med eksisterende politikk blant velgerne som de sentrale faktorer for å forklare stemmegivning. FrP hadde klart størst oppslutning blant velgere med lavere politisk tillit enn gjennomsnittsnordmannen, og som samtidig uttrykker protest gjennom et ønske om både økt oljepengebruk og reduserte skattenivåer. I sistnevnte ligger et tydelige element av økonomisk protest, som er en sentral forklaringsfaktor i rammeverket *nye skillelinjer*. Analysene viste imidlertid at FrPs velgere ikke ønsker en uttalt neoliberal økonomisk politikk, som Kitschelt (1995) hevdet var en del av ”the winning formula” for å trekke velgere til radikale høyrepartier. FrP-velgerne ser ut til å uttrykke økonomisk protest, parallelt med en viss velferdssjåvinisme. Norris’ (2005) analyse av politisk avmakt blant norske FrP-velgere bekrefter mine funn. Imidlertid viste Norris’ (ibid.) komparative analyse at politisk tillit ble påvirket av hvorvidt de radikale høyrepartiene hadde fått adgang til regjeringstaburettene. Dermed tolkes ikke velgernes mistillit som uttrykk for antidemokratiske og autoritære holdninger, men snarere som en reaksjon på at velgernes foretrukne parti holdes utenfor, og en opplevelse av at sakene de er opptatt av får lite politiske gehør (Norris 2005:149-

165). Norske partier har i praksis tilnærmet praktisert et cordon sanitaire overfor FrP, slik at det vil være meget interessant å følge indikatorene for politisk tillit hvis partiet skulle få regjeringsmakt.

De sentrale skillene i velgernes holdninger gjør at jeg finner det vanskelig å beskrive Fremskrittspartiets velgermasse som tilhørende et arbeiderparti, slik jeg har definert det. Riktig nok har jeg fastslått at FrP har en *arbeiderprofil*, men min påstand er at dette ikke kan sidestilles med å ha en *arbeiderklasseprofil* (jmf. Bjørklund 2009), som har vært, og er, en sentral del av Arbeiderpartiets politiske image. Det er tydelig at enkelte av velgerne som tradisjonelt var forventet å tilhøre venstresidens partier er løsrevet, og har beveget seg til Fremskrittspartiet. Bjørklund (2007) setter dette i sammenheng med både nye sakskomplekser som innvandring og miljø, og svekkelse av såkalt arbeiderkultur, som særlig henger sammen med svekkede bånd til fagbevegelsen, tilstøtende organisasjoner og partiet. Dette i seg selv gjør imidlertid ikke at jeg kan si meg enig med Carl I. Hagen og Magnus Marsdal (2008), og bekrefte myten om FrP som det nye arbeiderpartiet.

Sosialdemokratiets holdninger, med opphav i den tradisjonelle skillelinjemodellen, er fremdeles høyst levende, og som mine analyser av valget i 2005 viste, ble motsetningene tydelig polarisert mellom venstre- og høyresiden i norsk politikk. Den store forskjellen fra tidligere tider, da de store slagene stod mellom Høyre og Arbeiderpartiet, er at Fremskrittspartiet etter valget i 2005 ble det store partiet på norsk høyreside. Der nest er det helt sentralt at kampen om velgerne mellom høyre- og venstresiden, ikke lenger utelukkende går langs politikkområder med opphav i den tradisjonelle skillelinjemodellen. Høyresidens største parti tiltrekker seg velgere fra venstresiden som er engasjert i andre sakskomplekser på den politiske agenda.

Mine funn indikerer at det til syvende og sist egentlig er to nokså ulike partier som har vært gjenstand for analyse. Arbeiderpartiet har synkende oppslutning i sine tradisjonelle velgersegmenter og er helt tydelig i en fase der partiets profil og form er i endring. Partiet har mistet sitt solide flertall blant velgergrupper definert som

kjernevelgere i tråd med den tradisjonelle skillelinjemodellen. Blant disse har Fremskrittspartiet styrket sin oppslutning. Hos Ap-velgerne ligger imidlertid holdningsmønstrene som har vært avgjørende for partiets oppslutning fast, noe som ble manifestert ved valget i 2005. Dette samsvarer med Bjørklunds funn, basert på en analyse av velgere med selverklært tilhørighet til arbeiderklassen:

”[Fremskrittspartiet [har] utvilsomt en arbeiderprofil, ved valgene i 2001 og 2005 sågar sterkere enn Arbeiderpartiet, men partiet har ikke en arbeiderklasseprofil ved å være overrepresentert blant den selverklærte arbeiderklasse.” (2009: 22).

Den selverklærte arbeiderklasse uttrykker ”typiske” arbeiderpartiholdninger. De av velgerne som har meldt overgang til Fremskrittspartiet deler sistnevnte partis syn på andre sakskomplekser, der innvandring-solidaritet, protestholdninger og ulike former for misnøye, ser ut til å overskygge saksområder som er sentrale for Arbeiderpartiets velgere. Mine analyser av velgervandringer viste at FrP og Ap utvekslet velgere, men det ble også klart at velgervandringene i all hovedsak gikk mellom partier i samme blokk og tilstøtende partier. Videre gikk de største vandringene mellom Høyre og FrP, dernest mellom Høyre og Ap. Mine funn viste at FrPs og Aps viktigste kilder til potensielle velgere ikke hadde sine utspring i disse to partiene.

Fremskrittspartiets suksess kan tolkes som en realignment av det tradisjonelle partisystemet. Partiet har helt klart vært en medvirkende faktor i omrokkingen av mønsteret som tradisjonelt ble ansett som ”naturlig” mellom parti og klasse. FrPs suksess har også hatt innvirkning på norsk politikkutforming og agendasetting. Som jeg har vist har det skjedd et skifte i hva enkelte velgere vektlegger som avgjørende for partivalget. Holdninger er den mobiliserende kraft. Kampen om velferdsstaten er ”vunnet”, og det er stor grad av tverrpolitisk enighet om det offentliges ansvar for individets grunnleggende velferd (Bjørklund 2003). Dette gjelder også for FrPs del, som har utviklet en tydelig velferdspolitisk profil. Dette toner i neste runde ned konfliktene relatert til offentlig-privatdimensjonen, som har vært Aps kjernesaker. FrP har dermed kunnet fokusere på politikkområder tilknyttet innvandring-solidaritetsdimensjonen, der partiet har et tydelig sakseierskap. Et utslag av dette kan være at mer moderate partier forsvaret en mer restriktiv politikk enn de kanskje ellers

ville gjort. Et tidligere nevnt eksempel er Aps sterkere fokusering av innvandringsrelaterte saker og en tilspisset tone i argumentasjonen.

Konklusjon

Er Fremskrittspartiet Norges nye arbeiderparti? Eller er den alternative forståelsen av FrP som radikalt høyreparti, som er dominerende i den komparative litteraturen, mer velegnet for å beskrive partiet?

Hvorvidt Fremskrittspartiet er det nye arbeiderpartiet, eller et radikalt høyreparti, kan jeg kun gi et delvis svar på. Min analysemodell har tatt utgangspunkt i velgernes holdninger og sosiostrukturelle kjennetegn for å si noe om partiets karakteristika, og vist utviklingen i forholdet mellom disse over tid. Tilsvarende har jeg kun analysert FrP ut i fra radikale høyrepartiteorier som forklarer stemmegivningen til velgerne. Det kan dermed innvendes mot mine konklusjoner at jeg utelukkende har fokusert på *etterspørselssiden* for å bestemme hvorvidt FrP er et arbeiderparti eller et radikalt høyreparti. *Tilbudssiden*, der partiets rolle som aktør og leverandør av politikk, partiets organisasjonsstruktur og strategier står i sentrum for analyser, er oversett. Det samme er den nasjonale, institusjonelle *kontekst* som definerer den politiske mulighetsstruktur. Som Norris (2005), Mudde (2007) og Sartori (1990) poengterer, har en modell som kun fokuserer på et av disse tre nivåene begrenset forklaringskraft. Samspillet mellom de tre nivåene er sentralt for å forklare radikale høyrepartier. Kjernen i kritikken mot velgerorienterte forklaringsmodeller er at partiets rolle tas for gitt, dets funksjon reduseres til å utkjempe valg. Min analysemodell har imidlertid muliggjort et dypdykk i etterspørselssiden, som kan avdekke nyanser som potensielt overses i større komparative analysemodeller.

Myten om Fremskrittspartiet som det nye arbeiderpartiet kan antas å være bygget på det faktum at partiet har gjort solide innhogg i velgergrupper som tradisjonelt har vært definert som hjemmehørende blant venstresidens partier. I så måte kan FrP med enkelte forbehold beskrives som et arbeiderparti. Jeg har imidlertid forsøkt å vise at tradisjonelle oppfatninger av klassestemmegivning og analyser med utgangspunkt i sosiostrukturelle kjennetegn verken fanger opp, eller gir et samlet

bilde av, bakgrunnen for at velgerne er løsrevet, og ser ut til å ha skiftet side i politikken. Holdninger fremstår som de viktigste faktorene for å forklare stemmegivning, og utgjør det definerende skillet mellom Arbeiderpartiets og Fremskrittspartiets velgere. Min konklusjon, med utgangspunkt i målestokken jeg har definert, blir derfor at Fremskrittspartiet *ikke* kan omtales som et arbeiderparti, sett ut fra dets velgere.

Hvorvidt partiet kan omtales som et radikalt høyreparti er omstridt i litteraturen. Mine analyser viser at gode grunner taler for å plassere partiet i partifamilien, særlig når det gjelder velgernes holdninger. Men det finnes også gode argumenter som taler mot en slik konklusjon. Mudde (2007) valgte for eksempel å definere partiet som et nyliberalt, populistisk parti. Jeg mener imidlertid at den nyliberalistiske siden av FrP har begrenset betydning for velgernes atferd. Det er ikke min intensjon å gi et endelig svar. Jeg heller imidlertid mot å beskrive partiet, sett ut fra dets velgere, som en hybrid, nærmere bestemt en populistisk variasjon over temaet radikalt høyreparti, med velgere som gir uttrykk for en viss velferdssjåvinisme, protestholdninger og misnøye.

Kildeliste

- Allén, Lars (1981) "Den markedsorienterte arbeideren", i Tor Bjørklund og Bernt Hagtvedt (red.) *Høyrebølgen. Epokeskifte i norsk politikk?* Oslo: Aschehoug.
- Arter, David (1999) *Scandinavian Politics Today*. Manchester: Manchester University Press.
- Berglund, Frode (2003) "Valget i 2001 – skillelinjemodellens endeligt?", i Bernt Aardal (red.) *Velgere i villrede... En analyse av Stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Berglund, Frode (2004a) "METODE/KOMMENTAR: Indeks-konstruksjon: Kun et spørsmål om teknikk? En empirisk gjennomgang", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 3:567-586.
- Berglund, Frode (2004b) *Partiidentifikasjon og politisk endring. En studie av langsiktige tilknytninger blant norske velgere 1965-1997*. Oslo: Unipax/ISF.
- Berglund, Frode (2007) "Nye sosiale skiller: Sektor teller, ideologi avgjør", i Aardal, Bernt (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- Berglund, F., Holmberg, S., Schmitt, H. Thomassen, J. (2005) *Party Identification and Party Choice*. Nedlastet (180109) fra: <http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/manifestos/schmitt/05-Thomassen-chap053.pdf>
- Betz, Hans-Georg & Stefan Immerfall (eds.) (1998) *The New Politics of The Right: Neo-populist Parties and Movements in Established Democracies*. New York: St. Martin's.
- Bjørklund, Tor (1999) "Public versus Private Sector. A New Division in Voting Behavior". I Hanne Marte Narud&Torill Aalberg (eds.) *Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters and Public Opinion*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bjørklund, Tor (2001) "Hvor godt egnet er "skillelinjemodellen" til å forklare norske velgeres partivalg i tidsrommet 1945-1997?". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 42: 31-64.
- Bjørklund, Tor (2003) "Fremskrittspartiet gjennom 30 år". *Nytt Norsk Tidsskrift* 2003 (2): 129-144.
- Bjørklund, Tor (2007) "Fremskrittspartiets suksess og kulturell standardisering", I *Nytt Norsk Tidsskrift* 2007 (2): 151-168.
- Bjørklund, Tor (2009) "To mål på arbeiderklasse: Yrke og klassetilhørighet – Norske velgere og partier fra 1965 til 2005", *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 2009 (1):5-31.
- Bjørklund, Tor & Jørgen Goul Andersen (2002) "Anti-immigration parties in Denmark and Norway: the Progress Parties and the Danish People's Party", i Martin Schain, Aristide Zolberg & Patrick Hossay (eds.) *Shadows over Europe: The Development and Impact of the Extreme Right in Western-Europe*. New York: Palgrave.
- Budge, Ian (2000) 'Expert judgments of party policy positions: Uses and limitations in political research.' *European Journal of Political Research* 37(1): 103-113.
- Carter, Elisabeth L. (2005) *The Extreme Right in Western Europe: Success or failure?* Manchester: Manchester University Press.

-
- Christophersen, Knut-Andreas (2006) *Databehandling og statistisk analyse med SPSS* (3. Utg.). Oslo: Unipub.
- Converse, Philip E. (1964) "The Nature of Belief Systems in Mass Publics", i David Apter (ed.) *Ideology and Discontent*. New York: Free Press.
- Dalton, Russel J. (1996) *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. Chatham, NJ: Chatham House Publishers.
- Dalton, R.J., Flanagan, S.&Beck, P.A. (1984) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies. Realignment or Dealignment*. Princeton: Princeton University Press.
- Dalton, R.J.&Wattenberg, M.P. (eds.)(2000) *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Downs, Anthony (1957) *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Brothers.
- Eatwell, Roger (2003) "Ten theories of the extreme right", i Peter Merkl & Leonard Weinberg (eds.) *Right-Wing Extremism in the twenty-First Century*. London: Frank Cass.
- Eikemo, T. A.& Clausen, T. H. (red.)(2007) *Kvantitativ analyse med SPSS. En praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*. Trondheim: Tapir
- Evans, Geoffrey (1999) *The Decline of Class Politics?* Oxford: Oxford University Press.
- Flanagan, Scott C. (1979) "Value Change and Partisan Change in Japan", i *Comparative Politics* 11.
- Flanagan, Scott C. (1987) "Value Change in Industrial Societies", i *The American Political Science Review* 77:1313-1319.
- Franklin, Mark, Tom Mackie & Henry Valen (1992) *Electoral Change. Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FrP: Partiprogram hentet fra: http://www.frp.no/filestore/Program_FrP.pdf (3.2.2008), historie fra http://www.frp.no/Innhold/FrP/Om_FrP/Historie/ (1.12.2008)
"Vinner LO-medlemmene: FrP vil erobre LO", i *Framskritt* 2004.
- Goul Andersen, Jørgen (1999) "Offentlig og privat", i Johannes Andersen, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen & Hans Jørge Nilsen (red.) *Vælgere med omtanke. En analyse av folketingsvalget 1998*. Århus: Systime.
- Hagen, Carl Ivar (2007) *Ærlig talt. Memoarer 1944-2007*. Oslo: Cappelen.
- Hainsworth, Paul (ed.) (2000) *The Politics of the Extreme Right: From the Margins to the Mainstream*. London: Pinter.
- Hellevik, Ottar (2002a) "Forskning på verdier: Eksempler fra kvantitativ samfunnsforskning". I K.I. Johannessen og U. Schmidt (red.) *Verdier –flerfaglige perspektiver*, 11-31 Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Hellevik, Ottar (2002b) *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (7.utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hellevik, O. (2006) "Assessing long-term value changes in societies". I W. Donsbach & M. Traugot (red.): *Handbook of public opinion research*. London: Sage.

-
- Hellevik, Ottar (2007/2009) "Linear versus logistic regression when the dependent variable is a dichotomy", *Quality & Quantity* (43)1: 59-74.
- Hellevik, Ottar (2008) *Jakten på den norske lykken. Norsk Monitor 1985-2007*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holberg, Sunniva E. (2007) "Kampen om de kristne velgerne: mellom tro og tradisjon", i Aardal, Bernt (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*". Oslo: Damm.
- Hompland, Andreas (1981) "Lagerleder Olsen og Høgre. Eller: Erling Norvik som retorikar", i Tor Bjørklund og Bernt Hagtvedt (red.) *Høyrebølgen. Epokeskifte i norsk politikk?* Oslo: Aschehoug.
- Huber, J. & Inglehart R. (1995) "Expert interpretations of party space and party locations in forty-two societies." *Party Politics* 1 (January): 73-111.
- Ignazi, Piero (2003) *Extreme right parties in western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Inglehart, Ronald (1977) *The Silent Revolution – Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1990) *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald & Pippa Norris (2003) *Rising Tide. Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ivarsflaten, Elisabeth (2005) "The vulnerable populist right parties: No economic realignment fuelling their economic success", i *European Journal of Political Research* 44: 462-492.
- Ivarsflaten, Elisabeth (2008) "What Unites Right-Wing Populists in Western Europe? Re-examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases", i *Comparative Political Studies* 41(1): 3-23.
- Jenssen, Anders Todal (1999) "All that is solid melts into air: Party identification in Norway", i *Scandinavian Political Studies* 22:1-127.
- Jenssen, Anders Todal og Ola Listhaug (1988) "Postmaterialisme og valg i Norge", i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*:153-171.
- Karlsen, Rune & Aardal, Bernt (2007) "Politisk dagsorden og sakseierskap", i Bernt Aardal (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*". Oslo: Damm.
- Kiberg, D., Stømsnes, K., Vasstrand, E. & Klarén, K. (2000) *De norske valgundersøkelserne 1977, 1981, 1985, 1989, 1993 og 1997. Dokumentasjoner og frekvenser*. Bergen: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.
- Kim, M. & McDonald M. D. (2002) 'Cross-national comparability of party left-right positions.' Southern Political Science Association Annual Meeting, November, Savannah, Georgia.
- Kitschelt, Herbert (1995) *The Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Knutsen, Oddbjørn (1985) *Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi – Den norske politiske kulturen i komparativt perspektiv*. Oslo: UiO, Institutt for statsvitenskap, dr.gradsavhandling.

- Knutsen, Oddbjørn (1986) "Offentlig ansatte: Mulige årsaker til partipolitisk særpreg", i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 2:21-44.
- Knutsen, Oddbjørn (1988) "Kommentar til Anders Todal Jenssen og Ola Listhaug: Postmaterialisme og valg i Norge", i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*: 361-371.
- Knutsen, Oddbjørn (1990) "The materialist/postmaterialist values and social structure in the Nordic Countries", i *Comparative Politics* 22:85-104.
- Knutsen, Oddbjørn (2001) "Social Class, Sector Employment, and Gender as Party Cleavages in the Scandinavian Countries: A Comparative Longitudinal Study. 1970-1995", i *Scandinavian Political Studies* 24:311-350
- Knutsen, Oddbjørn (2006) *Class Voting in Western Europe. A comparative longitudinal study*. Lexington Books.
- Knutsen, Oddbjørn & Elinor Scarbrough (1995) "Cleavage Politics", i Jan van Deth & Elinor Scarbrough (eds.) *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Larsen, Karianne (2005) *En politisk kameleon? En studie av Fremskrittspartiet ved kommune- og fylkestingsvalget 2003*. Masteroppgave i Statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Lipset, Seymour Martin (1981) *Political Man. The Social Bases of Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Lipset, Seymour Martin & Stein Rokkan (1967) *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press.
- Listhaug, Ola (1989a) *Citizens, Parties and Norwegian Electoral Politics 1957-1985. An Empirical Study*. Trondheim: Tapir.
- Listhaug, Ola (1989b) "Gamle og nye modeller i valgforskninga: Eit oversyn". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 36:583-615.
- Listhaug, Ola (1997) *The Decline of Class Voting*. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.
- Listhau, Ola, Beate Huseby & Richard Matland (1995) "Valgaterferd blant kvinner og menn: 1957-1993", i Nina C Raaum (red.) *Kjønn og politikk*. Trondheim: Tano.
- Marsdal, Magnus E. (2008) *FrP-koden. Hemmeligheten bak Fremskrittspartiets suksess*. Oslo: Forlaget Manifest.
- Minkenberg, Michael (2000) "The renewal of the radical right: between modernity and anti-modernity", i *Government & Opposition* 35(2): 170-188.
- Mordal, T. L. (1989) *Som man spør får man svar: Arbeid med survey-opplegg*. Oslo: Tano.
- Mudde, Cas 2000: *The ideology of the extreme right*. Manchester: Manchester University Press.
- Mudde, Cas (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Narud, Hanne Marthe (1999) "Politiske avstander og regjeringsalternativ ved valget i 1997", i Aardal, B., Valen, H., Narud, H. M. & Berglund, F. *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-Forlaget.
- Neumann, Iver B. (1998) "Politikken etter globaliseringen". *Tidens Tegn*, 6:25-27.

-
- Norris, Pippa (2005) *Radical Right. Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oesch, D. (2008) "Explaining Worker's Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland", *International Political Science Review* (29)3: 349-373.
- Pettersen, Per A. & Rose, Lawrence (2004) "Høyrebølgene – de store og små: Velgerprofilene til Høyre og Fremskrittspartiet i flo og fjære", *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 2004 (1): 3-37.
- Rokkan, Stein & Henry Valen (1964) "Regional Contrasts in Norwegian Politics", i E. Allardt & Y. Littunen (eds.) *Cleavages, Ideologies and Party System*. Helsinki: Westermarck Society.
- Ringdal, Kristen (2001) *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ringdal, Kristen & Kjell Hines (1995) "Patterns in Class Voting in Norway 1957-1989: Decline or 'Trendless Fluctuations'?" i *Acta Sociologica* 38:33-51
- Rydgren, Jens (2004) "Explaining the emergence of radical right-wing populism: the case of Denmark." i *West European Politics* 27(3): 474-502.
- Rydgren, Jens (2005) "Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family", *European Journal of Political Research* (44)3: 413-37.
- Sartori, Giovanni (1990) [1968] "The Sociology of parties: a critical review", In Mair, Peter (ed.), *The West European Party System*. Oxford,: Oxford University Press, 150-82.
- Schain, Martin, Aristide Zolberg & Patrick Hossay (eds.)(2002) *Shadows over Europe: The Development and Impact of the Extreme Right in Western-Europe*. New York: Palgrave.
- Sejersted, Francis (1997) "Parlamentarismens suspensjon og embedsmannsstatens gjenkomst", *Nytt Norsk Tidsskrift*, 18:141-162
- Skanche, Gisle (1986) *Stortingsvalget 1985. Hefte II*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Skog, Ole-Jørgen (2004) *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming (2.utg.)*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Solberg, Erna (2004) Åpent brev til Carl I. Hagen ad mulig samarbeid mellom FrP og H før valget i 2005. Lastet ned fra (01.02.2009): http://www.hoyre.no/artikler/2004/3/svar_til_carl_i._hagen
- Valen, Henry (1977) "Valgundersøkelsen 1977. Dokumentasjon." I *Valg og politikk. Appendix B*.
- Valen, Henry (1981/1992) *Valg og politikk. Et samfunn i endring*. Oslo: NKS-forlaget.
- Valen, Henry & Stein Rokkan (1974) "Norway: Conflict Structure and Mass Politics in a European Periphery", i Richard Rose (ed.) *Electoral Behaviour: A Comparative Handbook*. London: Macmillan.
- Valen, Henry & Bernt Aardal (1983) *Et valg i perspektiv: en studie av stortingsvalget 1981*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

-
- Valen, Henry & Bernt Aardal (1994) "The Norwegian programme of electoral research", *European Journal of Political Research* (25): 287-309.
- Valen, H., Aardal B. & Vogt, G. (1990a) *Endring og kontinuitet. Stortingsvalget 1989*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Valen, H., Aardal, B. & Vogt, G. (1990b) *Velgere, partier og politisk avstand*. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Sosiale og økonomiske studier nr. 74.
- Van der Brug, Wouter, Meindert Fennema & Jean Tillie (2000) "Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest vote?", i *European Journal of Political Research* 37(1): 77-102.
- Øien, Arne (1982) *Stortingsvalget 1981. Hefte II*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Aardal, Bernt (1994) "Hva er en politisk skillelinje? En begrepsmessig grenseoppgang". *Tidsskrift for samfunnsforskning* (2): 218-249.
- Aardal, Bernt (1999a) "Holdningsprofiler og stemmegivning", i Bernt Aardal, Henry Valen, Hanne Marthe Narud & Frode Berglund *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-Forlaget.
- Aardal, Bernt (1999b) "Politikerforakt og politisk mistillit", i Bernt Aardal, Henry Valen, Hanne Marthe Narud & Frode Berglund *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-Forlaget.
- Aardal, Bernt (1999c) "Stortingsvalget 1997", i Bernt Aardal, Henry Valen, Hanne Marthe Narud & Frode Berglund *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-Forlaget.
- Aardal, Bernt (2003a) "Det første valg i et nytt årtusen", i Bernt Aardal (red.) *Velgere i villrede...En analyse av Stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2003b) "Flyktige stemningsbølger eller politiske grunnverdier?", i Bernt Aardal (red.) *Velgere i villrede...En analyse av Stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2003c) "Ideologi og stemmegivning", i Bernt Aardal (red.) *Velgere i villrede...En analyse av Stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2003d) "Kritiske velgere", i Bernt Aardal (red.) *Velgere i villrede...En analyse av Stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2003e) "Velgere i bevegelse", i Bernt Aardal (red.) *Velgere i villrede...En analyse av Stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2007a) "Avslutning: Oljerikdom og mistillit", i Bernt Aardal (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2007b) "Holdninger og ideologisk struktur", i Bernt Aardal (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2007c) "Ideologiske dimensjoner og stemmegivning", i Bernt Aardal (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2007d) "Saker og standpunkter", i Bernt Aardal (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2007a) "Velgere på evig vandring? Hva skjedde ved stortingsvalget i 2005?", i Bernt Aardal (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt & Frode Berglund (2004) "Valgdeltagelse, partitilknytning og stemmegivning". I Bernt Aardal, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.) *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget.

-
- Aardal, Bernt & Hanne Marthe Narud (2007) ”Er kvinner «naturlig» venstrevridde?”, i Bernt Aardal (red.) *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm
- Aardal, Bernt & Valen, Henry (1989) *Velgere, partier og politisk avstand*. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Sosiale og økonomiske studier nr. 69.
- Aardal, B., Valen H., & Berglund, F. (1995) *Valgundersøkelsen 1993. Dokumentasjonsrapport*. 95/11. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Aardal, Bernt & Valen, Henry (1995) *Konflikt og opinion*. Oslo: NKS-forlaget.
- Aardal, B., Valen, H. & Opheim, I. (1999) *Valgundersøkelsen 1997. Dokumentasjonsrapport*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Aardal, B., Valen, H., Karlsen, R., Kleven, Ø. & Normann T. M. (2003) *Valgundersøkelsen 2001. Dokumentasjons- og tabellrapport*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Aardal, B. & Waldahl, R. (2004) “Political Cleavages in a Media-driven Environment”. I Hanne Marthe Narud & Anne Krogstad (red.) *Elections, Parties and Political Representation*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aardal, B., Høstmark, M., Lagerstrøm B. O. & Stavn, G. (2007) *Valgundersøkelsen 2005. Dokumentasjon- og tabellrapport*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

APPENDIX

Av plasshensyn (totalt over 600 sider) er alle grunnlagstabeller, analyseresultater og outputfiler fra SPSS lagt til nettstedet <http://folk.uio.no/oleer>

Spørsmål som inngår i holdningsdimensjonene

1997:

Solidaritets-indeks (spm11a spm9e spm17c spm4 spm17e)

11a: "Verdien 0 på skalaen gir uttrykk for standpunktet at vi bør gjøre det lettere for innvandrere å få adgang til Norge, mens verdien 10 uttrykker den oppfatning at antall innvandrere til Norge bør begrenses enda sterkere enn i dag."

9e: "Innvandring utgjør en alvorlig trussel mot vår nasjonale egenart."

17c: "I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn."

4: "Noen mener at Norges hjelp til fattige land, de såkalte utviklingslandene, bør skjæres ned, mens andre mener den bør opprettholdes som nå eller eventuelt økes? Hvordan ser du på det, mener du at norsk u-hjelp bør skjæres ned, at den bør opprettholdes som nå, eller mener du at den bør økes?"

17e: "Innvandrere har krav på offentlig støtte til opplæring i sitt eget morsmål."

Off/privat-indeks (spm14e spm9f spm17a spm54b spm14c)

14e: "Forskjellene i nordmenns økonomiske evne er fortsatt så store at myndighetene må se det som en hovedoppgave å minske dem."

54b: "Full sysselsetting kan lettere trygges hvis staten får mer innflytelse over bankenes og bedriftenes virksomhet."

9f: "Hvis samfunnet ikke har mulighet til å kontrollere det private næringsliv, får de ledende i bankene og industrien altfor stor innflytelse."

17a: "For å oppmuntre innsatsviljen til den enkelte, bør vi godta større lønnsforskjeller enn i dag."

14c: "Vi må fordele rikdommen jevnere slik at vi får større rettferdighet mellom rike og fattige land."

Miljø-indeks (spm17d spm9b spm9i spm9a spm9d)

9b: "For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om det skulle komme i strid med naturverninteressene."

17d: "Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og høy produktivitet."

9i: "Vi bør satse på å bygge ut gasskraftverk i Norge."

9a: "Tempoet i utbyggingen av vassdrag bør økes."

9d: "Vi bør senke takten i olje- og gassproduksjonen i Nordsjøen."

Moral/religion-indeks (spm54g spm12a spm8 spm7 spm9g)

54g: "Vi bør satse på et samfunn der kristne verdier spiller en større rolle."

12a: "Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at kristendomsundervisningen bør være obligatorisk i grunnskolen, mens 10 betyr at kristendomsundervisningen bør være frivillig i grunnskolen?"

8: "Så er det diskusjonen om adgang til abort. Vi har samlet noen av de standpunktene som blir hevdet i denne debatten. Hvilken av disse uttalelsene stemmer best med din egen mening? 1. Abort bør aldri tillates, 2. Abort bør tillates bare hvis kvinnens liv eller helse er i fare, 3. Abort bør også tillates hvis kvinnen på grunn av personlige forhold har meget vanskelig for å ta seg av et barn, 4. Selvbestemt abort. Den enkelte kvinne må selv få bestemme om hun vil føde sitt barn."

7: "Her i landet har som kjent myndighetene satt i verk mange tiltak som regulerer bruken av alkohol. Hvordan ser du på disse reglene, synes du reglene er for strenge, eller er de ikke strenge nok?"

9g: "Samboende homofile bør ha tilnærmet samme rettigheter som gifte."

2001:

Innvandringsindeks (L=negativ) (spm36 spm34e spm45b spm45d fs13)

”Nå kommer vi til en del spørsmål der vi ønsker å vite hvor du plasserer deg selv på en skala fra 0 til 10. Så er det spørsmålet om norsk innvandringspolitikk. Verdien 0 på skalaen gir uttrykk for standpunktet at vi bør gjøre det lettere for innvandrere å få adgang til Norge, mens verdien 10 uttrykker den oppfatning at antall innvandrere til Norge bør begrenses enda sterkere enn i dag.”

”Innvandring utgjør en alvorlig trussel mot vår nasjonale egenart.”

”I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn.”

”Flyktninger og innvandrere bør ha samme rett til sosialhjelp som nordmenn, selv om de ikke er norske statsborgere.”

”Noen mener at Norges hjelp til fattige land, de såkalte utviklingslandene, bør skjæres ned, mens andre mener den bør opprettholdes som nå eller eventuelt økes? Hvordan ser du på det, mener du at norsk u-hjelp bør skjæres ned, at den bør opprettholdes som nå, eller mener du at den bør økes?”

Off-priv indeks (L=off) (spm45i spm41e spm80b spm34b spm45e)

”Høye inntekter burde beskattes hardere enn tilfellet er i dag.”

”Forskjellene i nordmenns økonomiske evne er fortsatt så store at myndighetene må se det som en hovedoppgave å minske dem.”

”Full sysselsetting kan lettere trygges hvis staten får mer innflytelse over bankenes og bedriftenes virksomhet.”

”Hvis samfunnet ikke har mulighet til å kontrollere det private næringsliv, får de ledende i bankene og industrien altfor stor innflytelse.”

”Det er viktigere å bygge ut offentlige tjenester enn å sette ned skatten.”

Vekst-vern indeks (spm80c spm35 spm34j spm34a spm34f)

”Det legges alt for liten vekt på miljøvern i dagens Norge.”

”Nå kommer vi til en del spørsmål der vi ønsker å vite hvor du plasserer deg selv på en skala fra 0 til 10. Først gjelder det natur og miljøvern. Verdien 0 uttrykker at miljøvernet ikke bør føres så langt at det går ut over vår levestandard, mens verdien 10 uttrykker ønsket om at vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere levestandard for alle, inkludert deg selv.”

”Vi bør senke takten i olje- og gassproduksjonen i Nordsjøen.”

”Vi bør satse på å bygge ut gasskraftverk i Norge.”

”For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om det skulle komme i strid med naturverninteressene.”

Moral/religion-indeks (L=religiøs) (spm80f spm37 spm44 fs16 spm34g)

”Vi bør satse på et samfunn der kristne verdier spiller en større rolle.”

”Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at kristendomsundervisningen bør være obligatorisk i grunnskolen, mens 10 betyr at kristendomsundervisningen bør være frivillig i grunnskolen?”

”Så ser vi på diskusjonen om adgang til abort. Vi har samlet noen av de standpunktene som blir hevdet i denne debatten. Hvilken av disse uttalelsene stemmer best med din egen mening? 1. Abort bør aldri tillates, 2. Abort bør tillates bare hvis kvinnens liv eller helse er i fare, 3. Abort bør også tillates hvis kvinnen på grunn av personlige forhold har meget vanskelig for å ta seg av et barn, 4. Selvbestemt abort. Den enkelte kvinne må selv få bestemme om hun vil føde sitt barn.”

”Her i landet har som kjent myndighetene satt i verk mange tiltak som regulerer bruken av

alkohol. Hvordan ser du på disse reglene, synes du reglene er for strenge, eller er de ikke strenge nok?"

"Samboende homofile bør ha tilnærmet samme rettigheter som gifte."

Globalisering/marked-indeks(L=Global)(spm80i spm80e spm45c spm45f spm40)

"Globalisering er helt nødvendig for å sikre økonomisk vekst."

"Vi bør satse på et samfunn med mer internasjonal orientering, og med mindre vekt på grenser mellom folk og land."

"Vi bør satse på et samfunn med høye økonomisk vekst og produktivitet."

"Markedskreftene, dvs. tilbud og etterspørsel, bør i større grad enn nå styre den økonomiske utvikling."

"Så gjelder det ditt syn på tempoet i samfunnsutviklingen. Hvor vil du plassere deg på en skala fra 0 til 10, der 0 betyr at endringene i dagens samfunn skjer alt for raskt, mens 10 betyr at raske endringer er helt nødvendig for å hindre stagnasjon."

Sentrum-periferi indeks (L=periferi) (spm38 spm41d spm45g spm41b spm45h)

"Hvor vil du plassere deg på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at sentrale myndigheter tar for lite hensyn til utkant-Norge, mens 10 betyr at sentrale myndigheter tar for mye hensyn til utkant-Norge."

"Flere statlige virksomheter bør flyttes ut i distriktene."

"Politikere og byråkrater i Oslo forstår lite av det som skjer i bygde-Norge."

"Storbyene bør få beholde betydelig mer av sine egne skatteinntekter enn de får i dag."

"Globalisering representerer en trussel mot små staters selvråderett."

2005:

Innvandringsindeks (Lav=negativ)(spm11, spm6, spm8f, spm28b, spm28h)

"Nå kommer vi til en del spørsmål der vi ønsker å vite hvor du plasserer deg selv på en skala fra 0 til 10. Så er det spørsmålet om norsk innvandringspolitikk. Verdien 0 på skalaen gir uttrykk for standpunktet at vi bør gjøre det lettere for innvandrere å få adgang til Norge, mens verdien 10 uttrykker den oppfatning at antall innvandrere til Norge bør begrenses enda sterkere enn i dag."

"Noen mener at Norges hjelp til fattige land, de såkalte utviklingslandene, bør skjæres ned, mens andre mener at den bør opprettholdes som nå eller eventuelt økes. Hva er din mening?"

"Innvandring utgjør en alvorlig trussel mot vår nasjonale egenart"

"I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn"

"Hvis innvandrere uten norsk statsborgerskap begår en kriminell handling, skal de utvises"

Off-priv indeks (Lav=off) (spm70b, spm28c, spm70d, spm8e, spm28e)

"Full sysselsetting kan lettere trygges hvis staten får mer innflytelse over bankenes og bedriftenes virksomhet."

"Vi bør tillate kommersielle privatskoler."

"Høye inntekter burde beskattes hardere enn tilfellet er i dag."

"Mange offentlige aktiviteter kunne blitt utført både bedre og billigere, hvis det ble overlatt til det private"

"Det er viktigere å bygge ut offentlige tjenester enn å sette ned skatten"

Vekst-vern indeks (Spm70c, Spm28f, Spm8d, Spm10, Spm8g)

"Det legges alt for liten vekt på miljøvern i dagens Norge"

"Vi bør bygge gasskraftverk selv om CO2-rensing ikke skulle være mulig med dagens teknologi"

”Vi bør tillate olje- og gassutvinning i Barentshavet”

”Spørsmålet om natur og miljøvern”

”For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene”

Moral/religion-indeks (Lav=religiøs) (spm70f, spm12, spm27, spm15g, spm15i)

”Vi bør satse på et samfunn der kristne verdier spiller en større rolle.”

”Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at kristendomsundervisningen bør være obligatorisk i grunnskolen, mens 10 betyr at kristendomsundervisningen bør være frivillig”

”Så ser vi på diskusjonen om adgang til abort. Vi har samlet noen av de standpunktene som blir hevdet i denne debatten. Hvilken av disse uttalelsene stemmer best med din egen mening?”

”Det bør være samme mulighet for adopsjon for homofile som for heterofile”

”Kirken bør skilles fra staten”

Globaliseringsindeks (lav global) Spm70e, Spm28i, Spm70j, Spm14

”Vi bør satse på et samfunn med mer internasjonal orientering, og med mindre vekt på grenser mellom folk og land.”

”Det er viktig at vi underskriver internasjonale avtaler, selv om det begrenser norske myndigheters handlefrihet.”

”Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at Norge absolutt ikke bør bli medlem av EU, mens 10 betyr at Norge absolutt bør bli medlem av EU.”

”Globalisering er nødvendig for å sikre økonomisk vekst.”

Periferi-sentrum indeks (Lav=periferi)

”Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at sentrale myndigheter tar for lite hensyn til utkant-Norge, mens 10 betyr at sentrale myndigheter tar for mye hensyn”

”Storbyene bør få beholde betydelig mer av sine egne skatteinntekter enn de får i dag”

”Flere statlige virksomheter bør flyttes ut i distriktene”

”Politikere og byråkrater i Oslo forstår lite av det som skjer i bygde-Norge”

Spørsmål som inngår i politisk tillit-indeks

”Mener du at de som styrer sløser bort en stor del av de pengene vi betaler i skatt, sløser de bort noe av dem, eller sløser de (1997: i virkeligheten) bort svært lite av pengene?”

”Føler du det slik at de fleste norske politikere er dyktige folk som vanligvis vet hva de foretar seg, eller tror du at mange av dem har lite kjennskap til de saker de er satt til å behandle?”

”Mener du at de fleste av våre politikere er troverdige, at politikerne stort sett er troverdige, eller at få av norske politikere er troverdige?”

Spørsmål ad bruk av oljepenger

”La oss tenke oss to personer A og B som diskuterer et aktuelt spørsmål. Vi har stilt opp to påstander som de to kommer med.

A sier: For å unngå stigende priser og høyere renter bør vi ikke bruke mer av oljeinntektene enn det vi gjør i dag.

1997: B sier: For å løse problemene i helsevesenet og eldreomsorgen kan vi bruke atskillig mer av oljeinntektene enn det vi gjør i dag.

2001/2005: B sier: For å løse aktuelle samfunnsproblemer kan vi bruke atskillig mer av oljeinntektene enn vi gjør i dag.

Hvem av disse to er du mest enig med?”

